

153

**BİREYSEL BANKAÇILIK VE
TÜRKİYE'DE BİREYSEL
BANKAÇILIK HİZMETLERİNİN
EKONOMİK ETKİLERİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Nevzat KAYA

Eskişehir-1998

**BİREYSEL BANKACILIK VE TÜRKİYE'DE BİREYSEL
BANKACILIK HİZMETLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ.**

Nevzat KAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Doç.Dr. Kemal YILDIRIM

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ağustos-1998

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZÜ

BİREYSEL BANKACILIK VE TÜRKİYE'DE BİREYSEL BANKACILIK HİZMETLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

Nevzat Kaya

İktisat Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos 1998

Danışman: Doç Dr. Kemal Yıldırım

Bu çalışmada, son yıllarda Dünya'da ve Ülkemiz'de bankalar ve bireyler için çok fazla önem kazanan Tüketici Kredileri ve Kredi Kartları ağırlıklı olarak incelenmiş ve bunların yanında yeni ürünler olan Elektronik fon Transferi (EFT) ve sistemleri, finansal hizmet aracı kart türleri incelenip değerlendirilmiştir.

İlk bölümde Bireysel Bankacılık kavramının ne olduğu ülkemizde ağırlıklı olarak uygulanan tüketici kredileri ve kredi kartlarının çeşitleri sunan birimlere ve kullanıcılara sağladığı avantaj ve dezavantajlar incelenmiş, bunun yanında Ülkemizde yeni yeni uygulanmaya başlanan bireysel bankacılığın yeni ürünleri Elektronik Fon Transferi (EFT) ve Sistemleri transferin gerçekleşmesinde kullanılan kartlar ağırlıklı olarak incelenmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde Ülkemizde bireysel bankacılık uygulamalarının nasıl yapıldığı değerlendirilmiştir.

Son bölümde ise, Bireysel Bankacılık hizmetlerinin ekonomik etkileri incelenmiştir.

ABSTRACT

In this study, credits and credit cards of consumers which are becoming more important by day in either our country or all over the world are examined. More over, electronic money transfer, their systems and financial service cards being new products have been also appreciated.

In the first part of this study, the concept of what individual banking means, the types of credits and credit cards of consumers that are popularity applied in our country and their advantages, disadvantages, to the users have been examined. Further more, the new products of individual banking that are newly applicable in Turkey, electronic money transfer, their systems and the cards used for money transfer have been also discussed.

In the second part, how to make practise of individual banking in Turkey have been apprecialed and examined.

Finally, economical effects of individual banking services have been valued.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Kemal Yıldırım

Üye : Prof. Dr. Nurhan Aydın...

Üye : Yrd. Doç. Dr. Sevgi Gereke...

Nevzat Kaya'nın Bireysel Bankacılık ve Türkiye'de Bireysel Bankacılık Hizmetlerinin Ekonomik Etkileri başlıklı tezi 08. / 09 / 1998 tarihinde, yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir

Prof. Dr. Enver ÖZKALP
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
DEĞERLENDİRME KURULU VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI ...iv	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL BANKACILIK

1. BİREYSEL BANKACILIK KAVRAMI ve BANKALARI BİREYSEL BANKACILIK HİZMETİ YAPMAYA YÖNELTEN NEDENLER	5
2. BİREYSEL BANKACILIKTA HİZMET ÇEŞİTLERİ	7
2.1. Tüketici Kredileri	7
2.1.1. Tüketici Kredileri Tanımı ve Tarihi Gelişimi	7
2.1.2. Tüketici Kredileri Çeşitleri	9

2.1.2.1. Nakit Krediler	9
2.1.2.2. Otomobil Kredileri	10
2.1.2.3. Konut Kredileri	12
2.1.3. Tüketici Kredilerinin Bankalar ve Tüketiciler Yönünden Yarar ve Sakıncaları	14
2.1.3.1. Bankalar Yönünden Yarar ve Sakıncaları	14
2.1.3.2. Tüketiciler Yönünden Yarar ve Sakıncaları	17
2.2. Kredi Kartları	20
2.2.1. Kredi Kartları Tanımı ve Tarihi Gelişimi	20
2.2.2. Kredi Kartları Çeşitleri	22
2.2.2.1. Banka Kredi Kartları	22
2.2.2.2. Perakendeci Kartları ve Şirket Kartları	24
2.2.2.3. Seyahat ve dinlenme Kartları (Travel and entertainment cards)	25
2.2.2.4. Mağaza Kartları (Store Cards)	26
2.2.3. Kredi Kartlarının Bankalar ve kullanıcılar Yönünden Yarar ve Sakıncaları	27
2.2.3.1. Bankalar Yönünden Yarar ve Sakıncaları	27
2.2.3.2. Kullanıcılar Yönünden Yarar ve Sakıncaları	30
2.3. Elektronik Fon Transferi (EFT)	37
2.3.1. Elektronik Teknolojisinde Gelişmeler ve Otomasyonlar	38
2.3.2. Ulusal Elektronik İletişim Ağı	40
2.3.3. Uluslararası Elektronik İletişim Ağı	40
2.4. Elektronik Fon Transfer Sistemleri	43
2.4.1. Otomatik Vezne Makinaları (ATM) ve Para Vericiler (CD)	45
2.4.2. Elektronik Fon Transferleri İçin Satış Noktası Terminalleri (EFT POS)	47

2.4.3. Ev ve Ofis Bankacılığı (Home Banking)	49
2.4.3.1. Kredi Kartları (Credit Card)	52
2.4.3.2. Transfer Kartları (Debit Card)	54
2.4.3.3. Ödeme Kartı (Charge Card)	55
2.4.3.4. Para Çekme Kartı (Cash Card)	56
2.4.3.5. Akıllı Kartlar (Smart Card)	56
2.4.3.6. Çek Kartı (Cheque Card)	57
2.4.3.7. Eurocheque Kart	57
2.4.3.8. Garantili Çek Kartı	57

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BİREYSEL BANKACILIK UYGULAMALARI

1. TÜKETİCİ KREDİLERİ UYGULAMALARI	59
1.1. Tüketici Kredisinin Belirlenmesi	60
1.2. Tüketici Kredisi Sözleşmesinin Yapılışı ve İçeriği	62
1.3. Tüketici Kredisinin İşleyişi	65
1.4. Tüketici Kredisi Verilirken Alınan Teminatlar	66
1.5. Kredinin Ödenmemesi Durumunda Karşılaşılan Sorunlar	68
1.6. Tüketici Kredilerinin Ülkemizdeki Değerlendirilmesi	69
2. KREDİ KARTLARI UYGULAMALARI	71
2.1. Kredi Kartını Kimler Alabilir	74
2.2. Kredi Kartı Sözleşmesinin Yapılışı ve İçeriği	76
2.3. Kredi Kartının İşleyişi	79
2.4. Kredi Kartı Verilirken Alınan Teminatlar	81
2.5. Kredi Kartı Uygulamasında Güncel Sorunlar	82
2.6. Kredi Kartlarının Ülkemizdeki Değerlendirmesi	85

3. ELEKTRONİK FON TRANSFER (EFT) UYGULAMALARI	87
3.1. EFT Sistemi	87
4. OTOMATİK VEZNE MAKİNALARI (ATM) ve PARA VERİCİLER (CD) UYGULAMALARI	90
4.1. Otomatik Vezne Makinaları (ATM ve Para Vericiler (CD) Ülkemizdeki Değerlendirmesi	95
5. ELEKTRONİK FON TRANSFERLERİ İÇİN SATIŞ NOKTASI TERMİNALLERİ (EFTPOS) UYGULAMALARI	99
5.1. Satış Noktasından Fon Transfer Sistemi	100
5.2. Elektronik Fon Transferleri İçin Satış Noktası Terminalleri (EFTPOS) Ülkemizdeki Değerlendirilmesi	102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BİREYSEL BANKACILIK UYGULAMALARININ EKONOMİK ETKİLERİ

1. BİREYSEL BANKACILIK UYGULAMALARININ EKONOMİK VE SOSYAL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	106
2. BİREYSEL BANKACILIK UYGULAMALARININ PARA ARZI VE TALEBİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	112
3. BİREYSEL BANKACILIK UYGULAMALARININ ENFLASYON ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	118
4. ELEKTRONİK BANKACILIĞIN VERİMLİLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	119
5. ELEKTRONİK BANKACILIĞIN ŞUBE SAYISI VE İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	123
SONUÇ	124
YARARLANILAN KAYNAKLAR	127

KISALTMALAR LİSTESİ

- a.g.e. : Az önce geçen eser.
- A.T.M. : Automated Teller Machines (Otomatik Para Çekme makinaları).
- B.K.md. : Borçlar Kanunu madde.
- B.U.L. : Birleşik Uyarı Listesi.
- B.K.M. : Bankalararası Kart Merkezi A.Ş.
- C.D. : Cash dispenser (Para vericiler).
- EFT : Elektronik Fon Transferi.
- EFTS : Elektronik Fon transfer Sistemi.
- EFTPOS : Satış Noktasından Elektronik Fon Transferi.
- POS : Satış Noktası Terminalleri.
- T.C.M.B. : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.
- T.T.K.md : Türk Ticaret Kanunu madde.

GİRİŞ

Türkiye’de bankacılık sektörü son yıllarda çeşitli alanlarda çok hızlı bir değişim süreci içine girmiştir. Dünyadaki gelişmelere paralel olarak bu değişim en çok büyük bankalar tarafından gerçekleştirilen “Bireysel Bankacılık” alanında görülmektedir. her geçen gün büyük medya reklamları, direkt postalama yolu ve şube içi tanıtım kampanyaları vasıtası ile bankalar tarafından bize sunulan yeni ürün ve hizmetlerden haberdar olmaktadır. Türkiye’de müşterilere sunulan bu ürün ve servislerin çeşit ve kaliteleri hızla artmakta ve bu değişim her geçen gün müşteriler tarafından artarak takdir edilmektedir.

Bireysel Bankacılığın en önemli ürünlerinden olan Tüketici Kredileri ülkemizde 1989 yılında uygulanmaya başlamıştır. Uygulamaya başlanmasındaki en büyük etken ise; bankaların fon fazlalarının oluşması ve riski tabana yayma istekleri olmuştur. Tüketici Kredilerini takip eden bir diğer ürün çeşidi olan Kredi Kartları’da tüketicilerin kullanımına sunulmuştur. Bunları sırasıyla Elektronik Fon Transfer Sistemleri (EFTS), Otomatik Vezne Makinaları (ATM) Elektronik Fon Transferleri için satış noktaları terminalleri (EFTPOS), Ev/Ofis Bankacılığı izlemektedir. Gün geçtikçe Bireysel Bankacılık ürünleri ülkemizde daha da kabul görmekte ve yaşantımızın bir parçası haline gelmektedir.

Bütün bu olayların ortaya çıkmasındaki en büyük etken yerel banka müşterisinden gelen talep ile uluslararası ziyaretçilerin Avrupa ve Amerika’daki büyük bankalar tarafından sunulan hizmetlere eşdeğer hizmetleri istemedeki ısrarları olmuştur diyebiliriz.

İkinci önemli etken ise; bankacıların başarılı bir “Bireysel Bankacılık” projesinden bekledikleri büyük gelir ve kâr faktörüdür. Tabii ki böylesine büyük projelerin gerçekleştirilmesi de birçok yeni ve zor görevleri beraberinde getirmektedir. Bunların en önemlisi var olan ya da potansiyel olarak yaratılmaya çalışılan talebi karşılamaya yönelik çağdaş ve yüksek kalitedeki ürün ve hizmetlerin geliştirilmesidir. Bankaları bekleyen ikinci önemli görev ise; geliştirilecek bu ürün ve hizmetlerin müşterilere maliyetleri zorlamadan etkin bir şekilde tanıtılması ve pazarlanabilmesidir.

Bugün bankacılık hizmetlerinin geniş bir bölümü sadece banka şubelerinde değil halka açık yerlerde, eğitim ve işyerlerinde bile günde 24 saat ve yılda 365gün müşterilere sunulabilmektedir.

Bugün bankalarımız tarafından verilen kredi ve borç kartları Türkiye’de ve bütün dünyada perakende alışverişlerde kullanılabilir. Elektronik Fon Transferi ve satış noktası terminalleride bu gün Türkiye’de mevcuttur ve bu işlemler kısa zamanda birçok Avrupa ülkesi düzeyine çıkabilir.

Müşterilere bugün evlerinde, ofislerinde ve hatta arabalarında telefon hatlarıyla bankacılık hizmetler verilmektedir.

Kredi, sigorta, hisse senedi, tahvil ve döviz alım satımı gibi birçok müşteri hizmeti banka şubelerinde artarak yayılmaktadır. Bunların yanında geleneksel veznelere alternatif olarak otomatik vezne makinaları (ATM) ve hatta yapay zeka kullanan uzman sistemler yoluda uygulamaya konulabilir.

Araştırmanın ilk bölümünde, Bireysel Bankacılık hizmetlerinin ilk ürünlerinden olan Tüketici Kredileri ve Kredi Kartları ağırlıklı olarak incelenmiş, bunun yanında ülkemizde yeni yeni uygulama alanı bulan ve sürekli gelişen, yaygınlaşan Elektronik Fon Transfer Sistemleri (EFTS), Otomatik Vezne

makinaları (ATM), Elektronik Fon Transferleri için satış noktası terminalleri (EFTPOS), Ev/Ofis bankacılığı ve Finansal Hizmet Aracı Kart Türleri incelenmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde, ülkemizde uygulanmakta olan Bireysel Bankacılık hizmetlerinin uygulama yöntemleri ve rakamsal olarak değerlendirilmeleri yapılmıştır.

Araştırmanın son bölümünde ise, Bireysel Bankacılık Uygulamalarının ekonomik etkisi incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL BANKACILIK

Bankacılık sektöründe son yıllarda görülen hızlı teknolojik gelişmeler ve artan rekabet, bu zamana kadar kartel anlayışıyla yönetilen bankaları yönetim ve özellikle pazarlama konularında köklü değişiklikler yapmaya yönlendirmiştir.

Yaşanan yoğun rekabet ve artan maliyetler nedeniyle bankalarda şube sayısında azalmaya gidilmiş ve ihtisas bankacılığına yönelinmiştir. Ayrıntıya önem verilmesi, hızlı servis, danışmanlık hizmetleri, müşterinin taleplerine gösterilen ilgi, kişisel ilişkilerdeki gelişmeler bireysel bankacılığı ön plana çıkarmış ve şubeler için yetkinin artırılması zorunluluğunu doğurmuştur ¹.

Bireysel bankacılık denilince ilk anımsanan iki hizmet türü tüketici kredileri ve kredi kartlarıdır. Çalışmamızda bu bireysel bankacılık hizmetleri ağırlıklı olarak incelenecektir.

¹ Ayşenur ULUER, "Bireysel Bankacılık", **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Mart 1994/1, Sayı.20, s.73.

1. BİREYSEL BANKACILIK KAVRAMI ve BANKALARI BİREYSEL BANKACILIK HİZMETİ YAPMAYA YÖNELTEN NEDENLER

Bankalar firmalara verilen bankacılık hizmetleri dışında bireysel bankacılık hizmetleri adı altında doğrudan doğruya kişilere yönelik bir dizi hizmet sunma yolunada gitmektedirler.

Tüketici kredileri, ticari kredilerden farklı olarak bir mal veya hizmetin alımı için bireylere verilmektedir.

Doğrudan bireylere yönelik bir başka hizmet kredi kartı uygulamasıdır. Kredi kartları sayesinde kişilerin yanlarında nakit taşımalarına gerek kalmaksızın ödeme yapma, mal ve hizmet bedellerinin ödenmesini bir süre geciktirebilmektedirler.

Elektronik aletlerin ve iletişim sistemlerinin gelişmesiyle birlikte önceden bireylerle bankalardaki memurlar arasındaki yüzyüze bir ilişkiyi gerektiren işlemlerin bir kısmını, günümüzde müşteriler doğrudan doğruya otomatik vezne makinalarını kullanarak gerçekleştirmektedirler².

Bireysel bankacılık, son yirmi yıllık dönemde büyük önem kazanmıştır. Bireysel bankacılık sektörünün yapısı ülkeden ülkeye farklılık göstermesine karşın, finansal kurumlar aslında tüm ülkelerde yaklaşık olarak aynı hizmeti sunmaktadırlar.

Bu hizmetler; kredi, havale, seyahat ve döviz hizmetleridir. Tüketiciler bu hizmetler yolu ile giderek bankacılık sektörüne daha sıkı bir şekilde

² Pelin ALPERGİN, “Bireysel Bankacılık”, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Ankara 1991, s.51.

bağlanmaktadır. Bu durum bahkaları büyük ve kârlı bir sektör haline getirmiştir. Bu nedenle bireysel bankacılık hizmetleri, özel tasarıma, piyasa araştırmasına ve bilgi gelişmesine gereksinim duyan tüketici ürünleri haline gelmiştir³.

Bankaları Bireysel Bankacılık yapmaya yönelten nedenleri; 1988 yılı Eylül ayında mevduat faiz oranlarının serbest bırakılması, bankalarda büyük fonların oluşmasına neden olmuş ve bu fonlar kısa sürede plase edilememiştir. Yüksek faiz politikası, kredibilitesi yüksek firmaları kendi öz kaynaklarına yöneltmiş ve kredi taleplerini azaltmıştır. Kredi talepleri daha çok küçük firmalardan gelmiş, dolayısıyla kredi riskinde artmalara neden olmuştur. Tüketici kredilerinde , tüketicilerin faiz pazarlık gücü olmadığından, bankaların tüketici kredi faizleri uygulanabilir kredi faizlerinin üstünde seyretmektedir. Bankalar, tüketici kredileri yoluyla fon pahalı maliyetli kaynaklarını plase etmek, riski dağıtmak, kredi verimini artırmak reklamlar ve hizmetin yaygınlaştırılması yoluyla müşteri sayılarını artırmayı amaçlamışlardır.

Günümüzde tüketici kredileri bazı bankalarda satın alınacak malla ilgili sınırlama olmadan, kişinin herhangi bir ihtiyacını karşılamak için doğrudan nakit kredi şeklinde verilirken; mal ve hizmet finansmanı için bankalar ilk aşamada ağırlıklı otomobil, finansmanına yönelik kredi uygulamalarına başlamışlardır.

Özellikle piyasaya sonradan giren bankalar tüketiciyi belirli sektör mallarının finansmanına yöneltmişlerdir. Bunların arasında buzdolabı, çamaşır, bulaşık, dikiş makinaları, televizyon, video, halı, mobilya mefruşat gibi dayanıklı tüketim malları sayılabilir.

Eğitim, sağlık, dinlence türünde hizmetlerin konut alımı veya konut tadilat işleri sayılabilir. Daha sonraki aşamalarda, özellikle bazı gazetelerin pazarlama

³ Sedat YETİM, "Kredi Kartları ve tüketici Kredileri",*Hazine ve Dış Tic.Dergisi*, Sayı.8, Nisan 1991, s.141.

şirketleriyle anlaşmalar yapılarak, sözkonusu firmaların düzenleyeceği satış kampanyalarındaki alıcıların banka tüketici kredileriyle finanse edilmesine yönelinmiştir.

Tüketici kredilerinde, bankaların yöneldiği hedef kitle orta ve üst düzeyde gelir elde eden ücretli, emekli ve serbest meslek sahipleridir.

Bankalar satın alınacak mal ve hizmetlerin karşılığında verecekleri krediyi doğrudan nakit olarak müşterilerine ödeyebildikleri gibi, satıcı firmayla anlaşma sağlandığı takdirde fatura karşılığı firmayada ödeme yapabilmektedirler⁴.

2. BİREYSEL BANKACILIKTA HİZMET ÇEŞİTLERİ

2.1. Tüketici Kredileri

Tüketici kredileri bireysel bankacılık konusunda ilk uygulamaya konulan hizmet çeşitlerindedir. Bunu kredi kartları ve diğer hizmet çeşitleri uygulamaya konularak uygulama alanı bulmuştur.

2.1.1. Tüketici Kredileri Tanımı ve Tarihi Gelişimi

Genel anlamda tüketici kredileri, herhangi bir malın veya hizmetin satın alınmasına bağlı olarak veya olmayarak, ticari amaçlar dışında bireylere sonradan belirli koşullarda geri ödenmek üzere verilen kredilerdir.

Bankalara önemli bir plasman imkanı tanıyan riskin dağıtılması açısından önemli bir rol oynayan tüketici kredilerinde bankaların yöneldiği kitle, orta ve üst düzeyde gelir elde eden ücretli, emekli ve serbest meslek sahipleridir. Tüketici kredileri genelde 3-36 ay arasında vadeli olarak kullanılmaktadır.

⁴ ALPERGİN, s.18.

Bireysel bankacılık konusunda bankalar arası hızla artan rekabet, piyasadaki gelişmeler, kredi çeşitlerinde meydana gelen artış ve 31.07.1992 tarih ve 21301 mükerrer sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Sermaya Piyasası Kurulu'nun seri III, 14 nolu tebliği ile ihraç edilecek varlığa dayalı menkul kıymetlere konu olacak alacaklar kapsamına tüketici kredilerinde dahil edilmesi ve bu kaynağın mevduata göre ucuz olması nedeniyle bankalar piyasadaki paylarını korumak veya artırabilmek amacıyla bireysel kredi uygulamalarında tüketici lehine yeni düzenlemelere gitmişlerdir. Örneğin; kredi faiz oranları aşağı çekilmiş, vadeler uzatılmış, kredi miktarları artırılmış ve kredi verilmesi sırasındaki formaliteler bir ölçüde azaltılmıştır⁵.

Tüketici kredilerinin tarihsel gelişim süreci içerisinde; önceleri Amerika Birleşik Devletlerinde orta gelirli sınıfın büyümesiyle birlikte I. Dünya Savaşı yıllarında bireylerin özellikle konut edinme konusunda finansman ihtiyacı ortaya çıkmış ve bunu izleyen yıllardaki endüstriyel gelişmeler bireylerin diğer konulardaki finansman ihtiyaçlarında beraberinde getirmiştir. Örneğin; ABD'de otomotiv sanayinin gelişmesiyle birlikte tüketicilere taksitli satış imkanları sunulmaya başlanmıştır. 1950'lerde televizyon, buzdolabı, çamaşır makinası, vb. gibi dayanıklı tüketim mallarının ve hizmetlerinin finanse edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

1960'lı yıllarda artık taksitli satış sistemi yerini tüketici piyasasına giren bankalara bırakmıştır. Önceleri bankalar tüketicilere taksitli satış yapan satıcıların alacaklarını finanse ederken sonradan tüketicilere doğrudan doğruya kredi vermeye başlamışlardır.

Bankaların tüketici kredisi piyasası yaratmalarından sonra sundukları kredilerde ve hizmetlerde rekabetinde etkisiyle hem sunulan ürünlerde hemde koşullarda çeşitlenmeler ve değişmeler meydana gelmiştir. Başlangıçta belirli bir malın satın alımı ile sağlanan kredilerde teminat alımı ve taksit ödemeleri belirli

⁵ ULUER, S.84.

kurallar çerçevesinde yapılırken tüketici kredileri, ticari kredilerden farklı olarak, bir mal veya hizmetin satın alımı için ya da herhangi bir ihtiyacın karşılanması için ticari amaçlar dışında kullanılmak üzere bireylere verilmektedir. Otomobil, dayanıklı tüketim malları ve ev eşyaları alımında tüketicilere finansman sağlamak amacıyla verilen tüketici kredileri yanında hanehalkının eğitim harcamaları, sağlık ve seyahat masraflarını ve hatta sigorta primlerini finanse eden tüketici kredileride kullanılmaktadır. Bu krediler ile, tüketiciler nakit ödemek zorunda kalmaksızın ihtiyaçlarını karşılarlarken bankalarda kredi riskini yayma olanağına kavuşmaktadır.

Tüketiciler için piyasalardaki değişimler sonucunda geri ödemelerde kişilerin gelirleri belirleyici faktör olarak ele alınmış ve buna göre sınırsız kredi kullanımı yöntemi geliştirilmiştir. Kredi miktarları artmış ve geri ödeme süreleri uzamıştır. Kişisel kredilerle birlikte kredi kartı kullanımları overdraft kolaylıkları (açık itibar; hesabı aşan miktarlarda para çekme olanağı) ve kredi ile kiralama teknikleri yeni bireysel kredi türü olarak ortaya çıkmıştır ⁶.

2.1.2. Tüketici Kredileri Çeşitleri

2.1.2.1. Nakit Krediler

Nakit krediler sadece bankalar tarafından açılabilen kredilerdir. Finansman şirketleri nakit kredi veremezler. Nakit kredilerde müşteri, satın almak istediği mal veya hizmetin içeriği hususunda bankaya açıklama yapmak zorunda değildir. Müşteri kendisine tanınan kredi limiti dahilinde istediği harcamaları yaparak, serbestçe tüketici kredisini kullanma hakkına sahiptir. Bu anlamda tüketici kredisi, müşteriye verilen kredi kartı vasıtasıyla kullanıma sunulabilir ⁷.

⁶ ALPERGİN, s.6.

⁷ Mustafa ÇEKER, "Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve Tüketici Kredileri Açısından Bankalara Getirdiği Yükümlülükler", **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, Sayı.1, 1990, s.15.

Nakit krediler, aylık düzenli geliri bulunan ve geliri ödeyeceği aylık taksit tutarlarını karşılamaya yeterli olan özel sektör ve kamu çalışanları (işçi, memur, vb.) ve tercihen tacir niteliğine haiz olmayan serbest meslek sahiplerine (dış hekimi, doktor, mühendis, mimar vs.) mal ve hizmet alımı karşılığı kullanılır⁸.

Tatil kredisi, evlilik kredisi, beyazesyaya kredisi, askerlik kredisi, bireysel kredi, üretici kredisi adları altında verilen ihtiyaç kredilerinde esas olan; belirli bir harcama belgesinin aranmayışıdır. Bu tür kredi uygulamalarında verilecek miktarı talep eden müşterinin maaşının üç katını aşmayacak şekilde belirlenmesidir.

İhtiyaç kredisi karşılığı gösterilmeden alınan bir kredi türü olduğundan riski fazladır. Emlak bankasının evlilik kredisi olarak verdiği kredinin faiz oranı diğer kredi türlerinden fazladır. Ancak, bu kredi ilk iki ay ödemesiz olarak verildiği için bu faiz oranı ödemesiz döneme ait faizide kapsamakta olup baz alınan tüketici kredilerine uygulanan faizinde altında kalmaktadır.

Evlilik kredisi alanların üç ay içinde evlenme cüzdanı ibraz etmeleri gerekir, aksi takdirde banka krediyi defaten tahsil edecektir⁹.

2.1.2.2. Otomobil Kredileri

Bankalar yapılan tüketici kredisi başvurularında otomobil kredisi ilk sıralarda yer almaktadır. Büyük şehirlerde yaşayan insanlar için otomobil sahibi olmak artık zorunlu bir ihtiyaç haline gelmiştir. Buna bağlı olarak otomobil satışlarında son yıllarda artış sözkonusudur. Bu artışta bankaların rolünü de yadsımamak gerekiyor. Döviz ve TL bazında verilen kredilerle “0” kilometre araba alınabileceği gibi ikinci elden arabada alınabilir. Bu kredilerde ticari araç almamızda mümkündür. Geri ödemesi 3 ile 24 ayda yapılan bu kredilerde limit,

⁸ Yaşarbank A.Ş. Eğitim Müdürlüğü Seminer Notları, 1996 yılı, s.2.

⁹ ULUER, s.91.

aracın birinci ya da ikinci el olmasına göre değişmektedir.

Buna göre “0” kilometre araçları için proforma faturanın tamamı ya da büyük bir kısmı bankalar tarafından kredi olarak verilebilmektedir. İkinci el arabalar için aracın kasko değeri üzerinden kredi ödemesi yapılmaktadır. Verilen bu kredilerin faizleri tercih edilen ödeme planına göre yüzde 5 ile 9 arasında değişmektedir. Döviz bazında alınan krediler için uygulanan faiz ise dolar ya da marka göre değişmektedir. Buna göre kredi mark bazında alındığında uygulanan faiz 1.25 ile 1.75 arasında değişmektedir. Dolar bazında alınan kredilere uygulanan faiz ise 1.50 ile 1.90 arasında değişmektedir.

Otomobil kredilerinde bankalar teminat olarak kredi talebinde bulunan bireyin yeterli gelire sahip olması yanında en az bir kişinin kefaleti ve banka ile birey arasında araç rehni sözleşmesi imzalanıyor. Tabii ki aracın rehinli ve satılamaz olduğunu gösteren bir ibarenin ruhsata işlenmeside alınan teminatlar arasındadır. Ayrıca bankalar kredi miktarını belirlemek için otomobilin proforma faturasını talep etmektedir. Ayrıca birçok banka araç kredisi kullanımlarında araçların kasko sigortasının yapılmasını istemektedir ¹⁰.

Taşıt kredisi veren bankalar, müşterinin firmadan aldığı arabayı belgelemesi ve banka adına masrafları müşteriye ait olmak üzere rehin hakkını tesis etmesinden sonra müşterinin kendisine veya otomobili satan firmaya krediyi ödemektedirler. Krediyi veren bankanın sigorta kuruluşu varsa müşteri taşıtı bu sigorta kuruluşuna sigorta ettirmek zorundadır.

Taşıt kredisi banka için riski az bir kredi çeşidi olup kredinin geri ödenmesinde bir sorun olduğunda taşıtın nakte çevrilerek kredinin kapatılması kolaylığı vardır ¹¹.

¹⁰ Para Dergisi, "Banka, Banka Tüketici Kredileri", The Economist, Sayı.126, (26 Ocak-1 Şubat 1997), s.20.

¹¹ ULUER, s.91.

Taşıt kredisi kullanımlarında birçok banka tarafından kredi kullandırılarak satılan taşıtın ruhsatına satılamaz şerhi koyularak aracın kredi borcu bitmeden satışı engellenmekte ve krediyi kullandıran banka açısından bu durum bir teminat oluşturmaktadır.

2.1.2.3. Konut Kredileri

Bankalar kanunu'nun 50. maddesinin dördüncü fıkrası "Bankalar, gayrimenkul inşaat veya ticareti ile uğraşan ortaklıklara katılamazlar ve bu konuda iş yapan gerçek ve tüzel kişilere kredi açamazlar" ibaresi ile bankaların bu konuda kredi açmalarını yasaklamıştır. Bu yasağın amacı, bankaların spekülasyon faaliyetlerine girmelerine engel olmak ve mevduatın güven ve likiditesini sağlayacak banka kaynaklarının donuklaşmasını önlemektir. Ancak, bankalar bu tür işlerle uğraşan tüzel kişilerden daha çok konut sahibi olmak isteyen gerçek kişilere, "Konut destek kredisi" adı altında ödünç para vermektedirler. Bu kredi türü, Bankalar Kanunu'nun 50. maddesinin 4/C bendinde, "özel kanunlarda belirtilen esas ve şartlar dahilinde sosyal konut edinmeye veya bu konutları inşa etmek ya da ettirmek üzere açılan krediler" şeklinde belirtilmiştir.

Konut kredisi ev almak veya evin borcunu ödemek için nakde ihtiyacı olan mali durumu, alacağı krediyi düzenli olarak geri ödemeye uygun, kredi değerinde karşılık gösterebilen kişilere verilir.

Konut kredisi, tüketiciye iki şekilde sunulmaktadır;

- TL olarak verilen konut kredisi,
- Döviz endeksli konut kredisi.

Konut kredisinde, halihazırda krediye konu taşınmazın ekspertiz değerine göre kullanılacak kredi tutarı şu şekilde tespit edilmektedir.

- 50.000 USD ve muadili TL veya DM için taşınmaz ekspertiz değerinin %80'ni,
 - 50.000-100.000 USD ve muadili TL veya DM krediler için ekspertiz değerinin %75'i,
 - 100.000-150.000 USD ve muadili TL veya DM krediler için ekspertiz değerinin %70'i,
- oranında konut kredisi kullanılmaktadır ¹².

Konut kredilerinin döviz olarak kullanılması, ülkemizde çeşitli sıkıntılara yol açmaktadır. Ekonomik istikrarsızlıktan kaynaklanan döviz fiyatlarındaki çok ani yükselmeler döviz olarak kredi kullanan banka müşterilerini zor durumda bırakabilmektedir.

Örneğin; 5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar ile döviz fiyatlarının bir anda iki-üç katına çıkması döviz olarak kredi kullanan muadileri zor durumda bırakmış ve günümüze kadar “dövizzedeler” olarak tanınan bu insanların sorunları hala çözülememiştir. Sabit gelirli olan bu insanlar çok büyük ödeme güçlükleriyle karşılaşmışlardır.

Otomobil kredisi dışında banka kredisinin yoğun olarak kullanıldığı bir başka kredi de konut kredileridir. Son yıllarda büyük şehirlerde kiraların çok yükselmesi ve kiranın düzenli bir gelir kaynağı olarak görülmesine bağlı olarak konut alımında da büyük artışlar görülüyor. Rant gelirlerinin yüksek olmasında doğal olarak arazi ve konuta olan talebi arttırıyor. Bu da bankaların bu yönde verdikleri kredileri arttırmaya itiyor. Buna bağlı olarak alınan konut kredisinin geri ödemesi 3 ay ile 36 ay arasında yapılmaktadır. Konut kredisine uygulanan faiz 5.5. ile 9 oranında değişiyor. Bankalar tarafından verilen konut kredisinin limiti, alınan konutun ekspertiz raporu ya da tapusuna göre belirlenmektedir.

¹² ULUER, s.89.

Konut alımında TL dışında döviz ödemesi şeklinde de kredi verilmektedir. Bu durumda alınan krediye uygulanan faiz markta 1.25 ile 1.75 arasında gerçekleşiyor. Dolar bazında kredi alındığında uygulanan faiz 1.50 ile 2 arasında değişiyor. Konut kredilerinde bankalara teminat olarak talepte bulunan bireyin yeterli gelire sahip olmasının yanında genellikle en az bir kişinin kefaletini şart koşarken kredi verilen konutun ipoteğinin de teminat olarak kredi borcu bitene kadar almaktadırlar.

Ancak konutu bunu yaparken alınan kredi borcu kadar ipotek alınmaktadır.

Bu konuda bazı bankalar kredi kullanırken ipotek altına aldığı evleri yangın, deprem, su baskını, infilak ve diğer tehlikelere karşı sigortalıyor.

Kredilerde genel olarak istenen belgeler bankadan bankaya çeşitlilik gösterirken kullanılan kredinin türüne göre değişiyor. Ancak istenen temel belgeler; nüfus cüzdanı, ikametgah senedi, imza sirküleri ve en önemlisi gelir belgesi. Tüm bu belgeler temeli oluşturmaktadır. Bunlara ek olarak araç kredilerinde; aracın faturası, konut kredisinde ise, ekspertiz raporu bankalar tarafından istenmektedir. Bankalar kefil olan kişilerin gelirlerini gösteren belgeyi şart koşmaktadır¹³.

2.1.3. Tüketici Kredilerinin Bankalar ve Tüketiciler Yönünden Yarar ve Sakıncaları

2.1.3.1. Bankalar Yönünden Yarar ve Sakıncaları

Ticari bankaların işleyişinde temel oluşturan önemli bir unsur bankanın topladığı kaynakları ve diğer fonlarını getirisi olan diğer alanlara plase

¹³ Para Dergisi, "Banka, Banka Tüketici Kredileri", The Economist, Sayı.126, (26 Ocak-1 Şubat 1997), s.21.

edebilmesidir. Tüketicilere verilen krediler, ticari bankaların portföylerinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Bankaların topluma karşı sorumlulukları açısından konuya baktığımızda atıl fonların toplum bireylerinin ihtiyaçlarını karşılamaları amacıyla kullandırılmaları sözkonusudur. Böylece bankaların verdiği tüketici kredileriyle toplumsal refahın artması yönünde katkı sağlanmalıdır. Örneğin; ABD’de hanehalkının mali sektöre sağladığı kaynaklar 1988 sonu itibariyle yaklaşık 6 milyar dolardır ve bunun yaklaşık üçte birlik bölümünü hanehalkı borç olarak kullanmaktadır. Yine 1990 sonunda Amerikan ticari bankalarının toplam krediler içinde yaklaşık beşte birlik kısmı, tüketim finansmanı amacıyla verilmektedir.

Bankaların tüketici kredileri uygulamaları bu kurumların dışında üreticilere ve alıcılara da çeşitli olanaklar sağlar. Tüketici ihtiyaçlarını nakit ödemek zorunda kalmaksızın satın alma olanağına kavuşurken üretici malını peşin olarak satabilir. Bankalar, bankacılığın temel ilkesi olan riski yayması bu tür kredi vermek yoluyla gerçekleştirebilmekte ve sektörel dalgalanmalardan etkilenmeyecek sağlam ve yaygın bir kredi potansiyeline kavuşmaktadırlar ¹⁴.

Konuya bankacılık sektörü açısından bakıldığında tüketici kredilerine talebin konjonktürel dalgalanmalara duyarlılığı ticari ve sanayi kredilerine kıyasla daha düşüktür diyebiliriz. Toplam talebin daralmasıyla beraber yatırım hacminin düştüğü dönemlerde tüketici kredileri finansal sektörde faaliyetlerin belli bir hacmin altına düşmesini engelliyor. Bunun yanısıra, bireysel bankacılık hizmeti diye adlandırılan tüketici kredileri ve kredi kartları riskin daha geniş bir tabana yayılmasında önemli araçlar olarak kullanılmaktadır. Tümü şirketler üzerinde yoğunlaşan, riski dağıtarak, sektörel dalgalanmalardan etkilenmeyecek sağlam ve yaygın bir kredi portföyü yaratılması mümkün olmaktadır.

Ayrıca hizmetin yaygınlaşması suretiyle bankaların müşteri hacmini genişletmeside tüketici kredisinin diğer bir avantajı Bankalar tüketici kredisini

¹⁴ ALPERGİN, s.12.

vermekle toplumsal bir işlevide yerine getiriyor. Hanehalkından genellikle mevduat yoluyla elde edilen fonlar tüketici kredisi şeklinde ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla tekrar hanehalkına aktarılmaktadır ¹⁵.

Sakıncaları ise;

Bu tür kredilerin hacmi genellikle gayrimenkul ve endüstri alanlarına verilenlerden daha küçük olduğundan tüketici kredilerinin sınai kredilerden daha fazla enflasyonist olduğu kanıtlanamamıştır. Çünkü piyasadaki para hacmindeki artış çok fazla olmamaktadır. Alınmasındaki kolaylık nedeniyle bunun kişisel borç yükünü artırarak, bu kredilerin geri ödenmesi tehlikesinden söz etmekte mümkündür.

Tüketici kredilerinin meydana getirebileceği olumsuz etkileri kontrol altında tutmak için ülkeler bir takım önlemler alma yoluna gitmektedirler. Taksitli satış şeklindeki kredilerde ön ödeme taksit miktarları ve kredilerin vadesi konularında düzenlemeler yapılmaktadır. Finansal kurumlar tüketici kredilerinin arzını; bu kredilerin getirisini geri ödenmemesinden doğan kayıpları ve kendi fon kaynaklarını dikkate alarak belirlemektedirler.

Tüketici kredileriyle ilgili dünya uygulamalarından biride örneğin; ABD’de olduğu gibi kredi faiz oranlarına tavan getirilmiş olmasıdır. Bu durum kredi veren finansal kurumun getirisinde önemli kısıtlamalara yol açmaktadır ¹⁶.

Sağlıksız bir tüketici kredisi uygulamasının ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği görüşleri vardır. Örneğin; üretimi kolaylıkla arttıralamayan yani arz esnekliğinin az olduğu sektörlerdeki aşırı talebin ekonomi üzerinde enflasyonist bir baskı yaratacağı, tüketim mallarına olan

¹⁵ Pınar AYAROĞLU, “Riski Tabana Yaymak”, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Sayı.1, Nisan 1990, s.52.

¹⁶ ALPERGİN, s.12.

talebin ithalat artışına neden olacağı kaynakların ihracata yönlendirilmesine engel olarak ödemeler dengesine olumsuz etkiler yapacağı şeklinde iddialar ileri sürülmektedir. Ayrıca tüketici kredilerinin tüketimi daha az istikrarlı sektörlere kaydırarak ekonomide genel bir istikrarsızlığa neden olacağı görüşüde oldukça yaygındır. Ben bu görüşe katılmıyorum.

Bir ülkede tüketici kredilerinin bireyler firmalar ve ülke ekonomisi için fayda ve sakıncalarını iyi ölçerek faydaların ağır basacağı bir tüketici finansman şirketinin geliştirilmesi, finans pazarını iyi organize edecek ve denetleyecek önlemler alınması ile mümkün, halbuki ülkemizdeki tüketici piyasasına yönelik faaliyetlerde hem yasal hemde uygulama açısından bir standardizasyon henüz sağlanamamıştır¹⁷.

2.1.3.2. Tüketiciler Yönünden Yarar ve Sakıncaları

Bankaların tüketici kredisi uygulamaları, bu kurumların dışında üreticilere ve alıcılara da çeşitli olanaklar sağlar. Tüketici ihtiyaçlarını nakit ödemek zorunda kalmaksızın satın alma imkanına kavuşurken üretici malını peşin olarak satabilir. Bankalar, bankacılığın temel prensibi olan riski yaymayı bu tür kredi vermeyele gerçekleştirebilmek ve sektörel dalgalanmalardan etkilenmeyecek sağlam ve yaygın bir kredi potansiyeline kavuşmaktadırlar.

Belirli bir gelire sahip kişilerin imkanlarını artıran tüketici kredilerinin bu yolla tüketim mallarına olan talebide yukarı çektiği ve satışların hızlanmasını sağladığı görüşü son zamanlarda açıkça söylenebilmektedir¹⁸.

Tüketici kredilerinin avantajlarından biride bireylerin toplu olarak ödeme gücü olmadığı bir dönemde mal ve hizmete kavuşma imkanına sahip olmaları ve bunun karşılığı olarak ödemelerini uzun vadeye yayma imkanına kavuşmalarıdır.

¹⁷ AYAROĞLU, s.50.

¹⁸ **Türkiye Bankalar Birliği** Seminer Notları, “Bireysel Bankacılık”, Kasım 1989, s.9.

Bireysel kredilerin olumlu görülen yönlerinden biri malların kitle üretiminin teşvik edilerek geniş bir kitlenin birçok mala sahip olmasına ve bu kitlenin refah ve yaşam standartlarının yükselmesine olanak tanınmasıdır.

Belirli bir gelire sahip kişilerin imkanlarını arttıran tüketici kredilerinin, bu yolla tüketim mallarına olan talebi yukarı çektiği ve satışların hızlanmasını sağladığı görüşünü ortaya çıkarmıştır ¹⁹.

Günümüzde tüketici kredileri bazı bankalardan satın alınacak malla ilgili sınırlamalar olmadan, kişinin herhangi bir ihtiyacını karşılamak için doğrudan nakit kredi olarak verilmektedir. Öte yandan mal ve hizmet finansmanı konusunda belli bazı bankalar ilk aşamada ağırlıklı otomobil finansmanına yönelik kredi uygulamalarına başlamışlardır. Daha sonraları tüketici kredisi pazarına giren bankalar, tüketiciyi belirli sektör mallarının finansmanına yöneltmişlerdir. Bunların arasında buzdolabı, çamaşır, bulaşık makinaları, televizyon, video, halı, mobilya mefruşat gibi dayanıklı tüketim malları, eğitim, sağlık, dinlence türünde hizmetler konut alımı veya konut tadilat işleri sayılabilir. Daha sonraki aşamalarda özellikle bazı gazetelerin pazarlama şirketleriyle anlaşma yaparak, söz konusu firmaların düzenleyeceği satış kampanyalarındaki alıcıların banka tüketici kredileriyle finanse edilmesine yönelinmiştir ²⁰.

Tüketici kredilerinin, kişilere aşırı ve belkide gereksiz tüketime iteceği, yapacakları tasarrufları azaltacağı, gelecekteki tasarrufların bugünden harcanmasının kişilere likidite sorunları yaratacağı ve diğer tasarruf alanlarına yatırımı düşüreceği öne sürülmektedir.

Bu tür kredilerin hacmi, genellikle gayri menkul ve endüstri alanlarına verilenlerden daha küçük olduğundan, bireysel kredilerin sınai kredilerinden

¹⁹ T. Emlak Bankası A.Ş., Eğitim Müdürlüğü Seminer Notları, “Bireysel Krediler ve Yuva Kredileri”, s.141.

²⁰ ALPERGİN, s.18.

daha fazla enflasyonist olduğu kanıtlanamamıştır. Kullanıcı açısından alınmasındaki kolaylık nedeniyle bunun kişisel borç yükünü arttırarak, bu kredilerin geri dönmemesi tehlikesinden söz etmekte mümkündür²¹.

Tüketici kredilerinin kişileri aşırı ve belkide gereksiz tüketime iteceği yapacakları tasarrufları azaltacağı gelecekteki tasarrufların bugünden harcamasının kişilere likidite sorunları yaratacağı ve diğ er tasarruf alanlarına yatırımı düşüreceğı öne sürülmektedir. Tüketici kredilerinin aşırı bir şekilde kullanılmasının ülke ekonomisi üzerinde de bazı baskılar doğurmasından çekinilmektedir. Kişisel borç yükünün artması, ulusal kaynakların baskı altına alınması enflasyonist bir baskı yaratılması tüketim mallarına olan talebin ithalat artışlarına neden olması, kaynakların ihracata yönelmesi engellenerek ödemeler dengesini olumsuz yönde etkilemesi iddiaları ortaya atılmış olmakla beraber bunları kanıtlayan deliller yeterli değildir.

Bu tür kredilerin hacmi genellikle gayrimenkul ve endüstri alanlarına verilenlerden daha küçük olduğundan, tüketici kredilerinin sınai kredilerden daha fazla enflasyonist olduğu kanıtlanamamıştır.

Tüketici kredilerinin meydana getirebileceğı olumsuz etkileri kontrol altında tutmak için ülkeler birtakım önlemler alma yoluna gitmektedirler. Taksitli satış şeklindeki kredilerde ön ödeme, taksit miktarları ve kredilerin vadesi konularında düzenlemeler yapılmaktadır. Finansal kurumlar tüketici kredilerinin arzını bu kredilerin getirisini geri ödenmemesinden olağan kayıpları ve kendi fon kaynaklarını dikkate alarak belirlemektedirler.

Tüketici kredileriyle ilgili dünya uygulamalarından biride: örneğ in; ABD’de olduğ u gibi kredi faiz oranlarına tavan getirilmiş olmasıdır. Bu durum kredi veren finansal kurumun getirisinde önemli kısıtlamalara yol açmaktadır²².

²¹ T. Emlak Bankası A.Ş., Eğitim Müdürlüğü Seminer Notları, s.143.

2.2. Kredi Kartları

2.2.1. Kredi Kartları Tanımı ve Tarihi Gelişimi

Kredi kartını çıkaran banka veya mali kuruluş tarafından üye veya kart hamiline veya ekkart hamiline verilen ve belirli bir limit dahilinde verilen ve belirli bir limit dahilinde üye işyerlerinden mal ve hizmet alımı yapma hizmet sağlama veya nakit çekme olanağı sağlayan ve üzerinde kart çıkaran kuruluşun Logosu bulunan 8.5 cm boyunda, 5.5. cm eninde standart plastik bir karttır²³.

Genelde bankalar tarafından çıkarılan ve Access; Visa gibi isimler alan kredi kartlarının yanında belirli mağaza, benzin istasyonu, araba satış galerileri ve oteller tarafından ihraç edilen kartlarda mevcuttur. Kredi kartı kart hamiline bir miktar kredinin açılmış olduğunu gösterir. Hamiline belirlenmiş bir limite kadar mal ve hizmet alabilmesini ve/veya nakit çekmesini olanaklı kılar. bu şekilde kullanılan tutar belli bir dönem sonuna kadar tamamen veya kısmen ödenebilir, kalan ise kullanılan kredi olarak dikkate alınır. Hamil daima yıllık bir ücret ödemez ancak kullanılan her kredi için sözleşmede belirlenen oran üzerinden faiz öder. Üç taraflı sisteme uygun bir kredi kartı ile ilgili olarak; kredi kartını çıkaran kurum, kart hamili ve üye işyerinden oluşan üç taraf mevcuttur. Kredi kartını alan hamil, anlaşmalı işyerinden mal ve hizmet şeklindeki gereksinimlerini karşılarken, bedeli nakden değil ilgili satış belgesini imzalamak yolu ile ödemiş sayılır. Satıcı ise, sattığı mal ve hizmetin bedelini, kredi kartını çıkaran kurumdaki tahsil eder. Hamil ise mal ve hizmet bedelini anlaşma koşullarına uygun olarak daha sonra kart çıkaran kuruma ödeyerek kart sistemindeki işlem akışını tamamlar²⁴.

22 ALPERGİN, s.13.

23 Savaş AYDIN, **Kredi Kartları**, Ankara, 1994, s.14.

24 Sedat YETİM, "Türkiye ve Dünya Uygulamasında Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri", Sorunları, Öneriler, **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Sayı.11, 1991/4, s.71.

Önemli bir ödeme aracı olan kredi kartlarının kullanımı ilk olarak Amerika Birleşik Devletlerinde ortaya çıkmıştır. İlk kredi kartı Western Union tarafından 1914 yılında çıkarılmıştır. 1924 yılında General Petroleum Company ilk petrol kredi kartını çıkararak müşterilerine istasyonlarından kart kullanarak benzin alma imkanı sunmuştur. Önceleri sınırlı bir kullanıma elverişli olan kredi kartlarından daha kapsamlı bir şekilde faydalanılması II. Dünya Savaşı sonrasında rastlar. 1900 yılında Diners Club ilk seyahat ve dinlenme kartı uygulamasını başlatmış, 1958 yılında Bank of America “Bank Americard” adı altında ve Amexco “American Express” adı altında ilk uluslararası kartları çıkartmışlardır. 1960’lı yıllarda Fransa’da Card Blanch çıkarılmıştır. Avrupa’da kredi kartları 1900’lerden sonra yaygınlaşmıştır.

1965 yılında Bank of America diğer bankalara mavi, beyaz ve altın renklerinden oluşan Bank Americard’ı çıkarmaları için Lisans vermeye başlamıştır. Yine 1965’de ABD’nin doğu eyaletlerindeki on dört banka takas kuruluşu oluşturmuşlardır. 1967’de ABD’nin batısındaki on dört eyaletin bankaları birleşip Mastercharge programına dahil olmuşlar ve 1970-1974 yılları arasında ABD dışındaki birçok banka programa katılmaya başlamışlardır. bu uluslararası büyümenin sonucu olarak 1974 yılında International Bank Americard Conparation (IBANCO) kurulmuştur.

Visa ismi 1977 yılında kabul edilmiş ve daha sonra Nationalbank Americard incorporated “Visa USA” olmuş IBANCO VISA “visa uluslararası” ve Bank Americard’da “VISA” kart haline getirmiştir.

Kredi kartı kullanımı beraberinde kullanıcılara iki önemli kolaylık getirmiştir.

- Ödeme kolaylığı,
- Döner (Rotatif) kredi kullanma imkanı.

Ödeme kolaylığı ile kastedilen, kişilerin yanlarında nakit taşımalarına gerek kalmaksızın alışverişlerinde anında ödeme yapabilmeleri ve böylece kullandıkları mal ve hizmetlerin bedellerine ödenmesini bir süre geciktirebilmeleridir.

Dönen (Rotatif) kredi kullanma olanağını sağlayan kredi kartlarını yukarıda bahsedilen faydalarına ek olarak kart hamillerine alışverişlerinin geri ödeme süresini isterlerse uzatıp zamana yayarak kredi kullanma hakkı tanımaları sözkonusudur. Böylece alıcılar borçlarını ödemede hem zaman hemde miktar açısından bir esnekliğe kavuşmuş olurlar²⁵.

2.2.2. Kredi Kartları Çeşitleri

Banka kredi kartlarında olduğu gibi üçlü ilişki doğurabilmesi yanında uygulamada ikili ilişkilerde doğurabilmektedir. Burada günümüzde yaygınlaşmış ve en çok kabul gören adeta bir sanayi sektörü halini alan kredi kullanma, nakit çekebilme ve alışveriş imkanı sağlayan kredi kartları veya uygulamadaki ismiyle Banka Kredi Kartları üzerinde durmaya çalışılacaktır²⁶.

2.2.2.1. Banka Kredi Kartları

Kart hamiline önceden belirlenmiş limitler dahilinde kısa vadeli kullanma olanağı sağlarlar. Banka belirli günlerde kart hamiline yaptığı alışverişlerin detayını bildiren bir hesap cetveli yollayarak, bir önceki aya ait hesabını ödemesini ister. bu cetvelin gelmesinden sonra kart hamili, yurt dışında genelde ortalama 25 gün Türkiye’de ise en fazla 10 gün içinde herhangi bir faiz ödemeksizin borcunun tümünü geri ödeyebilir ya da belli bir yüzdesini ödedikten sonra geri kalanını zaman içinde yayarak belirli faizle birlikte geri ödemeyi yapar.

²⁵ ALPERGİN, s.19.

²⁶ AYDIN, s.25.

Bankalar bu hizmet dolayısıyla kredi kartlı satış yapan işyerlerinden komisyon alırlar. buna ek olarak banka getirisi içinde verilen kredinin faizi de yer almaktadır. ayrıca ülkemizde kredi kartına sahip olabilmek için kart başına belirli bir ücret ödemekte gerekmektedir²⁷.

Bankalar kredi kartını iki şekilde sunmaktadır;

Bunlardan birincisi ve en kabul göreni imzaladıkları anlaşma (Lisans Anlaşması) ile kredi kartı çıkaran kurumdan, mezkur kartı kendi bulunduğu ülkede kullanıma sunma veya pazarlama yetkisi almasıdır. Bu tür kartlar aynı ülkede bu kurumla lisans anlaşması yapan birçok banka tarafından kullanıma sunulabilir veya pazarlanabilir. Ancak kullanıma sunulan kartlarda, kullanıma sunan bankanın kendi amblemi yanında anlaşmalı olduğu kuruluşunda amblemi ve logosu yer alır.

Çok sayıda banka tarafından kullanıma sunulan bu kartlar ile kart hamili tarafından yapılan alışverişlerin bedelleri veya yapılan alışverişin satış belgesi tutarını, bankalar veya kartı kullanıma sunan kuruluşlar üye işyerine ödemekle sorumludurlar. Bu sorumluluk lisans anlaşması yapan tüm bankaları kapsamaktadır.

Söz konusu kart, ister A bankası tarafından çıkarılmış olsun, ister bu lisans anlaşmasını imzalayan diğer bankalarca çıkarılmış olsun, bankaların yaptıkları bu ödeme kendilerine değilde sisteme katılan diğer bankalara ait ise, bu yeni sistemin gereği olarak takas bürosu aracılığı ile birbirinden tahsil ederek kapatırlar. Bu tür ödemelerden dolayı kredi kartı uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Söz konusu bu tür kartlara Visa ve Mastercard, Eurocard örnek verilebilir.

²⁷ ALPERGİN, s.21.

İkinci olarak, bankaların Lisans sözleşmeleri dışında kendilerine ait kredi kartını kullanıma sundukları görülmektedir. Ülkemizde bu tür karta Pamukbank'ın kullanıma sunduğu "Prestige Card" örnek verilebilir. Ancak bu tür kartlar, müşteri sayısının azlığı ile yüksek maliyet ve kartı kabul eden üye işyerlerinin sayısının azlığı gibi dezavantajların bulunması nedeniyle piyasada pek kabul görmemektedirler.

Uygulama en yaygın kart türü, bankaların lisans anlaşmaları yoluyla ihracını yaptıkları visa ve Mastercard'dır. Herne kadar bu kart türünde sisteme katılan bankaların çokluğu nedeniyle bir ölçüde de olsa bankanın kendi kimliğini yitirmesi sözkonusu olsa da, sisteme katılan diğer bankalara ait satış belgelerinin ödenmesi ankes yönünden olumsuzluk olarak görülsede sisteme katılan bankaların adedinin sayı olarak fazlalığı, kendi kartının çıkarılma maliyetinin düşüklüğü gibi, olumlu yanlarının bulunması, bu sistemin daha da yaygınlaşmasına neden olmaktadır²⁸.

2.2.2.2. Perakendeci Kartları ve Şirket Kartları

Özellikle iş amacıyla seyahat eden işadamlarına, firmaların üst düzey yöneticilerine ve pazarlama elemanlarına hitap eden kartlardır. yapılan harcamalardan tek başına firmalar sorumludur ve hesap bu firma adına açılmıştır. bu kart firmada görevli gerçek bir kişinin adına düzenlenebileceği gibi bazen hamil olarak sadece tüzel kişide gösterilmiş olabilir. Daha çok şirketi dışarıda temsil etmekle görevli kişilerin yapacakları harcamalarda kullanılmak üzere çıkarılır

Belli bir gerçek kişininde adının yer aldığı firma kredi kartları, sadece yapılan harcamaları ödemekle yükümlü olan firmayı değil, aynı zamanda kartı kullanmaya yetkili olan kişiyide gösterirler. Beyaz firma kredi kartları diye

²⁸ AYDIN, s.26.

adlandırılan kartların üzerinde sadece ilgili firmanın ticaret ünvanı yazılır.

Bazı tür firma kredi kartlarında ise kart hamili yapılan harcamalardan müteselsilen sorumlu olabilir. Bu sorumluluk tam veya kısmi olabilir.

Kredi kartı şirketleri yıllık geliri belli bir miktarın üzerindeki yüksek gelirli gruplara hitap eden “GOLD” ve “PREMIER” kartlarını çıkarmaktadırlar. Genellikle bu kartların harcama limiti yoktur. Kart hamiline yurt içi ve yurt dışında büyük tutarlarda nakit çekme olanağı sağlarlar. Bu kartlara sahip olmak isteyenlerden yıllık ödentiler alınmaktadır.

Bir kartın çıkarılmasından sonra, aynı hesap numarası üzerine ikinci bir kart daha düzenlenmesi halinde bu ikinci kart ek kart olarak adlandırılır. Ek kart hamilinin yaptığı harcamalardan müteselsilen sorumlu tutulması mümkündür.

Genelde; ek kart hamilinin yaptığı harcamalardan asli kart hamili öncelikle sorumlu tutulduğundan kredi kartını çıkaran kurumun sadece asli kart hamilinin mali durumunu incelenmesi yeterli olmaktadır²⁹.

2.2.2.3. Seyahat ve dinlence Kartları (Travel and entertainment cards)

Daha çok iş ve seyahat amaçlı olarak kullanılmaktadır. Borçlanmada (Charge) kartı olarak adlandırılan bu tür kartlar kullanıcıya nakit avans ve harcamalar için önceden belirlenen ödeme süresinin sonuna kadar faizsiz kredi kullanma olanağı sunmaktadır³⁰.

²⁹ ALPERGİN, s.23.

³⁰ Melike ALPARSLAN, “Perakendeci Bankacılık Piyasaları”, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Sayı.14, Temmuz 1994, s.59.

Bu tür kartlara sahip olmak için yıllık bir ücret ödemek gereklidir. Aylık harcama limiti yoktur. Fakat kullanıcıya geri ödemesi yapılacak bir kredi imkanı sunmaz. Daha çok iş ve seyahat amaçlı kullanılır ve kullanıcı hakkında bir kredi değerliliği araştırması yapıldıktan sonra verilir. Ancak günümüzde bu kartları daha çok yüksek gelir grupları veya şirketlerin yüksek ücretli çalışanları kullanmaktadır ve bunlara sahip olmak bir çok kişi tarafından bir prestij unsuru olarak değerlendirilmektedir ³¹.

2.2.2.4. Mağaza Kartları (Store Cards)

Mağaza kartları kredi kartları gibi nakit çekme özelliğine sahip değildir, ancak kartı ihraç eden mağazadan müşterilerine kredili alış verişi imkanı sağlamaktadır. Amerika ve Avrupa ülkelerinde perakendeci gruplar arasında yaygın olarak kullanılan mağaza kartları uygulaması ülkemizde de büyük firmalar tarafından yapılmaktadır.

Perakendeci satıcılar çeşitli şekillerde kredi olanağı sağlarlar. Bazıları fatura tarihinden sonra iki üç hafta içinde ödenmesi gereken aylık veya opsiyon hesapları şeklindedir. Bazıları da kart hamilinin aylık ödemelerinin 20, 30 katı bir limite sahip bütçe hesaplarıdır. Ancak mağazaların kredi limitleri ve faizleri ile ilgili kurallar büyük farklılıklar göstermektedir. Bu tip kart ihraç eden mağazaların güzel bir örneği İngiltere’de marks S. Spencer mağazasıdır. Marks S Spencer 1985 Mayıs ayında, ülke çapında bir kredi kartı uygulaması başlatmış ve o yılın ilk yarısında yarım milyondan fazla mağaza kartı ihraç etmiştir. Ülkemizde ise Beymen firmasının çıkarmış olduğu kart mağaza kartlarına bir örnektir ³².

³¹ ALPERGİN, s.23.

³² ALPERGİN, s.23.

2.2.3.Kredi Kartlarının Bankalar ve kullanıcılar Yönünden Yarar ve Sakıncaları

2.2.3.1. Bankalar Yönünden Yarar ve Sakıncaları

Kredi kartı sistemi oluşturan kurumun amacı bu faaliyeti sonucunda kazanç sağlamaktır. Kurum olaylarının büyük çoğunluğunda bir ticaret ortaklığı olarak kurulacağına, ticaret ortaklıklarının temel gayesinde kazanç elde edip bunu ortakları arasında paylaşmak olduğuna göre kredi kartı kurumuda ancak uğraşısı kendisi yönünden yararlı olduğu sürece bu organizasyonu üstlenmeye devam edecektir.

Hiç kuşkusuz kredi kartı kurumunun sistemi işletebilmesi, oldukça büyük bir parasal kaynağa sahip bulunmasına bağlıdır. İlk kuruluş aşamasında yapılması gereken büro, bilgisayar donanımı, personel eğitimi gibi yatırım harcamalarının yanı sıra, anılan kurum ilerideki dönemlerde de kart, harcama belgesi, tanıtıcı amblem ve diğer reklamlar, kayıp ya da çalıntı kart listelerinin basımı ve ilgili üye işyerlerine gönderilmesi gibi oldukça önemli harcamaları yapmak, aynı şekilde harcama belgelerini denetleyip üye işyerlerine ödemedeki bulunan günün 24 saati boyunca limitlerin aşılması durumunda otorizasyon veren görevlileri çalıştırmak zorunluluğundadır³³.

Kredi kartı sistemini oluşturan kurum veya bankanın amacı, bu faaliyetlerin sonucunda kazanç sağlamak olduğundan, bu faaliyet ekonomik olduğu sürece organizasyonu üstlenmeye devam edecektir. Bu organizasyon ve sistemin işleyebilmesi içinde oldukça büyük bir finans kaynağına (Büro, bilgisayar donanımı, personel, vb. gibi masraflar için) ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç kredi kartı veren kurum veya banka, kart hamillerinden yıllık ödentiler toplayarak diğer

³³ Ömer TEOMAN, **Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması**, İktisat Bankası Eğitim Yayınları, No.12, Nisan 1989, s.33.

tarafından kendilerine harcama belgeleri karşılığında ödeme yaptığı üye işyerlerinden belirli bir komisyon olarak bu finansmanı sağlamaktadır. Kredi kartı kurumları, gelirlerinin %30'unu kart hamillerinden %70'ini üye işyerlerinden sağlamaktadır. Üye işyerlerinden ve kart hamillerinden alınan komisyonlarda, bu sistemin işlemesi için yapılan masraflar arasındaki olumlu fark, bankanın veya kurumun kârını oluşturmaktadır.

Bu gelir kalemlerinin yanı sıra, kurum veya banka, kart hamillerine banka hizmetleri sunarak, ek bir gelir elde ederler. Ödemelerini zamanında yapmayan, kart hamillerinden alınan gecikme faizi veya temerrüt faizleri de ayrı bir gelir kalemidir. Öte yandan, uluslararası kartlar yabancıların kredi kartı ile yapmış oldukları harcama bedellerini karşılayan bankanın aynı zamanda döviz girdisi sağlamasına neden olmaktadır.

Yukarıda belirtilen hususlar, sistemin finansman kaynakları olduğu gibi aynı zamanda banka ya da yarar sağlayan unsurları oluşturmaktadır. Bu unsurların yanısıra diğer fayda sağlayan unsurları da şöyle sıralayabiliriz;

Bankalar, kredi kartından bir ödeme vasıtası olarak faydalanmak isteyen kişilere kredi kartı vermek suretiyle kendi müşterisi haline getirmek ve bu müşterilerin tasarruflarını ve sair bankacılık hizmetlerini kendileri nezdinde toplama imkanına sahip olurlar³⁴.

Bankaların kredi kartı sunmalarından elde ettikleri diğer bir kârlarında kartın üzerinde bulunan "logo"dur. Kartın yurt içi ve yurt dışında kullanımı bankaya büyük ölçüde reklam ve prestij sağlar.

Kredi kart sahiplerine tanınan kredi limitleri çok düşük düzeydedir. Bankalar düşük limitler içinde çok kişiye kredi açarak bireysel riski dağıtmış olurlar. Böylece müşteri portföyü genişler ve toplumun çeşitli kesimlerinden

³⁴ AYDIN, s.60.

müşteri kazanmış olurlar³⁵.

Hernekadar kredi kartını çıkaran kurum, bu faaliyeti sonucunda kart hamillerinden aidat, faiz ve gecikme faizi, üye işyerlerinden ise komisyon alarak kâr elde etmeyi planladığından, bu durum gerçekleşmez veya faaliyeti neticesinde yeterli kâr elde edemezse ya da zarar ederse bu faaliyetine son verir. Üye işyerlerinin ve kart hamili sayısının artması kart çıkaran kurum yönünden, sorunlar yaratmaktadır. Bu sorunların başında, kredi kartlarının kullanımında ortaya çıkan sahtekarlık işlemi, sahte kart basmak, kartın çalınması veya kaybolması gibi hususlar ortaya çıkmaktadır.

Bu hususlar için kart çıkaran kurumlar, kart hamillerini veya üye işyerlerini bu ve benzeri konularda sürekli olarak bilgilendirmeyi ve güvenlik tedbirlerini artırmaya yönelik çalışmalar yaparak bu sakıncaları azaltmayı hatta önlemeyi amaçlamaktadırlar. Bu çalışmalara üzerinde kart hamilinin fotoğrafı bulunan kredi kartlarının geliştirilmesi örnek gösterilebilir.

Ayrıca birleşik uyarı listeleri yayınlamak, bunun dışında yine kredi kartlarının güvenliklerini artırmak için yeni sistemler geliştirmek gibi tedbirler alınmaktadır.

30 Ağustos 1990 tarihinde kredi kartı ihraç eden 13 banka ortağı, ile ülkemizde hukuksal olarak düzenlenmiş olan kredi kartlarının standartlarını veya temel kurallarını belirlemek amacıyla Bankalararası Kredi Kartı Merkezi A.Ş.'nin (BKM) kurulması bu tedbirlere örnek gösterilebilir.

Diğer bir sakıncada, kredi kartlarının sayısının artması ve sayı ile paralel olarak kartların kullanımının artması sonucu oldukça yüklü kırtasiye işleminin ortaya çıkmasıdır. Fakat bu durum, Elektronik Fon Transferleri ile satış

³⁵ ULUER, s.79.

noktasından fon transferleri sistemlerinin geliştirilmesi gibi teknolojik gelişmelere, diğer bir deyişle elektronik bankacılığın gelişimi sonucunda kredi kart sisteminde, kırtasiyeciliğin ve dolayısı ile maliyetlerin daha da azalacağı anlaşılmaktadır ³⁶. Bankaların kredi kartı konusunda karşılaştıkları en büyük problem kartların yasal olmayan yollardan basılması, çalınması veya kaybolmasıdır ³⁷.

2.2.3.2. Kullanıcılar Yönünden Yarar ve Sakıncaları

Kredi kartı sahipleri açısından ilk belirtilebilecek husus; kredi kartı hamilini para taşıma zorunluluğundan ve bu zorunluluğun yol açabileceği muhtemel bazı tehlikelerden kurtarmaktadır. Gerçekten hamil yanında hiç ya da yeterli parası bulunmasa dahi, sisteme dahil işletmelerden dilediği mal ya da hizmeti satın alabilmekte ve özellikle yurt dışında geçerli olan kartlarda uzun ve yorucu döviz hesaplama yada bozdurma işlemleri ile uğraşmamaktadır. Bunun yanısıra parasını kaybeden ya da çaldıran bir kişinin çok istisnai durumlar dışında buna yeniden kavuşması olanaksız olduğu ve yine anılan varsayımda ilgilinin riski tümü ile üstlenmesi doğal bulunduğu halde, kredi kartının hamilinin elinden iradesine aykırı olarak çıkması halinde, alınabilecek bazı basit önlemlerle ya zarar tehlikesi ortadan kaldırılmakta ya da örneğin çalıntı bir kartı yapılan duyuruya dikkat etmeyerek kabul eden işletme zarara bizzat katlanmaktadır. Aynı şekilde parasını yitiren bir kişinin aksine,hamil kısa bir süre sonra yeni kartına kavuşabilmektedir.

Hamilin kredi kartı sayesinde elde ettiği ikinci ve çok önemli bir yararda saygınlık (prestij) tir ³⁸.

Kredi kartının boyutlarının küçük olması nedeniyle taşıma kolaylığı vardır. Bunun yanısıra para ve çek taşımaya oranla riski azdır.

³⁶ AYDIN, s.64.

³⁷ ULUER, s.79.

³⁸ TEOMAN, s.26.

Üye işlemlerinin kredi kartı ile alışveriş yapanlara sağladığı indirim ve bunlara benzer avantajlı özel hizmetlerden yararlanmak yanında, kredi kartı veren banka veya mali kuruluşun tanıyacağı bir takım olanaklardan (fiyat indirimi, kaza sigortası, vb.) ücretsiz yararlanabilme imkanı sağlar.

Kredi kartı sistemi kart hamiline yaptığı harcamaların bedelini ekstredeki son ödeme tarihinde ödemesi imkanı tanır. Bu durumda mal ve hizmet satın aldığı tarihle ödeme tarihi arasında geçen süre içinde faizsiz, komisyonsuz ve masrafsız kredi kullanma avantajı sağlar.

Kart hamili kendisi için tespit edilen harcama limiti içerisinde kalmak kaydı ile başka hiçbir formaliteyi gerektirmeksizin, bu limiti bir kredi kaynağı olarak rotatif bir şekilde kullanabilmektedir.

Kart hamilinin mal ve hizmet alımı sırasında, yeterli alım gücü olmaması nedeniyle, taksitle alışveriş yapması yerine harcamalarını kredi kartı ile yapmakla, ileriki bir tarihte ödeme ve bu ödemelerini planlama olanağı gibi alternatif imkan yaratmaktadır³⁹.

Belirli kredi kartlarının dünyanın birçok yerinde kullanabiliyor olması yurtdışı ilişkilerinde birçok kolaylık sağlamaktadır.

Kredi kartının bir başka faydası, kart sahibinin kartı çıkaran kuruluşun sunduğu diğer bazı imkanlardan da yararlanıyor olmasıdır. Bunlar, kuruluşun yayınlarından edinebilme, faaliyetlerinden haberdar edilme, bazı özel ürünleri alabilme, havaalanlarında özel bölümlerden faydalanma, buralardaki telefon ve teleks gibi haberleşme araçlarını kullanabilmeleridir⁴⁰.

³⁹ AYDIN, s.26.

⁴⁰ ULUER, s.78.

Müşteriler açısından kredi kartı kullanımının sakıncalı yönleri ise kişilerin ödeyebileceklerinden fazla borç yükü altına girmeleridir.

Kart hamili yönünden en büyük sakınca olarak, kredi kartı hamilinin harcama eğilimini arttırdığı iddiası vardır. bu iddia sadece hesabını iyi bilmeyen harcamayı seven düzensiz kişiler için geçerli olabilir. Kredi kartının genelde itibarlı ve ödeme gücü yerinde olan şahıslara verildiği dikkate alınır sa hamilinin harcama eğilimi artsa bile mutlaka harcamasıyla ilgili ödemeyi yapacaktır, aksi takdirde kredi kartı iptal edilecektir. Ayrıca üye işyerleri yapmış oldukları satışların tutarları üzerinden kredi kartı çıkaran kurumlara belirli bir oranda komisyon ödemektedirler. Ödenen bu komisyonu fiyatlara yansıtarak fiyatların yükselmesine neden oldukları görüşü piyasada hakimdir. Bundan da kredi kartı kullanılsın veya kullanılsın alışveriş yapan herkese yansıtacağı sonucu ortaya çıkmaktadır⁴¹.

Kanımızca kredi kartının sözü edilen şekilde bir sakınca taşıdığı ve toplumda enflasyonist bir baskı yarattığı söylenemez. Bilindiği üzere kâr oranı düşük ticari işletmeler, örneğin; gıda maddeleri satan mağazalar büyük bir çoğunlukla kredi kartı sistemine dahil olmazlar, bu da üye işyerlerinin kredi kartını çıkaran kuruma ödedikleri komisyonu müşterilerine yansıtmayıp, buna bizzat katlandıklarının en belirgin kanıtıdır. Üye işyerleri ancak kart aracılığı ile yapılacak alışverişlerin iş hacimlerini arttıracığına inandıkları takdirde müşterilerinin kartla ödeme yapmasını kabul ederler. Kaldı ki, kredi kartının geçerli olduğu birçok ülkede dahi fiyatların devlet tarafından denetlendiği ya da serbest rekabet temeline dayalı bir ekonomide ödenen komisyonları fiyatlara yansıtıp yansıtılmama hususunun üye işyerinin sorunu olduğu unutulmamalıdır⁴².

⁴¹ AYDIN, s.61.

⁴² TEOMAN, s.34.

Uygulamada sıkça karşılaşılan sorunlardan biride kredi kartının kaybı veya çalınması sonucunda kart hamilinin elinden çıkması ve üçüncü kişiler tarafından harcamalarda kullanılmasıdır. Bu konuda yetkisiz kişiler tarafından yapılırsa dahi tüm harcama tutarlarından kart hamilinin sorumlu olacağını öngören üyelik sözleşmesi hükümleri sorunun çözümünde yeterli olmamaktadır. Çünkü bazı hallerde kredi kartının hukuka aykırı olarak kullanılmasına kartı çıkaran kurum veya üye işyerlerinin kusurlu davranışlarıda yol açabilmektedir.

Bu kusurlu davranışlar sonucunda meydana gelen zararlardan, üyelik sözleşmesi uyarınca kart hamilini sorumlu tutmak hakkaniyete uygun düşmez. Bu yüzden kartın kaybı veya çalınması ve yetkisiz kişiler tarafından kullanılmasından kimin sorumlu tutulması gerektiğini tespit ederken, kredi kartı uygulamasına katılan tarafların yerine getirmesi gereken yükümlülükleri belirlemek ve ona göre bir sonuca varmak yerinde olacaktır⁴³.

Kredi kartının sağladığı üstünlüklerin yanında, kartın çalınma ve kaybolma riskide vardır. Böyle durumlarda bankanın kısa sürede haberdar edilmesi kartın başkası tarafından kullanılmasının getireceği zararı büyük ölçüde azaltmaktadır. İngiltere’de banka haberdar edilene kadar kayıp veya çalıntı kartla yapılan harcamaların sadece ilk 25 pound’ı kart sahibinin sorumluluğundadır. Türkiye’de ise riski paylaşmak bankalara göre farklılıklar göstermektedir⁴⁴.

Çağımıza damgasını vuran teknolojik gelişmeler, sadece yeni endüstriyel ürünlerin doğuşuna değil, aynı zamanda yeni türden hizmetlerin de ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Eğitim, sağlık, eğlence, güvenlik, danışmanlık, taşımacılık, turizm gibi birçok hizmet alanında bilgisayar destekli hizmetler tüm dünya da ve ülkemizde giderek artmakta ve yaygınlaşmaktadır. Bilgisayar uygulamaları sayesinde her türlü çağdaş yani içinde yaşadığımız dönemin

⁴³ Mustafa ÇEKER, “Bireysel Bankacılık”, Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Sayı.10, Ekim 1992, s.53.

⁴⁴ ULUER., s.78.

özelliklerine uygun hale getirilen ekonomik etkinlik; kurumları, örgüt yapılarını, kişisel tutum ve davranışları, kişiler ve gruplararası ilişkileri çok geniş bir açı içinde farklı biçimlerde etkilemektedir.

Özellikle bankacılık sektöründe görülen elektronik hizmet yarışı, ekonomik ve toplumsal yaşamı etkilemeye devam etmektedir⁴⁵.

Mali hizmetler sektörünü her yönden etkileyen teknolojik gelişmeler, özellikle bankacılık hizmetlerinin müşteriye sunumunda önemli bir rol oynamaktadır. Mali Kurumlar; diğer sektörlerde olduğu gibi müşterilere daha kolay ve uygun hizmetler sunabilmek ve faaliyet alanlarını genişletebilmek için gelişmiş bilgisayar ve iletişim teknolojilerinden önemli ölçüde yararlanmaktadır⁴⁶.

Elektronik bankacılık hizmetleri, bilgisayar sistem ve yazılımlarına dayandırılarak personel yardımıyla veya otomatik makinalar aracılığıyla yürütülen bankacılık işlemlerini ifade etmektedir.

Bilgisayar teknolojisinin bankacılık sektörüne ilk uygulanışı sırasında hedef, öncelikle etkin işlem yükünün hafifletilmesi olmuş daha sonra stratejik hedefler düşünülmüştür. Günümüzde para çekme, yatırma gibi en sık kullanılan rutin mevduat işlemlerinin müşteriye yaptırılması yoluyla şube işlem otomasyonu dış kullanım alanlarına (şube dışına) çıkarılmıştır. Bu amaçla, nakit, çek, ödeme mektubu, hesap cüzdanı gibi ortak amacı ödeme yapabilmek olan birçok araç yerine tüm işlemleri bir tek elektronik kartla gerçekleştirme olanağı sağlayan yöntem ve sistemler geliştirilmiştir. Elektronik Fon Transfer Sistemi (Elektronik Funds Transfer System/EFT), bu sistemin temeli ve öncüsü durumundadır⁴⁷.

⁴⁵ Muazzez BABACAN, "Bankacılıkta Çağdaş Ödeme Sistemleri ve Otomatik Vezne Makinalarının Kullanım Etkinliği", **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Sayı.7, Temmuz 1993, s.3.

⁴⁶ Figen KARATAN, "Bankacılıkta Ödeme sistemlerinin Otomasyonu", **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, Mayıs 1990, s.3.

⁴⁷ BABACAN, s.40.

Son yıllarda bankacılık sektöründe elektronik teknolojisinin yaygınlaşması, işlemleri hızlandırıp finansal hizmetlerin kalitesini artırarak, tüketicilerin onları kolayca elde edebilmelerini sağlamıştır. Bireysel bankacılıkta yaşanan elektronik devrim, hem hizmeti sunanlara hem de bu hizmetten yararlanan tüketicilere bireysel bankacılık hizmetlerinden büyük avantajlar sağlamaktadır.

Bireysel bankacılık, Elektronik Fon Transfer Sistemlerinin (EFTS) çıkışı büyük teknoloji gerektirirken, ülkelerin ekonomik politikaları, teşvik sistemleri veyasal hükümler teknolojideki gelişmelere uyum sağlamada güçlüklerle karşılaşmaktadır. Buna karşın, özellikle tüketiciler açısından yeni ödeme olanakları ile ilgili olarak düzenleme yapılması ve müdahale edilmesi konusunda büyük istek vardır. Ancak geliştirme ihtiyacı, önem ve güvenlik nedenleriyle, bankacılık eskiden beri düzenlenen bir sektör olmasına karşın, Elektronik Fon Transfer Sistemlerini uygulamaya koyan ülkelerde, yasal çerçevenin çizilmesi konusunda sorunlarla karşılaşmaktadır.

Bireysel bankacılık sektörünün yapısı ülkeden ülkeye farklılık göstermesine karşın, finansal kurumlar aslında tüm ülkelerde tüketiciye hemen hemen aynı hizmeti sunmaktadırlar. Bunlar, genelde mevduat, kredi havale, siyahat ve döviz hizmetleridir.

Tüketiciler, giderek bankacılık sektörüne daha sıkı bir şekilde bağlanmaktadır. Bu durum bankalara büyük ve kârlı bir piyasa sunmaktadır. Bu nedenle, finansal hizmetler; özel tasarıma, piyasa araştırmasına ve bilgi birikimine gereksinim duyan tüketici ürünleri haline gelmiştir.

Bireysel bankacılıkta yaşanan elektronik devrim birçok ülkede geniş şube ağında yardımıyla yaygınlaşarak bugün doyum noktasına ulaşmıştır. Perakendeci tüketicinin doyurulması bankacılık sektörüne bilgisayar teknolojisinin girişiyle kolaylaşmış, bu da çok sayıdaki günlük işlemin maliyetini düşürmüştür. Ayrıca artık finansal kurumlar tüketiciye daha cazip gelmektedir.

Kullanılabilir kişisel gelirler ile hanhalklarının varlıkları büyümüşür. Tüketiciler eskiye oranla paralarının değerini daha iyi bilmektedirler. Bankacılık sektöründe tüm geleneksel hizmet alanlarında yeni ürünler yaratarak bu trende cevap vermiştir. Bu gelişmeleri en iyi kredi kartları ve tüketici kredilerinin çeşitliliği ve hacmi ile EFTPOS (Satış Noktasından Elektronik Fon Transfer Sistemleri), ATM (Otomatik vezne makinası) ve CD (para vericisi) gibi finansal hizmetlerin uygulamaya konmasını açıklar. Yirmi yıl önce tüketici kredilerinin büyük bir bölümüne satıcılar tarafından taksitlerin finanse edilmesi yöntemi ve benzeri kredi türleri hakimdi. Bu gün artık birçok ülkede, Ev/Ofis bankacılığı da (Home Banking) yaygınlaşmaya başlamıştır. Yeni ürünlere doğru olan aynı trend bankacılık sektörünün diğer fonksiyonlarını en azından ödeme fonksiyonunu karakterize etmiştir⁴⁸.

2.3. Elektronik Fon Transferi (EFT))

Elektronik Fon Trasferi (EFT), geleneksel bankacılıkta olduğu gibi fonların fiziki olarak değil, kaydi olarak elektronik yöntemlerle transfer edilmesini sağlayan ve bir çok alt sistemden oluşan bir işlemler bütünüdür diyebiliriz⁴⁹.

EFT sistimenini geliştirilmesinde öncelikli amaçlar şunlar olmuştur;

- Mali piyasalarda artan işlemlerin daha verimli yürütülmesi,
- Standart olarak yürütülmesi gereken yoğun iş yükünün azaltılması.
- Büyük miktarlarda kağıda dayalı işlemlerin kolaylaştırılarak kağıt dolaşımının (dolayısıyla tüketimin de) azaltılması.

EFT'ler önceleri ödeme yöntemlerinin iyileştirilmesi, işlemlerin kolaylaştırılması, bankalarda varolan fonlar hakkında bilgi sağlanması biçiminde

⁴⁸ Sedat YETİM, "Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri", **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Sayı.8, 1991, s.141-142.

⁴⁹ KARATAN, s.14.

tanımlanmıştır.

ABD’de “Regulation E” olarak bilinen ve EFT’lere ilişkin düzenlemeleri kapsayan yasada ise EFT; bir mali kuruluşa bir hesabı borçlandırılması ya da alacaklandırılması için emir vermek, yönlendirmek veya yetkili kılmak amacıyla bir elektronik terminal, telefon, bilgisayar veya manyetik teyp aracılığıyla yapılmakla beraber çek, poliçe vb. kağıt işlemlerini kapsayan her türlü fon transferi olarak tanımlanmıştır⁵⁰.

Geçmişte EFT kavramı otomatik vezne makinaları ile eş anlamlı olarak algılanırken günümüzde EFT uygulamaları çeşitlenmiştir. EFT sisteminin temel uygulamaları; “Otomatik Vezne Makinaları”, “Satış Noktasından Fon Transferi Sistemleri”, “Ev ve Ofis Bankacılığı”, “Elektronik Nakit Yönetimi”, ve “EFT’lerin Uluslararası Ödemelerde Kullanımı”ndan oluşmaktadır⁵¹.

Elektronik Fon Transferi (EFT) sistemi, elektronik bankacılığın altyapısının tamamlanması için atılacak temel adımı oluşturuyor. Ülkemizde 1 Nisan 1992’de uygulamaya geçilen EFT sistemi, bankalar arası Türk Lirası akışının düzenlenmesi amacıyla kullanılmaktadır. Daha sonra sistemin kullanım alanları aşama aşama yaygınlaştırılmıştır⁵².

EFT projesi 24 Ocak 1992 tarihinde TCMB Bilgi İşlem İstatistik ve Ekonomiyi İzleme Genel Müdürlüğü tarafından basına bir brifingle tanıtılmıştır ve T.C.M.B. konferans salonunda verilen brifingde bilgi işlem ile ilgili tanıtıcı uygulamalar yer aldığı brifingde kısaca; EFT Projesinin gelişimi, Türk Bankacılığı’nda çekin fiziksel hareketi (Takas işlemi), Elektronik Fon Transferi Sistemi (Elektronik Takas), bankalar arası işlemlerde EFT ve Sistemin bileşenleri (Donanım, Yazılım, İletişim Ağı) konuları üzerinde durulmuştur⁵³.

⁵⁰ Çiğdem A. TIRYAKI, “Elektronik Fon Transferi”, **T.C.M.B. Bankacılık Genel Md. Yayını**, Seri.7, 1989, s.40.

⁵¹ BABACAN, s.41.

⁵² Fatoş TUGAY, “Elektronik Fon Transferi”, **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, Sayı.6, s.14.

⁵³ **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, “EFT Projesi”, Ocak 1992, Sayı.7, s.5.

2.3.1. Elektronik Teknolojisinde Gelişmeler ve Otomasyonlar

Bugün dünyada bilgisayar teknolojisi enyoğun ve en yaygın olarak kullanılan sektörlerin başında bankacılık sektörü gelmektedir. Bunun en önemli nedeni yapılan işlem sayısının çokluğu, çeşitliliği, bunun yanı sıra sonuçlandırılması zorunluluğudur.

Bankaların elektronik teknolojiyi kullanımlarını giderek arttırmalarının nedenlerini şöyle açıklayabiliriz;

- İşlemlerde sürat sağlamak,
- Müşterilerine daha iyi hizmet sunmak,
- Bireylerin işlem amacıyla ellerinde tuttıkları paraları bankaya çekerek ekonomiye ek fon sağlamak,
- Maliyetleri azaltmak,
- Piyasa paylarını arttırmak,
- Diğer bankalarla ve uluslararası bankacılık alanında rekabet koşullarına uymak⁵⁴.

Bankacılıkta otomasyon, şube içindeki her bir servisin kendi bilgilerini topladığı ayrı ayrı birimlerden oluşan off-line bilgisayar sistemiyle başlamıştır. Daha sonra on-line bilgisayar sistemiyle şubeler arası bilgiler toplanmıştır. Gelişmiş bir on-line sisteminde tüm bilgisayarlar bankaların merkezlerinde bulunan mainframe adı verilen ana bilgisayara bağlanmaktadır.

Otomasyonun bankacılık açısından yararları şunlardır;

- Banka içi bürokrasi en aza inmektedir,
- İşlem hataları en aza inmektedir,
- Bankanın kendi işlemleri bilgisayarla daha kısa bir sürede gerçekleştirildiğinden, müşteri ilişkileri görece olarak artmaktadır,

⁵⁴ M. İlker PARASIZ, *Para Banka ve Finansal Piyasalar*, (5.Baskı) Bursa, Ekim 1994, s.212.

- Genel merkez şubeler arasında bilgi aktarma hızlanmakta ve bankanın durumu güncel olarak izlenmektedir,

- Bankalarda yönetim ve denetim daha etkin bir şekilde gerçekleştirilmektedir⁵⁵.

Türk Bankalarının otomasyon konusuna son yıllarda giderek artan bir ilgi gösterdikleri görülmektedir. Bu ilgi tamamen ekonomik bir yaklaşımın ürünüdür. Diğer bir deyişle bugün otomasyon alanında yapılan yatırımlar her yönü ile bankaların yararınadır. Otomasyona yatırılan paranın verimi çok yüksek, yatırımın geri ödeme dönemi çok kısadır. Bankaların otomasyon alanına yaptıkları yatırımları değerlendirilirken bu yatırımların bankaların toplam iş hacimlerine yaptığı olumlu etkileri ve işletme maliyetlerinde sağladığı tasarrufları ayrı ayrı dikkate almaya çalışmak gerekir⁵⁶.

Günümüzde Bankacılık sektöründeki hızlı değişimi ve yoğun rekabet ortamının yaratacağı sorunlara karşı yönetim gelişmeleri dikkatlice takip etmek ve anında müdahale etmeğe hazır bulunması gerekmektedir. Yönetimler ancak uygulama, planlama, stratejiler ve yeni teknoloji kullanımıyla rekabet ortamındaki varlıklarını devam ettirebilirler.

Bankacılık alanında kullanılan otomatik sistemler ile çeşitli seviyelerdeki teknolojilerin sağladığı imkanlar ve gösterdikleri süratli gelişim Bankacılık sektörünün otomasyon konusunda belirli ilkelere sahip olmasını gerektirmektedir. Bu ilkeler maliyet etkinliğini, uygulama verimliliğini ve mevcut teknolojiyi gözönünde bulundurarak saptanmalıdır. Ayrıca bu ilkeler bankacılık sistemleri geliştirmesinde mutlaka göz önünde bulundurulmak zorundadır⁵⁷.

⁵⁵ Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş, AÖF, İş İd.151, s.108.

⁵⁶ Atila GÖNENLİ, "Bankacılığın Otomasyonu ve 1990'lı Yıllara Bakış", Nixodorf Genel Müdürlüğü Yayınları, s.54.

⁵⁷ Ali KIRVAL, "Pamukbank Bilgi Sistemleri", Pamukbank Genel Müdürlüğü Yayınları, s.74.

2.3.2. Ulusal Elektronik İletişim Ağı

Ulusal düzeyde bankalararası transferler, otomatik vezne makinaları, satış noktasından elektronik fon transferi, tüm gerekler için bilgisayar aracılığıyla takas işlemleri için bazı sistemler geliştirilmektedir. Örneğin, bir bankadan aldığı kartla müşteri diğer bir bankanın kurmuş olduğu otomatik vezne makinasında ya da satış terminalinde işlem yapabilmektedir. Bu tür sistemlere örnek olarak İtalya'da SETİF, Fransa'da SİT, Japonya'da ZENGİN sistemlerini verebiliriz⁵⁸.

Ulusal düzeyde bu tür uygulamaların örnekleri ülke içerisinde mevcuttur. Banka mudileri bir bankadan almış oldukları ATM kartı veya kredi kartıyla almış olduğu bankanın olmadığı yerlerde diğer banka ATM makinalarını kullanabilme olanağına sahip olabilmektedir. Buna örnek Yapı Kredi Bankası'nın kartını kullanan bir mudinin Pamukbank ATM makinalarından para çekebilmesi veya Yaşarbank'tan kredi kartı alan bir mudinin Yapı Kredi Bankası veya İş Bankası ATM makinalarından nakit-avans çekebilmesini gösterebiliriz. Fakat mudinin diğer Banka ATM makinalarını kullanması kendisine ek bir maliyet yüklemektedir. Bankalar bu tür uygulamalarda kendi bankasının kartıdeğilde başka bankanın kartını kullanan mudiden ek komisyon almaktadır.

2.3.3 Uluslararası Elektronik İletişim Ağı

Uluslararası düzeyde banka işlemlerinin daha süratle yapılabilmesi, oldukça yüklü hacimlerde gerçekleşen ve süratle tekrarlanması gereken işlemlerin daha kolaylıkla tamamlanabilmesi gibi işlevleri yerine getiren otomatik takas sistemleri elektronik bankacılık uygulamalarının ilk örneğidir. Dünyada kurulu uluslararası elektronik iletişimi sağlayan ve en büyük kuruluş SWIFT (Society for world wide interbank Financial Telecommunication) Dünya Bankalararası mali iletişim Kurumu'dur. Bir bankaya SWIFT Uluslararası işlem trafiğini ulusal işlem trafiğiyle birleştirme olanağını yalnızca bir üyelik ücreti karşılığında

⁵⁸ PARASIZ, s.212.

sağlamaktadır⁵⁹.

Günümüzde ayrıca New York'ta CHIPS (Clearing House Interbank Payment System) ve Londra'daki CHAPS (Clearing House Automatic Payment System) gibi elektronik takas odası vardır. Bu kuruluşlarda SWIFT arasındaki fark şudur; SWIFT kendi başına bir elektronik fon transferi aracı değildir. SWIFT para transferi konusunda bir talimat (mesaj) gönderme yöntemidir. Oysa CHIPS ve CHAPS gibi kuruluşlar takas yöntemiyle ödemeleri gerçekleştirmektedir⁶⁰.

Bankaların özellikle uluslararası planda yapılan büyük fon transferlerini de elektronik sistemler aracılığıyla gerçekleştirdiği bilinmektedir. Örneğin, bankalar arasında kullanılan teleks, telgraf haberleşmesi yerine bu işi elektronik yöntemlerle yapmak üzere 1973 yılında faaliyete geçirilen SWIFT aracılığıyla fon transferlerine ilişkin olmak üzere günde 300.000'den fazla mesaj iletilmektedir. Bir tür (otomatik) takas odası olarak faaliyet gösteren CHIPS'in üyesi bulunan 140'dan fazla banka ki bunun yaklaşık yarısı Amerikan bankasıdır, arasında da günde ortalama 275 milyar dolar değerinde 90.000 işlem yapılmaktadır.

İkinci aşamada ise, bankacılık işlemlerinin (Hesaba para yatırma, hesaptan para çekme, havale gönderme gibi) müşteri tarafından herhangi bir belge doldurulmaksızın sadece plastik bir kart kullanılarak harekete geçirilen elektronik sistemler aracılığıyla yapılmasına başlanmıştır (Computer activated electronic fundstransfers). Böylece elektronik sistemler, sadece banka içi ya da Bankalararası işlemlerin gerçekleştirilmesinde değil doğrudan müşterilerin kullanımına arz edilerek, onlar tarafından bankacılık işlemlerinin yapılmasında kullanılmaya başlanmıştır. Bu aşamada ortaya, otomatik vezne makinaları (Automated Teller Machines-ATM), satış noktasından elektronik fon transferi (Electronic-Funds Transfer from the point of sale-EFTPOS) ve ev/ofis bankacılığı

⁵⁹ Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş, AÖF, İş İd. 151, s.111.

⁶⁰ PARASIZ, s.213.

(Home/Office Banking) gibi yeni bazı sistemler çıkmıştır⁶¹.

Enformasyon hizmeti sunmaya yönelik olarak oluşturulmuş bilgi iletişim ağları finansal bilgileri toplayarak, tüm üyelerinin hizmetine sunmaktadır. Böyle önemli bir alanda faaliyet gösteren bu sistemler bankalarca yürütülen sistemlerle yoğun bir rekabet içinde bulunmaktadır. Uluslararası haber ajansı Reuters, bu sistemlere en iyi örnektir. Önceleri bu türdeki uluslararası enformasyon şebekeleri haber toplama amacıyla oluşturulmuşsada günümüzde birçok finansal hizmet bu sistem aracılığıyla sunulmaktadır.

Menkul kıymet fiyatlarına ilişkin hizmet veren ve kendi hizmetlerini sunabilmek için diğer iletişim ağlarının hizmetlerinden faydalanan veri bankalarında mevcuttur. Bu tür veri bankalarına örnek olarak Zürih'teki Telekurs ve Londra'daki Datastream verilebilir.

Bankacılık çeşitli şekillerde uluslararası veri bankası olarak adlandırılacak sistemlerin oluşmasına olanak verir. Bankacılığın artan bir şekilde uluslararası nitelik kazanması, tüm dünyada açılan şubeler ve kurulan ortaklıklar, önceden çoğunlukla, ulusal olan bilgi akışını merkezden kontrol edilmesi gereken uluslararası bilgi akışına dönüştürmüştür.

Uluslararası telekominikasyon sistemlerindeki büyük gelişme ve ilerlemeler sonucu bilgisayar şirketleri arasında uluslararası rekabette bir artış meydana gelmiş, artan talepler karşısında yeni sistemler, yeni ağlar ve yeni veri bankaları oluşturulmaya başlanmıştır⁶².

⁶¹ Sabin ARKAN, "Bankacılıkta Kullanılan Yeni Elektronik sistemlerle İlgili Hukuki Sorunlar", **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, 1991, s.1-2.

⁶² KARATAN, s.50.

2.4. Elektronik Fon Transfer Sistemleri

Elektronik Fon Transfer Sistemi “Bankalararası Türk Lirası ödemelerinin elektronik olarak anında gerçekleştirilmesini sağlayan ulusal ödeme sistemi altyapısı” olarak tanımlayabiliriz.

Bu altyapı merkez ve bankalarda kullanılacak bilgisayar sistemleri donanım ve yazılımı aradaki bağlantıyı sağlayacak iletişim ağı donanımı ve yazılımı ile işletim için gerekli kurallardan oluşmaktadır.

Sistemde bankalararası ödemeler T.C. Merkez Bankası’nda bulunan ticari bankaların serbest tevdiatları aracılığıyla doğrudan ve anında gerçekleştirilecektir. Burada bankalararası kendi aralarında ve bankalar ile T.C. Merkez Bankası arasındaki ödemelerin tümü kastedilmektedir. Yurtiçi ödemeleri için kullanılan ve kapsamı gereği her ülkede tek olan bu sisteme diğer ülkelerden örnek olarak ABD’de FEDWIRE, İngiltere’de CHIPS, İsviçre’de SIT. İtalya’da SETIF, Fransa’da SIT, Japonya’da ZENGIN sistemlerini verebiliriz.

Sistem aracılığıyla yapılan ödemelere örnek olarak; Havale, senet işlemleri; maaş ödemeleri; elektrik, havagazı, su gibi kamu hizmeti ödemeleri; T.C. Merkez Bankası ile bankalararasında yapılan ödemeler. Kurulan iletişim ağından fon aktarımı dışında, bankalararası normal haberleşme, T.C. Merkez Bankası ile bankalararasında istatistiksel veri iletişimi gibi işlemlerde gerçekleştirilmektedir. Elektronik fon Transfer Sistemi’nin kullanılması bankalar olmasına rağmen gerçek kullanıcılar daha doğrusu bu sistemden yararlananlar banka müşterileridir.

Sistemin banka müşterilerine sağladığı olanakları şöyle özetleyebiliriz; Bir bankanın herhangi bir şubesinden diğer bir bankanın herhangi bir şubesine isme/hesaba nakit/hesaptan havale yapılabilir. Çalışan ve emekli kesimin

maaşları kurumlar tarafından belirttikleri bir bankanın kurumlar tarafından belirttikleri bir şubesinde bulunan/açtıracakları hesaba havale edilebilmektedir. Elektrik, havagazı, su telefon gibi kamu hizmeti ödemelerini bu kurumlar tarafından belirlenen banka şubelerine yatırmak yerine, kendi hesabının bulunduğu banka şubesinden otomatik olarak ödeme gününde havale yoluyla yapılabilecektir. Tabii, bütün bu hizmetlerin sağlanabilmesi için bu hizmetlerin kullanıcılar tarafından talep edilmesi gerekmektedir ⁶³.

Bankalar teknolojik gelişmelerden faydalanmaları ve elektronik sistemleri kullanmaları son yıllarda hızla artış göstererek devam etmektedir. Elektronik bankacılığın en önemli ürünlerinden olan Elektronik Fon Transfer Sistemlerinin (Elektronic Funds Trasfer Systems/EFT) kullanımına başlanmasıyla bankacılık işlemleri büyük bir hız kazanmıştır ⁶⁴.

Elektronik Fon Transfer Sistemleri birçok işlemin biraraya gelmesiyle oluşan bir sistemler bütünüdür. EFT sistemleri enformasyon teknolojisinin bankacılık ve diğer mali endüstrilerinde uygulanması sonucu ortaya çıkmıştır ve kullanımında planlı ve kapsamlı bir sistemler yaklaşımıyla ele alınması gerekmektedir.

Enformasyon sistemleri tarafından sunulan hizmetler bilgisayar kullanımı ve iletişim ağları, bankacılık endüstrisinde daha geniş çaplı, dinamik yeni ürün geliştirme politikalarına dayalı olarak yeni stratejiler üretilmesi ve tanıtılması aşamalarında oldukça önemli rol oynamakta ve üst düzey yöneticilere geleceğe yönelik planlar yapabilme konularında destek sağlanmaktadır.

Elektronik Fon Transferi Sistemlerinin oluşturulup kullanılmasında üst düzey yöneticilerin ilgilenmeleri gereken önemli konulardandır ⁶⁵.

⁶³ Ercan KUMCU, "EFT Projesi", **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, Sayı.6, s.25.

⁶⁴ TİRYAKI, s.40.

⁶⁵ KARATAN, s.51.

2.4.1. Otomatik Vezne Makinaları (ATM) ve Para Vericiler (CD)

Otomatik vezne makinaları (ATM'ler) ilk uygulamaya başladıklarında kullanıcılarına belirli miktarlarda nakit veren para sağlamaları (Cash dispensers/CDS) şeklindeydi. Bu makinalar genellikle "Off-line" olarak çalışır ve sadece para çekme işlerinde kullanılırdı.

Teknolojik gelişmelerle birlikte, gelişmiş ATM'ler günümüzde para çekmenin yanı sıra hesaba para yatırma, hesaplar arasında transfer yapma, müşterilerine hesap durumları hakkında bilgi verme, düzenli ödemeleri yapma, çek defteri verme, seyahat çekleri çıkarma ve kredi başvurularını kabul etme gibi işlevleride yerine getirmektedir ⁶⁶.

ATM yetkili kullanıcının hesabından para çekmesine izin veren ve aynı zamanda hesabı hakkında bilgi alma, fon transferi ve mevduat hesabına para yatırma gibi çok sayıdaki diğer hizmetlerden yararlanma olanağı sağlayan elektro mekanik bir araçtır. CD (para vericiler) ise sadece yetkili kullanıcının banknot ya da bozuk para çekmesine yarar yani ATM'deki diğer işlemler yapılamaz ⁶⁷.

Banka müşterileri tarafından kart kullanılması yoluyla faaliyete geçirilen elektronik sistemlerden ilki nakit para çekme makinalarla (cash dispensers-CD-Geldausgabeautomaten-GAA) olmuştur. Bu makinalar, bir süre sonra teknolojik açıdan geliştirilerek, para çekmenin yanı sıra, hesaba para yatırma; bir hesaptan diğerine para aktarma (virman); havale yollama; hesap bakiyesini öğrenme; çek defteri gönderilmesini isteme gibi çeşitli bankacılık işlemlerini yapabilecek düzeye ulaştırılmıştır. Bu tür hizmetleri veren makinaları otomatik vezne makinaları (automated teller-machines-ATM: automatische scbaltter maschinen) olarak isimlendirilmektedir. ATM'ler tüm dünyada yaygın biçimde

⁶⁶ ALPERGİN, s.34.

⁶⁷ YETİM, s.142.

kullanılmaktadır. 1985-1986 yılları itibariyle Almanya'da 3700; Fransa'da 7.100, Almanya'da 6.800; Japonya'da 38.300; Amerika'da ise 59.300 ATM ve CD hizmet vermekteydi. Ülkemizde ise Eylül 1990 itibariyle, otomatik vezne makinalarının kullananların sayısı 3 milyonu bulmuş; ATM hizmeti sağlayan şube sayısının aynı yıl sonunda 1.500'e ulaşacağı tahmin edilmiştir.

ATM'lerde işlem, banka tarafından müşteriye verilmiş olan manyetik bantlı plastik bir kartın makineye sokulmasıyla başlamaktadır. Makine kartın sahte olup olmadığını, kullanılmasının yasaklanmış olup olmadığını denetlemekte; olumlu sonuca ulaşıldığı takdirde tuşlarını açarak sistemi müşterinin kullanımına sunmaktadır. Bundan sonra müşteri, gene banka tarafından kendisine verilmiş olan şifre numarasını (personal identification number-PIN) yapmak istediği işlem ve miktarla ilgili bilgileri tuşlara basmak suretiyle makineye verip, işlemi tamamlamaktadır⁶⁸.

Elektronik fon transferi sistemlerinden biri olan otomatik vezne makinaları, teknolojik gelişmelerle birlikte kaydettiği hızlı gelişimle bankacılık sisteminin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Günün 24 saatinde hizmet veren ATM'ler tüm dünya ülkelerinde yaygın bir uygulama alanı bulmuşlar. Dünyada ilk Cash dispenser 1967 yılında Barclays Bank'ın Enfield'deki bir şubesinde kullanıma açılmıştır. 24 saat hizmet veren ancak bugün kullanılan plastik kartlar yerine bankadan alınan ödeme makbuzları ile (voucher) belli miktarda para çekilebilen makinalar "Off-line" olarak çalışmaktaydı 1970'lerden itibaren "on-line" olarak çalışan ATM'ler Cash Dispenser'ların yerini almış ve manyetik şeritli plastik kartların kullanımına da başlanmıştır.

Önceki banka şubelerinde hizmete sunulan ATM'ler şube ve personel masraflarını azaltmak ve banka şubelerinin dışında otogar, hastane, havaalanı üniversite kampüsleri, tren istasyonu, alışveriş merkezleri gibi hizmet olanağı daha fazla olan merkezlere kurulmuştur. Diğer yanda Dünya'da ATM ağlarının

⁶⁸ ARKAN, s.8.

ortak kullanımında yaygın bir uygulama haline gelmiştir. 1980'li yıllardan itibaren Avrupa ülkelerindeki bankalar ve ATM servisi veren şirketler arasında Avrupa'da sınırlar ötesinde hizmet verebilecek ATM ağlarının kurulmasına yönelik çalışmalar ve anlaşmalar yapılıyor⁶⁹.

2.4.2. Elektronik Fon Transferleri İçin Satış Noktası Terminalleri (EFTPOS)

Burada işletme ile banka arasında bilgisayar sistemi kurulmaktadır. İşlemler kağıt ya da belge kullanılmadan otomatik olarak gerçekleştirilmektedir. sistemin yaygın kullanıma izin vermesi yanında havale, ödeme ve yine elektronik araçlarla bilgi alımı mümkün olmaktadır. Sistem geleneksel bankacılıkta olduğu gibi fonların bir yerden diğerine banknot, çek, havale gibi şekiller de fiziki olarak değil, ama modern haberleşme teknikleri ve kompüterlerin kullanılmasıyla çok kısa bir sürede ve kaydi olarak elektronik yöntemlerle transferini ifade etmektedir⁷⁰.

EFTPOS tek bir sistem değildir. Özel bir kart kullanımı ile birlikte fon transferini gerçekleştirecek farklı teknolojiler bir arada kullanılmaktadır. Fon transferi, sadece vadesiz banka hesaplarıyla sınırlı olmayıp kredi kartı işlemlerini de kapsamaktadır. Örneğin pek çok ülkede transferlerin yapılmasında cari hesap yanında tasarruf ve mevduat hesapları, önceden belirlenmiş bir süre içinde bildirimde bulunmak koşuluyla kullanılmaktadır⁷¹.

Müşteri banka tarafından kendisine verilen plastik kartı terminale sokmak ve şifreyi oluşturan rakamları tuşlamak suretiyle sistemi harekete geçirmektedir. Kartın arkasındaki manyetik bantta yer alan numaralar ile müşteri tarafından tuşlara basılmak suretiyle verilen şifrenin birbirine uygunluğu saptandıktan sonra mağazanın kasa görevlisi terminal aracılığıyla satım bedelinin müşteri

⁶⁹ ALPARSLAN, s.60.

⁷⁰ YETİM, s.142.

⁷¹ ALPARSLAN, s.62.

hesabından satıcı firma hesabına naklini sağlamaktadır⁷².

EFTPOS sistemler on-line ya da off-line olarak çalışabilir pekçok ülkenin tercih ettiği on-linesistemde müşterilerin kartına ait detayların geçerliliğinin ve yeterli fon bulunup bulunmadığının kontrol edilmesi, kartla ilgili bilgilerin merkezi bir sistemde kayıtlı bulunan çalınmış ve kaybolmuş kartlar listesiyle karşılaştırılması mümkün olabilmektedir. Daha düşük maliyetli olmasına karşın off-line çalışan sistemler ise kart sahtekarlığına karşı güvencenin henüz yetersiz olması nedeniyle tercih edilmemektedir⁷³.

Ülkemizde bazı benzin istasyonları ve satış mağazalarında bu sistemin kullanıldığı görülmektedir. İşlem anında ödemeninde gerçekleşmesini sağlayan EFTPOS sistemi, alışveriş yapmak isteyen tüketicileri nakit para taşıma zorunluluğundan kurtarmakta, satıcılar bakımından da çek ve kredi kartı ile yapılan ödemelerde sözkonusu olan denetim ve inceleme yükümünü ortadan kaldırarak ödemelerin gişe önünde yığılmalara neden olmadan süratle yapılmasını sağlamaktadır. İngiltere’de yapılan araştırmalar, çek ödemelerinde 90 saniye, kredi kartları ile ödemelerde 75 saniye ve nakit ile ödemelerde 30 saniye alan işlem süresinin, EFTPOS sayesinde 15-30 saniyeye indirilebileceğini ortaya çıkarmıştır.

Buna karşılık EFTPOS sistemlerinin bazı sakıncaları vardır; Herşeyden önce bu sistemin kuruluş ve faaliyet masrafları oldukça yüksektir. Bu masraflara kimin katlanması gerektiği tartışmaya açık bir konudur. Bankalar, bu masraflara esas itibariyle sistemden en büyük yararı sağlayan satıcı firmaların katlanması gerektiği fikrindedirler. Zira, EFTPOS sayesinde satıcı firmalar, alacaklarını derhal ve az zahmetle tahsil imkanlarını bulmaktadırlar. Satıcı firmalar ise, EFTPOS sisteminden bankalarında yarar sağladıklarını, sistemin, tüketicileri belli

⁷² ARKAN, s.26.

⁷³ ALPARSLAN, s.62.

bankalarda hesap açtırmaya özendirdiğini ileri sürerek bu fikre karşı çıkmaktadırlar.

Diğer yandan sistemin ekonomik açıdan verimli olabilmesi için asgari işlem sayısının tutturabilmekte, satıcı firmalar bakımından çok güç almaktadır.

EFTPOS sistemlerinin tüketiciler bakımından da fazla cazip olmadığı ileri sürülmüştür. Zira bu sistemler aracılığıyla ödeme, işlem anında derhal gerçekleşmekte, böylece tüketiciler, çek ve kredi kartlarında sahip oldukları “ödemeyi fiilen geciktirme imkanından yoksun kalmaktadırlar. Başka bir deyişle çek ya da kredi kartı kullanılmasında tüketici ödeme yapma yükümünü üstlenmekle birlikte, ödeme çekinibrazından ya da kredi kartlarında kartı çıkaran bankanın kart hamiline hesap ekstresini göndermesinden sonra gerçekleştiğinden para, fiilen daha uzun süre müşterinin tasarrufu altında kalmaktadır ⁷⁴.

2.4.3. Ev ve Ofis Bankacılığı (Home Banking)

Ev ya da ofis bankacılığı bir finansal kurumun müşterisinin telefon, televizyon ya da kurumun bilgisayar merkezine bağlı terminal aracılığıyla finansal hizmetlerden yararlanmasını sağlar sistem kısacası müşterinin evi ya da ofisi ile kurum arasında kurulan kompüterler kanalıyla karşılıklı bilgi alımına dayalıdır.

Elektronik fon transferinde gerekli olan araçlar ise “plastik para” olarak tanımlanan kartlardır. Plastik kartların geçmişleri, EFTS'nin çıkışından öncesine dayanır. Bu kartlar, aynı zamanda kağıda dayalı geleneksel ödeme sistemlerinde de kullanılırlar. Bunlar bir bakıma yeni ödeme sistemlerinin habercisi olmuşlardır⁷⁵.

⁷⁴ ARKAN, s.27.

⁷⁵ YETİM, s.143.

Bu sistem sayesinde müşteriler, bankaya gitmeden ve bankanın çalışma saatleriyle bağlı olmadan hesap durumlarını, kredi limitlerini, faiz oranlarını, kambiyo kurlarını öğrenmek; havale ve ödeme emirleri vermek, çek karnesi gönderilmesini istemek; kıymetli evrak alım satımını gerçekleştirmek gibi işleri yapma olanağını bulmaktadırlar. Kuruluş masraflarının oldukça düşük olması, sistemin yaygın biçimde kullanılmasına yol açmıştır⁷⁶.

İlk olarak Avrupa'da uygulamaya başlanan bu tür bankacılığın gelişmesindeki temel unsur videotex (ya da viewdata) olarak adlandırılan çift taraflı bilgi alım sisteminin uygulamaya geçirilmesidir. Bu sistem İngiltere'de Telecom (Prestel), Fransa'da Teletel, Almanya'da Bildschirm text adı altında kullanılmaktadır.

Müşterilerin banka şubelerine gitmelerini gereksiz kılan bir sistem olan ev ve ofis bankacılığının bankalar tarafından önem kazanmasının en önemli sebeplerinden biri, bankaların yeni şube açmak yerine ev ve ofis bankacılığı yoluyla coğrafi olarak daha geniş bir bölgede daha fazla, sayıda kişiye daha ucuz olarak bankacılık hizmetlerini verebilmesidir. Diğer bir neden ise elektronik gelişmelerin hızla yaşamın her alanına yayılması, bankalarında bu gelişmelerden yararlanarak artan rekabet ortamında müşterilerine yeni hizmetler sunabilme imkanını yakalamış olmalarıdır.

Ödeme kolaylığı olması ve zamandan kazanç sağlanması müşteriler için ev ve ofis bankacılığını cazip kılmaktadır. Ancak sistemi öğrenmenin zor olması ve ilk tesis masrafı bulunması ev ve ofis bankacılığının caydırıcı unsurları arasında yer almaktadır⁷⁷.

⁷⁶ ARKAN, s.28.

⁷⁷ ALPARSLAN, s.60.

Türkiye’de Ev ve Ofis Bankacılığı Hizmetleri;

Türkiye’de ev bankacılığı hizmetlerinde öncelik yapan banka yetkilileri ile yapılan görüşmelerde, bu ortamda hizmet sunumunun yaklaşık olarak 1988 yılında başladığını özellikle Ankara, İstanbul ve İzmir olmak üzere üç büyük şehirde müşterilere bu hizmetin sunulabildiği yönünde bilgi edinilmiştir. Evinde ya da işyerinde bir PC ve modemi olan herkes banka tarafından belirlenmiş telefon numaraları aracılığıyla bankanın ana bilgisayarına ulaşabilmektedir. Bu bağlantıyı müşteriler, ücret ödemeksizin, direkt olarak döviz kurları, uçak tarifeleri ya da acil telefon numaraları gibi farklı konularda genel bilgileri gösteren alanlara girip bu tür hizmetinden yararlanabilmektedir. Banka, ev bankacılığı hizmetlerinden, özel anlamda bankacılık hizmetleri alanında yararlanmak isteyen müşterilerine bir parola vererek bu imkanı sağlamaktadır. Parola ile ana bilgisayara giren müşteri şubelerle haberleşmek, virman talimatları vermek, hesap bakiyesi öğrenmek veya mesaj göndermek gibi çeşitli hizmetlerden yararlanabilmektedir. Ev bankacılığı ülkemizde yeni yeni uygulama alanına geçmektedir⁷⁸.

Bankalar Yönünden Ev ve Ofis Bankacılığı;

Bankaların ev bankacılığı konusunda atakta bulunma nedenlerinden biri, özellikle belli bir bölgede güçlü olan bankaların yeni şube açmaktansa ev bankacılığı sayesinde geniş bir bölgeye hizmetlerini yaymaya çalışmalarıdır.

Ev bankacılığı konusunda bankaların önemli sorunlarından biri kullanım konusunda müşteri direnmeleriyle karşılaşmalarıdır. Bilgisayar bilenler tarafından bile anlaşılması zor olan kullanım prosedürlerini yerleştirmek ve bilgisayar kullanamayan kişilerin çekingenliklerini yenmek için büyük uğraş veren bankaların bu sistemin kullanımını yaygınlaştırmak için daha anlaşılır ve daha güvenilir usulleri geliştirmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda bankalar müşterilerini ev bankacılığı hizmetlerinin maddi yönden daha avantajlı olduğu hususunda ikna etmek durumundadırlar.

⁷⁸ KARATAN, s.39.

Bankalar müşterilerine sunacakları bu hizmetin maliyetini belirlerken bina personel ve kırtasiye işlerinde yapacakları tasarrufları dikkate almalıdırlar. Hatta daha ilerideki aşamalarda ev bankacılığı uygulamasına denizaşırı ülkelerdeki bankaların ve diğer mali kurumlarında katılmasıyla rekabetin artacağı gerçeğinde bankaların gözönünde bulundurmaları gereken bir başka konudur ⁷⁹.

Müşteriler Yönünden Ev ve Ofis Bankacılığı;

Kullanıcılar açısından bakıldığında, sistemin çeşitli çekici tarafları vardır. İşletmeler, ofis bankacılığı hizmeti sayesinde günlük hesap özeti çıkarabilmekte ve ödemelerini takip edebilmektedirler. kişiler için olduğu kadar, işletmelerde fonlarını bir hesaptan diğerine aktararak, gelecekteki belirli günlerde yapmaları gereken ödemelerini düzenleyebilmektedirler. Genelde büyük çaplı perakende işyerlerinde kişisel kullanıcılar için modern bir hizmet paketi sözkonusudur. İşletmeler ise, banka ile doğrudan ve sürekli bir iletişime sahiptirler. Sistemin en önemli sakıncası, çok teknik ve zor olan kullanım prosedürüdür.

Ülkemizde de birkaç banka tarafından sınırlıda olsa ofis bankacılığı hizmeti verilmektedir ⁸⁰.

Gelişmiş ülkelerde kredi kartlarının yanında benzer fonksiyonlara sahip ve fakat hukuki yapısı ve uygulamada şekli bakımından bazı farklılıklar gösteren ve yine plastik kart olarak isimlendirilen diğer kartlarda bulunmaktadır. Kredi kartı, ödeme kartı, para çekme kartı, çek kart ve Eurocheque kart olarak isimlendirilen tüm bu plastik kartlara ilişkin bilgiler aşağıda verilmiştir ⁸¹.

2.4.3.1. Kredi Kartları (Credit Card)

Kredi kartları genel anlamda hamiline belirli bazı işletmelerde peşin para verme zorunluluğu olmaksızın mal ya da hizmet satın alma olanağı sağlayan

⁷⁹ ALPERGİN, s.49.

⁸⁰ YETİM, s.79.

⁸¹ YETİM, s.144.

kartlar olarak tanımlanabilir. Bir diğerk şekilde kredi kartları ödeme kolaylığı ve döner (rotatif) kredi kullanma olanağı sağlayan kartlardır. Ödeme kolaylığından anlaşılması gereken kişilerin yanlarında nakit taşımalarına gerek olmaksızın alışverişlerde anında ödeme yapabilmeleri ve böylece kullandıkları mal ve hizmetlerin bedellerinin ödenmesini bir süre geciktirebilmeleridir.

Önemli bir ödeme aracı olan kredi kartları ilk kez ABD’de 1894’te Hotel Credit Letter Company’nin bir kredi kartı çıkartmasıyla başlamıştır. ülkemizde de kredi kartı uygulaması 1963’te Le Diners Club ve Carte Blanche’la başlamıştır.

Kredi kartları “şimdi al sonra öde” Amerikan yaşam tarzı felsefesinin bir ürünüdür. Başlangıçta yalnızca ticareti kolaylaştırırken günümüzde bankacılık işletme ve bireysel para yönetiminin temel unsuru haline gelmiştir. Günümüzde kredi kartları efektif ve çekin yerini alan bir ödeme aracı niteliğindedir. Kart sahibinin yanında para taşınması gerekmemekte, vereceği çekin kabul edilmemesinden doğabilecek sorunlar aşılabilenkte, belli bir miktara kadar tüm gereksinimlerini bu yolla karşılayabilmektedir.

Kredi kartı hamili, anlaşmalı işyerlerinden kendisine tanınan limit içinde alışveriş yapma olanağına sahiptir. Ayrıca kartı aldığı bankadan nakit avans şeklinde nakit parada çekebilmektedir. Alışveriş sırasında nakit ödeme yapılmamakta, yalnızca kredi kartı ibraz ederek satış belgesini imzalamakta ve ödeme bu şekilde yapılmaktadır. İşyeri sattığı malın ya da hizmetin bedelini bir komisyon ödeyerek anlaşmalı olduğu bankadan tahsil etmektedir. Kredi kartı hamili ise belli bir süre sonra yaptığı harcamaların bedelini, kartı aldığı bankaya ödemektedir.

Kart temeline dayanan belli başlı altı ödeme sistemi vardır. bunlar iki seyahat ve eğlence kartından (American Express ve Diners Club), iki banka kredi kartı sisteminden (Master Card, Visa) ve iki uluslararası çek sisteminde

(Eurocheque ve Pastcheque) oluşmaktadır.

Ayrıca gelecekte globalleşebilecek özelliklere sahip bazı ödeme sistemleri vardır. Bunlar arasında Japon JCD kartı ve Sears'ın Discover kartı sayılabilir ⁸².

Genelde bankalar tarafından çıkarılan ve Accessvisa gibi isimler alan kredi kartlarının yanında belirli mağaza, benzin istasyonu, araba satış galerileri ve oteller tarafından ihraç edilen kartlarda mevcuttur. Kredi kartı, kart hamiline bir miktar kredinin açılmış olduğunu gösterir. Hamiline belirlenmiş bir limite kadar mal ve hizmet alabilmesini veya nakit çekmesini olanaklı kılar. Bu şekilde kullanılan tutar belli bir dönem sonuna kadar tamamen veya kısmen ödenebilir, kalan ise kullanılan kredi olarak dikkate alınır. Hamil daima yıllık bir ücret ödemez ancak kullanılan her kredi için sözleşmede belirlenen oran üzerinden faiz öder. Üç taraflı sisteme uygun bir kredi kartı ile ilgili olarak; kredi kartını çıkaran kurum, kart hamili ve üye işyerinden oluşan üç taraf mevcuttur. Kredi kartını alan hamil, anlaşmalı işyerinden mal ve hizmet şeklindeki gereksinimlerini karşılarken, bedeli nakten değil ilgili satış belgesini imzalamak yolu ile ödemiş sayılır. Satıcı ise, sattığı mal ve hizmetin bedelini, kredi kartını çıkaran kurumlardan tahsil eder. Hamil ise mal ve hizmet bedelini anlaşma koşullarına uygun olarak daha sonra kart çıkaran kuruma ödeyerek kart sistemindeki işlem akışını tamamlar ⁸³.

2.4.3.2. Transfer Kartları (Debit Card)

Alışveriş kolaylığı ve hesaba doğrudan borç geçilmesini sağlayan hesaba erişim kartları ATM kartları ile aynı teknoloji kullanmaktadırlar. Aynı bir kredi hesabı olmaksızın çek hesabına doğrudan borç geçilmesini sağlayan bu kartlar daha çok satış yerinde yapılan çeklere, bir alternatif olarak geliştirilmiştir.

⁸² PARASIZ, s.214.

⁸³ YETİM, s.71.

Özellikle Amerika’da yaygın olan debit kartlar son yıllarda diğer gelişmiş ülkelerde de kullanılmaktadır. Hesaba erişim kartlarındaki en önemli gelişme Eurocheque Card uygulamasıdır. Ancak satış noktalarında yaygın kullanımın henüz başlangıç aşamasında olduğunu söyleyebiliriz.

Teoride hesaba erişim kartı işlemleri diğer işlemlerle karşılaştırıldığında hem kullanıcı hem de işyeri için daha ekonomik ve kolaydır. Kullanıcı için nakit ve çek riskini azaltırken işyerleri için kredi kartı kullanımının ek aidat yükümlülüğü bulunmamaktadır. Diğer taraftan bankalar müşteriden yapılan işlemler için bir komisyon almadığı için hesaba erişim kartlarının kullanımını kârlı görmemektedirler.

Bankaların işyerini bir adata bağlaması sözkonusu olabilmekle birlikte sistemin maliyetinin yüksek oluşu işyerleri için caydırıcı bir unsur oluşturmaktadır ⁸⁴.

2.4.3.3. Ödeme Kartı (Charge Card)

Uygulamada tatil ve eğlence (Travel and Entertainment) kartı olarak bilinen ödeme kartlarına eniyi örnek Diners Club ve American Express’tir. Yine kartı çıkaran kuruluşça belirlenen işletmelerden mal veya hizmet satın almada kullanılan bu kartlar herhangi bir kredi olanağı sağlamamaktadır. Belirli bir yıllık üyelik aidat ödenerek sahip olunabilen ödeme kartı ile satın alınan mal veya hizmetin bedelinin banka ile yapılan sözleşmede tespit edilen tarihte tamamen ödenmesi gerekmektedir. Görüldüğü üzere, kredi kartı uygulamasından farklı olarak, mal veya hizmet bedelinin taksitlerle bankaya ödenmesi imkanı bulunmamaktadır ⁸⁵.

⁸⁴ ALPARSLAN, s.61.

⁸⁵ YETİM, s.145.

2.4.3.4. Para Çekme Kartı (Cash Card)

Genellikle tasarruf mevduatı sahiplerine verilen para çekme kartları, banka veznelerinden ayrı olarak bankanın dışına yerleştirilen ve ATM veya CD olarak isimlendirilen makinalardan para çekme olanağı sağlamaktadır.

2.4.3.5. Akıllı Kartlar (Smart Card)

Elektronik ödemelerde kullanılan manyetik şeritli kartlar kullanıcının şifre numarasıyla (personel identification number-PIN) okunabilmektedir. Küçük bellek kapasitesine sahip olan manyetik şeritli kartların kopyalanma, bozulma gibi dezavantajları bulunmaktadır. Manyetik kartlar yaygın olarak kullanılmakla birlikte elektronik bankacılıkta hergün yeni yöntemler geliştirilmektedir. bunlardan biri mikro devre kartı (micro-circuit card) diğer adıyla hafıza kart (memory card) ya da akıllı kart (smart card)'tır.

Akıllı kartların en önemli teknik özelliği içerisine yerleştirilen hafıza sayesinde manyetik plastik kartların depolayabileceğinden daha fazla bilgi depolayabilmesidir. Kullanıcının şifre numarasının yanısıra kredi ve çekme limitleri ve son kullanım tarihi gibi bilgilerin kartta bulunması akıllı kartların diğer plastik kartlara göre daha güvenilir kılmaktadır.

Akıllı kartların bankalar tarafından ilgi duyulan en önemli özelliği kart sahtekarlığı ile mücadelede daha başarılı olmasıdır. Kart üzerindeki bilgiler gizli bir "algorithm" ile korunmakta ve diğer plastik kartlardan üzerinde taşıdığı "microprocessor" ve "memory chip" ile ayrılmaktadır. Akıllı kartların taklit edilmesi mümkün olmakla birlikte teknik olarak çok zor ve maliyetlidir ⁸⁶.

⁸⁶ APLARSLAN, s.61.

2.4.3.6. Çek Kartı (Cheque Card)

Çek kartları ticari mevduat sahibi müşterilere verilmektedir. Sözkonusu kartlar, çekle yapılan işlemlerde çek kartı olarak kullanılmaktadır. Böylece çek kartı bulunan mevduat sahiplerinin keşide ettikleri çeklere ilişkin olarak, banka çek bedelinin belirli tutarını ödeme garantisi vermektedir. Öteyandan bazı bankalarca verilen çek kartları, çek keşide edilmesine gerek kalmadan belirli işletmelerden sağlanan mal veya hizmet bedelinin ödenmesinde kullanılmaktadır.

2.4.3.7. Eurocheque Kart

Bir çeşit çek kartı olan Eurocheque kart özellikle Avrupa ve bazı Akdeniz ülkelerinde kullanılmaktadır. Kart sahibi çek keşide etmek suretiyle Eurocheque sistemine dahil ülkelerden sağladığı mal veya hizmet bedelini ödeyebildiği gibi, bankalardanda nakit çekebilmektedir. İlgili ülkelerin ulusal paraları üzerinden de düzenlenebilen bu çeklerin belirli tutarına ilişkin karşılıklar, kartı çıkaran bankaca garanti edilmektedir.

Yukarıda kısaca açıklanan tüm bu plastik kartların ortak özelliği otomatik para çekme makinalarından para çekme imkanını vermesidir. Sözkonusu kartların bazıları ile kredi hesaplarından bir kısmı ile de mevduat hesaplarından nakit para çekme imkanı bulunmaktadır. Bunun yanında anılan kartlarla hesaplar arası virman yapmak, hesap bakiyesini öğrenmek, hesap durumunu istemek ve bazı bankaların belirli şubelerinde otomatik makinalar aracılığı ile para yatırmak mümkün bulunmaktadır⁸⁷.

2.4.3.8. Garantili Çek Kartı

Bu tür kartlar, bazı mevduat sahiplerine verilmektedir. Belirli bir tutara kadar, kurumun ödeme garantisi vardır.

⁸⁷ YETİM, s.145.

Tüm kartlar elektronik fon transfer sistemleriyle ilgili olarak tümüyle kullanılmaları da, yeni ödeme sistemlerinden tüketiciyi haberdar etme özelliğine sahip olmaları yanında onları bir derecede karmaşık EFTS'lere hazırlamaktadır. Yukarıda verilen kartların tamamı otomatik makinalardan para çekme imkanını verir. Söz konusu kartların bir kısmı ile kredi hesaplarından bir kısmı ile de mevduat hesaplarından nakit para çekme imkanı mevcuttur. Ayrıca, bu kartlarla hesaplararası virman yapmak, hesap bakiyesini öğrenmek, hesap durumunu istemek ve bazı bankaların belirli şubelerinde otomatik makinalar aracılığıyla para yatırmak mümkün bulunmaktadır⁸⁸.

⁸⁸ YETİM, s.73.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BİREYSEL BANKACILIK UYGULAMALARI

1. TÜKETİCİ KREDİLERİ UYGULAMALARI

Ülkemizde bankaların verdiği tüketici kredilerinin önem kazanmaya başlaması üzerinden çok zaman geçmemiştir. Üreticiler pazarlama vade kolaylığı sağlarken, pazarlamacılarda tüketicilere her olanağı sunmaktadırlar. Her ikisinde kendi kaynaklarından tüketiciyi finanse ederlerken ihtiyaç duydukları kaynakları bankalardan kredi şeklinde temin etmektedirler. Bankaların sunduğu tüketici kredisi üretici ve satıcı durumundaki bu firmaların finansman yükünü hafifletmektedir.

Bankalar tüketici kredisi kullandırmada çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Ülkemizde bu konuda altyapı eksikliği hala kendini hissettirmektedir. Bankalar konusunda tacir olmayanlara verilecek kredi miktarıyla ilgili getirilmiş olan sınırlamalar, protesto kayıtları dışında talep sahiplerinin kredi değerliliğini saptamada kullanılacak bir bilgi bankasının henüz mevcut olmayışı yasal takip sürecinin uzun ve masraflı olması, kredi riskini sigortalayan bir sistemin bulunmayışı ve geniş bir kitlenin sosyal güvenlik kapsamı dışında oluşu veya kredi riskini sigorta sistemi ile teminat altına alacak hukuki düzenlemelerinde olmayışı bu sorunlar arasında sayılabilir.

Günümüzde tüketici kredileri bazı bankalarda satın alınacak mallarla ilgili sınırlamalar olmadan kişinin herhangi bir ihtiyacını karşılamak için doğrudan nakit kredi olarak verilmektedir. Öte yandan mal ve hizmet finansmanı konusunda belli bazı bankalar ilk aşamada ağırlıkla otomobil finansmanına yönelik kredi uygulamalarına başlamışlardır. Daha sonraları tüketici kredisi pazarına giren bankalar tüketiciye belli sektör mallarının finansmanına yöneltmişlerdir. Bunların arasında buzdolabı, çamaşır, bulaşık, dikiş makinaları, televizyon, video, halı, mobilya, mefruşat gibi dayanıklı tüketim malları, eğitim, sağlık, dinlence türünde hizmetler, konut alımı veya konut tadilat işleri sayılabilir. Daha sonraki aşamalarda özellikle bazı gazetelerin pazarlama şirketleriyle anlaşma yaparak söz konusu firmaların düzenleyeceği satış kampanyalarındaki alıcıların banka tüketici kredileriyle finanse edilmesine yönelinmiştir.

Tüketici kredileri genelde 3-36 ay vadeli olarak kullanılmaktadır. Azalan bakiyeler dikkate alınarak hesaplanan faiz oranları, Temmuz 1997 itibariyle bankalara göre aylık %5-9 değişmektedir. Kredi miktarları 10.000.000 TL ile 500.000.000 TL arasında değişmekte, bu miktar otomobil kredilerinde 10 Milyar TL'ye, konut kredilerinde 15 milyar TL'ye ulaşmaktadır. Otomobil kredilerinde 24 aya kadar vade yapılabilmektedir. Müşteriler geri ödemeyi taksitler halinde yaptıklarından kredi miktarının tespit edilmesinde zaruri giderler çıkarıldıktan sonra kalan net gelirin taksit tutarlarını karşılama koşulu aranmaktadır⁸⁹.

1.1. Tüketici Kredisinin Belirlenmesi

Tüketicinin korunmasına ilişkin 4077 sayılı kanunda tüketici kredisi ile ilgili bir tanım verilmemiştir. Ancak kanunda tüketici kredilerinin belirlenmesinde kullanılacak bazı temel kavramların açıklamalarına yer verilmiştir. Söz konusu kanun anlamında tüketici, bir mal veya hizmeti özel amaçlarla satın alarak nihai olarak kullanan veya tüketen gerçek veya tüzel kişidir. Finansman şirketleriyle

⁸⁹ ALPERGİN, s.18.

ilgili yönetmelikte de tüketici aynı şekilde tanımlanmıştır. Tanımda yer alan özel amaçlarla satın alarak kullanma veya tüketme ibaresi, kanun (tüketici), ticareti veya mesleği ile ilgili sayılabilecek amaçlar dışında hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Nitekim Avrupa Birliği Konseyi'nin tüketici kredileri ile ilgili 22.12.1986 gün ve 87/102 sayılı yönergesinde de tüketici yönergesinin kapsamına giren işlemleri ticari veya mesleki faaliyetleri dışında kalan amaçları gerçekleştirmek üzere gerçek kişiler olarak tanımlanmıştır.

4077 sayılı kanunla yönerge arasındaki fark, kanunda tüketici kavramının hem gerçek hemde tüzel kişileri kapsamaması; buna karşılık yönerge açısından tüketici kavramının, sadece gerçek kişileri kapsamaması açısından toplanmaktadır. Hukukumuz açısından tacir niteliğindeki tüzel kişilerin bütün faaliyetlerinin ticari iş sayılması karşısında, bunların satın alarak kullanmalarından söz edilemeyeceği ileri sürülebilir.

4077 sayılı kanunda mal, ticaret konusu taşınır eşya olarak tanımlanmıştır. Bu tanım karşısında gayrimenkul (konut) alımı için verilen krediler, tüketici kredisi sayılamayacaktır. Yönerge açısından aynı durum sözkonusudur. Gayrimenkullerin satın alınması için verilen kredilerin, tüketici kredisi kapsamına alınmaması, bireylerin kanunun özel önemi nedeniyle bu krediyi alırken derinlemesine inceleyecekleri ve dolayısıyla tüketici kredileri için geçerli olan tehlikelerin bu halde sözkonusu olmayacağı düşüncesinden kaynaklanmıştır. Buna karşılık hizmet kavramı 4071 sayılı kanunda bir hak veya menfaat karşılığında yapılan bedeni ve/veya faaliyetler tanımlanmış olduğundan, konut tamiri veya ıslahı için alınan kredilerde, tüketici kredisi niteliğinde görülebilecektir.

Tüketici kredisi vermeye yetkili kuruluşlar, 4077 sayılı kanunda banka veya benzeri finans kurumları olarak belirlenmiştir. Banka benzeri finans kurumları ibaresinin, özel finans kurumlarını ifade ettiği söylenebilir ⁹⁰.

⁹⁰ Sabih ARKAN, "Tüketici Kredileri", **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Sayı.1-2,1995,s.37.

Ülkemizde tüketici kredilerine ilişkin düzenlemeler oldukça yetersizdir. Mevzuatımızda, 1914 sayılı T.C. merkez Bankası kanununun 40/2-d maddesinde, “Banka, taksitli satışların tabi olacağı esas ve şartları tesbit edebilir, hükmü dışında bir düzenleme mevcut değildir. T.C. Merkez Bankası’nın önceki yıllarda konuyla ilgili olarak çıkartmış olduğu Taksitli Satışlar Tebliği’de yürürlükten kaldırılmıştır. Konu bankaların dahili mevzuatları ve mümkün olduğu ölçüde genel hükümler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Ayrıca tüketici kredileri konusunda 3.8.1990 tarih ve 923 sayılı T. Bankalar Birliği Tebliği ile “Tüketici Kredisi Uygulamalarına İlişkin Mesleki Tanzim Kararı” alınmıştır. Kararda; “Tüketicinin bilgilendirilmesi”, “sözleşme”, “Ödeme Planı”, “erken hesap kapatma” ve “Diğer” konular düzenlenmiştir. Ancak AT üyesi ülkelerdeki uygulamalarında değerlendirilerek, 102 sayılı direktifin koyduğu ilkelere uygun bir yasal düzenlemeye ihtiyaç vardır. Mesleki tanzim kararı sözkonusu düzenleme yapılınca kadar enazından mevcut boşluğu dolduracaktır ⁹¹.

1.2. Tüketici Kredisi Sözleşmesinin Yapılışı ve İçeriği

Tüketici kredisi sözleşmesinin yazılı şekilde yapılmasını ve bu sözleşmenin bir nüshasının tüketiciye verilmesi zorunludur. (4077 sayılı kanun, M.10/1) yazılı şekil, sağlık şartıdır. Finansman şirketleri ile tüketici arasında yapılacak kredi sözleşmeleride yazılı şekle tabidir. (Yönetmelik M.13/1) 4077 sayılı kanunda tüketici kredisi sözleşmesini yazılı şekilde yapmayanlar sözleşmenin bir nüshasını tüketiciye vermeyenler hakkında para cezası öngörülmüştür. (M. 25/I)

Tüketici kredisi, yazılı şekle tabi tutulduğuna göre sözleşmenin taraflarca imzalanmış olması da gerekir. (B.K. 13/I) Bu nedenle tüketici tarafından imzalanmamış olan kredi sözleşmesi geçerli sayılamaz.

⁹¹ YETİM, s.154.

Yazılı olarak yapılması gereken sözleşmede, faizin hesaplandığı yıllık kredi ödeme tarihlerinin anapara, faiz, fon ve diğer masrafların ayrı ayrı belirtildiği ödeme planının, tüketici kredisi tutarının faiz ve diğer unsurlarla birlikte toplam borç tutarını istenecek teminatlarını gecikme faizi oranının, borçlunun temerrüde düşmesinin hukuki sonuçlarının ve kredinin vadesinden önce kapatılmasına ilişkin şartların gösterilmesi gereken kanun yönetmelikte ise, finansman şirketleri ile yapılacak kredi sözleşmesinde sadece tüketicinin kredi sözleşmesinden doğan yükümlülüklerinin kredi kanunu mal ve hizmetin tesliminden önce başlamasına, erken geri ödemelerde tüketicinin hangi oranlarda faiz indiriminden hak kazanacağına ve başlangıçta belirlenen kredi şartlarının, sözleşme süresi içinde tüketicinin aleyhine değiştirilemeyeceğine ilişkin hükümlerin bulunması gerektiği belirtilmiştir. Görüldüğü üzere sözleşmede bulunması gereken hususlar konusunda 4077 sayılı kanunda yönetmeliğe oranla daha ayrıntılı bir düzenleme yapılmıştır. Yönetmeliğin bu kanun hükümleri dikkate alınarak tamamlanması gerekir⁹².

Tüketici kredisi sözleşmesinde;

Birinci madde: Banka ile tüketici kredisi kullanan taraflar arasında yapılan sözleşme,

İkinci madde: Kredi limiti, Kullandırılan kredi (anapara), kredi faizi, fon (BSMV) ve giderlerden teşekkül eder

Üçüncü madde: Faiz oranı vergi ve masraflar; kredili müşteri ve müteselsil kefiller, sözleşmeye istinaden kullanılacak krediye aylık yüzde ve yıllık yüzde olarak tahakkuk ettirilecek faiz oranını ayrıca faiz üzerinden yüzde olarak kaynak kullanımını destekleme fonunu ve yüzde olarak Banka sigorta muamele vergisini ödemeyi beyan ve taahhüt ederler.

⁹² ARKAN, s.38.

Dördüncü madde: Valör uygulaması; kredili müşteri ve müteselsil kefiller, kredi tutarının müşteriye ödendiği tarihin valör tarihi olduğunu, bu tarihin bankaca faiz tahakkukunda dikkate alındığını beyan ve kabul ederler.

Tüketicilerin korunması açısından kredi sözleşme hükümleri, tüketiciye gerçek yükümlülükleri ve krediyi veren karşısındaki yasal durumu hakkında kesin bilgileri içermelidir. Mal ve hizmetlerin satın alınmasında, tüketici kredisi sözleşmesinde şu noktalar yer almalıdır;

- Tarafların isim ve adresleri, imzaları ve krediyi veren kuruluşun numarası,
- Eğer mümkün ise satıcı ile krediyi veren arasındaki bağın belirtilmesi,
- Malın veya hizmetin tanımı,
- Malın peşin fiyatı ve kredi müşterisiyle nakit ödeme yapan müşteriye uygulanan koşulların farkı,
- Kredinin gerçek maliyeti (faiz oranı, sözleşme düzenleme ücreti, idari masraflar, kredi sigortası primi, vb.),
- Kredinin yıllık efektif maliyeti,
- Geri ödeme koşulları (miktar ve sıklık dahil olmak üzere),
- Tüketicinin sözleşmeyi sona erdirmedeki hakları ve erken geri ödeme durumundaki hakları,
- Azami kredi limiti ve teminat istenip istenmediğine ilişkin açıklamalar.

Bunlara ek olarak sözleşmelerde yanıltıcı ve tüketiciler arasında ayırım yapıcı hükümler yer almamalıdır.

Tüketici kredisi kullananların korunmasında etkili yöntemlerin diğerlerini şöyle özetleyebiliriz;

- Tüketici kredisi sağlayan mali kurumların gözetiminin yapılması,
- Bu kuruluşların uymaları gereken kurallara uymadıkları zaman lisanslarının geri alınması,
- Tüketicileri koruyan yasal düzenlemelerinde etkin bir biçimde uygulanması,
- Tüketicinin eğitiminin sağlanması yoluyla özellikle düşük gelir

grubundaki tüketicilerin aşırı borç yükü altına girmelerinin engellenmesi⁹³.

1.3. Tüketici Kredisinin İşleyişi

Tüketici kredisi sözleşmesinde öngörülen şartlar, sözleşme süresi içerisinde tüketici aleyhine değiştirilemez (4077 sayılı kanun M.10/I son cümle), dolayısıyla kredi sözleşmesine, sözleşme süresi içinde faiz oranlarını tek taraflı olarak yükseltme konusunda kredi verene yetki tanıyan hüküm konulamaz (aynı yönetmelik M. 15/II.C)

Tüketici, krediyi vadesinden önce itfa edebileceği gibi vadesi gelmemiş bir yanda birden çok taksidide vadesinden önce ödeyebilir.

Kredi verenin, diğer tür kredilerde olduğu gibi erken ödemeyi reddetme hakkı yoktur. (4077 sayılı kanun M.10/III aynı yönde yönerge M.8)

Erken ödeme halinde kredi veren ödenen miktara göre gerekli faiz komisyon indirimini yapmakla da yükümlüdür (4077 sayılı kanun M.10/III). “Gerekli indirimin” kapsamının tayini sonuçta hakim tarafından yapılacaktır.

4077 sayılı kanun’da taksitler halinde iade edilecek kredinin taksit ödemesinin zamanında yapılmaması halinde tüm borcun muacceliyet kesbedip etmeyeceği, edecekse, bunun koşulları konusunda açık bir düzenleme yapılamamıştır. Kanunda sadece sözleşmede borçlunun temerrüde düşmesinin sonuçlarının gösterilmesi istenmiş (M.10/II, 9), böylece bir bakıma kredi verene, bu konuda istediği gibi bir düzenleme yapma yetkisi tanınmıştır. Oysa bu kanununda, taksitli satışlarda olduğu gibi 4077 sayılı kanun (M.6/II) kesin bir düzenlemeye bağlanması uygun olurdu. Yapılacak düzenlemede borcun toplam ödenmesi karşısında sonraki dönemlere ilişkin faizlerin durumunun da ayrıca ele

⁹³ Türkiye Bankalar Birliği Yayını, “Bireysel Bankacılık”,Seminer Notları,Kasım 1989, s.12.

alınması gerekir.

4077 sayılı kanun ve uygulanmasıyla ilgili olarak çıkacak her türlü uyuşmazlık, tüketici mahkemelerinde görülür (M.23/I). Bu hüküm karşısında, bankalar ve benzeri finans kurumları ile yapılan tüketici kredisi sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıklarında tüketici mahkemelerinde görülmesi gerekecektir.

4077 sayılı kanun'un 23/I maddesinin kapsamına, finansman şirketleri ile yapılan kredi sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıklarında sokulması sistemin bütünlüğü açısından yararlı olur. Tüketici mahkemeleri nezdinde tüketiciler tarafından açılacak davalar her türlü resim ve harçtan muaftır ve davalar basit yargılama usulüne tabidirler. (4077 sayılı kanun, M.23/III).

Tüketici kredilerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların tüketici mahkemeleri önünde görülmesini, isabetli bir çözüm olup olmadığı tartışmaya açıktır. Zira bu yolla bankalar ve ödünç para verme işleri kanunlarından doğan uyuşmazlıklara bakma konusunda uzmanlaşmış ticaret mahkemeleri (T.T.K. M.4/6) devreden çıkarılmış olmaktadır⁹⁴.

1.4. Tüketici Kredisi Verilirken Alınan Teminatlar

Kredi kullanımlarından bankalar alacaklarına karşılık bazı teminatlar istiyorlar. Ancak bankaların bir çoğu kredi verirken müşterilerinde güvenilirlik arıyor. Yani aslında bankalar için en önemli teminat kredi kullanan müşteridir. Ancak bunun yanında, otomobil ya da ev kredisi, olsun bütün bankalar tüketici kredilerinde bazı teminatlar ve belgeler istiyorlar.

Bunların nitelikleride bankadan bankaya değişiyor. Örneğin; nakit kredilerde genellikle bütün bankalar kredi kullanan müşteri ile birlikte aynı

⁹⁴ ARKAN, s.40.

kurumda çalışan iki kişinin kefaletini istiyorlar, konut kredisi teminatlarında enaz bir kişinin kefaleti şart koşulurken alınan evin ipoteğide gerekiyor. Otomobil kredilerinin büyük çoğunluğunda da araç rehni sözleşmesi imzalanıyor. Tabi ki aracın rehinli ve satılamaz olduğunu gösteren bir ibarenin ruhsata işlenmesi teminatlar arasında ayrıca bankalar kredinin miktarını belirlemek için otomobilin proforma faturasını da talep ediyorlar. Örneğin; Tekstilbank araç kredisi verirken teminat olarak iki kefilin imzasını içeren kredi taahhütnamesi ve fatura isterken rehin sözleşmesini de şart koyuyor. Ayrıca birçok banka araç kredisi kullanımlarında araçların kasko sigortasının yapılmasını istiyor.

Konut kredisi kullanmak isteyen müşterilerinden konutun bankaya ipotek edilmesi şart koşulmaktadır. Tabiki ipotek kredi borcunun bitimine kadar konulmaktadır. Bu teminat bütün bankalar istiyorlar. Ancak konutu bankadan alınan kredi miktarı kadar ipotek edilmektedir. bu konuda bankalar arası bazı farklı uygulamalar olmaktadır. Banka kredi kullandırırken ipotek altına aldığı evleri, yangın, deprem, su baskını, infilak ve diğer tehlikelere karşı sigortalıyor. Böylece konut borcu ödeninceye kadar güvenceye kavuşmuş oluyor. Konut kredilerinde de kefalet zorunlu bir teminat olarak uygulanıyor.

Kredilerde istenen belgelere gelince bunlar bankadan bankaya çeşitlilik gösterirken kullanılan kredinin türüne göre değişiyor. Ancak istenilen temel belgeler var. Bunlar; Nüfus cüzdanı, ikametgah senedi, imza sirküleri ve en önemlisi gelir belgesi. Tüm bu belgeler temeli oluşturuyor. Bunlara ek olarak eğer taşıt kredisi kullandırılıyorsa ekspertiz raporu bankalar tarafından isteniyor. Bunlara kefil olan kişilerin gelirlerini gösteren belgeyi şart koyuyorlar. Sümerbank gibi eğitim kredisi veren bankalar ayrıca öğrenim belgeleri veya özel okul faturalarını da istiyor. Tüm bu belgeler ve teminatlara rağmen, aslında tüm banka yetkilileri iyi müşterilerin iyi teminat olacağı görüşünde birleşiyorlar⁹⁵.

⁹⁵ Para Dergisi, "Banka, Banka Tüketici Kredileri", Sayı.126, (26 Ocak- 1 şubat 1997), s.20.

1.5. Kredinin Ödenmemesi Durumunda Karşılaşılan Sorunlar

Tüketicinin korunmasına ilişkin 4077 sayılı kanun'a taksitler halinde iade edilecek kredinin taksit ödemesinin zamanında yapılmaması halinde tüm borcun muacceliyet kesbedip etmeyeceği , edecekse bunun koşulları konusunda açık bir düzenleme yapılmamıştır. Kanunda sadece sözleşmede borçlunun temerrüde düşmesinin sonuçlarının gösterilmesi istenmiş (M.10/II.9) böylece bir bakıma kredi veren, bu konuda istediği gibi bir düzenleme yapma yetkisi tanınmıştır. Oysa bu kanununda taksitli satışlarda olduğu gibi kesin bir düzenlemeye bağlanması uygun olurdu. Yapılacak düzenlemede, borcun toplam ödenmesi karşısında sonraki dönemlere ilişkin faizlerin durumunun da ayrıca ele alınması gerekir.

4077 sayılı kanun'un uygulamasıyla ilgili olarak çıkacak her türlü uyuşmazlık, tüketici mahkemelerinde görülür (M.23/I). Bu hüküm karşısında bankalar ve benzeri finans kurumları ile yapılan tüketici kredisi sözleşmesinden doğan uyuşmazlıklarında tüketici mahkemelerinde görülmesi gerekecektir. 4077 sayılı kanun'un 23/I maddelerinin kapsamına, finansman şirketleri ile yapılan kredi sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıklarında sokulması sistemin bütünlüğü açısından yararlı olur. Tüketici mahkemeleri nezdinde tüketiciler tarafından açılan davalar her türlü resim ve harçtan muaftır ve bu davalar basit yargılama usulüne tabidirler.

Tüketici kredilerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların tüketici mahkemelerinde görülmesinin isabetli bir çözüm olup olmadığı tartışmaya açıktır. Zira bu yolla bankalar ve ödünç para verme işleri kanunlarından doğan uyuşmazlıklara bakma konusunda uzmanlaşmış ticaret mahkemeleri (T.T.K. M.4/6) devreden çıkarılmış olmaktadır⁹⁶.

⁹⁶ ARKAN, s.39.

Bireysel bankacılık alanında bankaların içinde buldukları sorunları incelendiğinde, hukuki alanda alt yapı alanında ve yetişmiş insan gücü temininde bazı eksiklikler göze çarpmaktadır. Ülkemizde bireysel bankacılıkla ilgili yapılmış hukuki bir düzenleme mevcut değildir. Bu nedenle konu ile ilgili problemler Borçlar Kanunu, Türk ticaret kanunu, Bankalar kanunu, İcra ve İflas Kanunu ve hukukumuza ilişkin genel hükümler çerçevesinde sonuçlandırılmaktadır. ayrıca bankalar hazırladıkları sözleşme ve taahhütnamelere genellikle kendilerini koruyucu hükümler koymakta, müşteriler korumasız kalmaktadır. Bu yüzden bireysel bankacılıkla ilgili konuların yasal düzenlemeye kavuşturulması, bu hizmetten yararlananların haklarının korunması açısından önem arz etmektedir. Altyapı eksikliğinden kasıt, sistemler ve kurumlar arasındaki entegrasyonun çok iyi sağlanamamasıdır⁹⁷.

1.6. Tüketici Kredilerinin Ülkemizdeki Değerlendirmesi

Ülkemizde kamu, özel ve yabancı bankalar olmak üzere (Mart 1996 yılı sonu itibariyle) verilen tüketici kredileri toplamı.

Kamu	Özel	Yabancı	
Mevduat Bankaları	Mevduat Bank.	Sermaye Bank.	Toplam
46.626.000.000.000	76.887.000.00.000	858.000.000.000	124.371.000.000.000

Kaynak Hazine Müşterliği, "Türk Mali Sisteminin Temel Göstergeleri", Mart 1996 sonu itibariyle.

Mart 1996 sonu itibariyle kamu mevduat bankaları 46 trilyon 626 milyar TL tutarında tüketici kredisini halkın kullanımına sunmuşlardır. Aynı şekilde özel mevduat bankaları kamu mevduat bankalarını geçerek 76 trilyon 887 milyar TL tutarında tüketici kredisi kullandırmışlardır. Yabancı sermayeli bankalar ise 858 milyar TL'lik tüketici kredisi kullandırmışlardır. Mart 1996 sonu itibariyle ülkemizdeki tüm bankaların kullandığı tüketici kredisi 124 trilyon 371 milyar TL olarak gerçekleşmiştir.

⁹⁷ ULUER, s.93.

Ülkemizde son 10 yıl zarfında tüm mali sistem içerisinde bireysel bankacılık hizmetleri kadar hızlı ve büyük değişim gösteren bir başka alan yoktur. Tüm bu gelişmeler, bilgisayarın bankacılık hizmetlerine getirdiği kolaylığın ve süratin yanısıra artan talebe bankaların en hızlı ve en kârlı şekilde cevap verebilme ve uluslararası alanda hizmet sunabilme çabalarının sonucudur.

Bireysel bankacılığın ülkemizde hızla gelişmesinin bir başka nedenide, 1988 yılı sonlarında mevduat faizlerinin serbest bırakılması sonucu faizlerin hızla yükselmesi ve yüksek faiz üzerinden mevduat toplayan bankaların ellerindeki bol kaynakları kredi olarak kullanırmak üzere yeni hizmetleri sunma arayışına girmiş olmalarıdır.

Kartla para ve kredi çekme uygulaması bankalardaki nakit akışını hızlandırırken müşteriye 24 saat hizmet verebilme olanağını getirmiş, piyasayı canlandırmış ve kişileri banka tercihlerinde seçici olmaya yöneltmiştir.

Tüketici kredileri; kişileri gayrimenkul, menkul sahibi yapmanın yanında, belirli dönemlerde darboğazlardan kurtarmaktadır. Diğer taraftan bankalarda bu tür kredi alacakları karşılıklarını menkul kıymetleştirerek işletme bilançolarını likit hale getirmekte ve yeni mevduat temini enstrümanı olarak kullanılmaktadırlar .

Tüketici kredileri içinde önemli bir yere sahip olan konut kredilerinden; “Döviz Endeksli Konut Kredisi” uygulamasına Ekim 1992 tarihinde geçilmiştir. Kredinin verilmeye başladığı tarihte yoğun bir taleple karşılaşılması, bunun sonucunda gayrimenkul fiyatlarında aşırı bir yükselme görülmüştür. İlk zamanlar kredinin geri ödemelerinde bir sorun çıkmamış, dolar ve markın Türk Lirası karşısındaki değerinin Merkez Bankası'nın da müdahalesiyle belirli bir düzeyde kalması kredi kullananları zorlamamıştır. Ancak, uzun dönemde Merkez Bankası'nın müdahalesine rağmen dolar ve markta görülen artışlar kredinin geri ödenmesinde problemleri yaratmış. Ocak (1994) ayında döviz kurlarında görülen

aşırı yükselme bu tür kredilerin geri ödenmesini neredeyse imkansız kılmıştır. Bunun sonucunda dövize endeksli kredi kullananların bir kısmı evlerini veya krediye konu olan varlığı satarak kredi borçlarını kapatırken, diğer bir kısım seçenekleri değerlendirerek üçer, altışar aylık veya yıllık faizli Türk Lirası ödemelerini tercih etmişlerdir.

Bankaların yoğun rekabet sonucu, çeşitli alternatiflerle kişiler sunulan tüketici kredileri talebindeki artış; ev, araba ve beyaz eşyaya olan talebi artırmış, bunun yanında kolay para harcama alışkanlığını beraberinde getirmiştir. Talep artışına bağlı olarak anılan mallardaki fiyat artışı piyasada enflasyonist bir etki yaratmıştır⁹⁸.

2. KREDİ KARTLARI UYGULAMALARI

Kredi kartını çıkaran kuruluş veya banka kredi kartını bulunduğu ülkede pazarlamak veya kullanıma sunmak isteyen kuruluşlarla bir anlaşma yaparak, kredi kartının pazarlanması yetkisini verir. Bu tür yetki tanıyan anlaşmalara lisans anlaşmaları denir. Uygulamada en yaygın olan kredi kartı ihraç sistemi de lisans anlaşmalarına dayalı sistemdir. Bu sistemde bir kart birden fazla banka tarafından çıkarılabilir ve pazarlanabilir.

Lisans anlaşmalarıyla kredi kartı sistemine katılan bankalar daha çok müşteri kitlesine ulaşmak ve bu alanda piyasada oluşan pastadan daha çok pay almak için birbirleriyle kıyasıya rekabet içindedirler. Diğer tüm kredi kartlarında da bu rekabet vardır.

İşte bu rekabetin sonucu olarak, piyasaya kart sunan her taraf, aynı zamanda kredi kartı veya ekkart hamillerine her türlü mal ve hizmetlerin sunulması ve nakit çekme olanağının tanınması yönünde gerçek veya tüzel kişilerle yapmaya çalıştıkları anlaşmalarla üye işyeri sayısını daha da artırmaya

⁹⁸ ULUER, s.92.

çalışmaktadırlar.

Kredi kartı sahiplerinin alışveriş yapabileceği, hizmet satın alabileceği sistemdeki herhangi bir banka veya mali kuruluş ile sözleşme imzalamış olan üye işyerlerinin artması sistemin daha da genişlemesine neden olmaktadır.

Türkiye’de kredi kartlar ile ilgili olarak henüz bir hukuksal düzenleme veya tanımlama olmadığından dolayı sisteme üye işyerleri olarak katılmak isteyen işyerlerinin başvurularını ve/veya sisteme üye işyeri olarak katılması sağlanacak olan iş yerleriyle yapılacak sözleşmelerle ilgili olarak her banka veya mali kuruluş kendi iç yapısı ve mevzuatına göre, üyeliğe başvuru formlarının ve işyerleri için üyeliğe kayıt ve kabul sözleşmelerinin içerik ve şekillerini belirlemektedir. Bu nedenle bu formlarda ve şekillerde bankalar arasında bir standart bulunmaktadır. Formların ve sözleşmelerin bu alanda faaliyet gösteren bankalarca şekil olarak birbirine yakın şekillerde ve içeriklerde hazırlandığı anlaşılmaktadır ⁹⁹.

Ülkemizde kredi kartı uygulaması 1960’lı yılların sonunda Setur Diners Club kredi kartları ve Turizm A.Ş. tarafından çıkarılan Diners Club’la başlamıştır. Bugün Diners’in yanısıra Visa Mastercard Euro Card, American Express ve Prestij Card gibi pekçok kart piyasaya yerleşmiştir. Diners yalnızca yurt içinde kullanılabilen ve çok sınırlı bir gruba yönelik olarak verilen bir masraf kartıdır.

Türkiye’de genellikle bankaların lisans sözleşmeleriyle dünyaca ünlü kredi kartlarını pazarladıkları görülmektedir. uzun bir süre dış kökenli kartlarla hizmet verildikten sonra ilk defa Pamukbank tarafından, 1987’de Prestij card çıkarılmıştır. 1989 yılında da yine Türkiye’nin ilk ve tek petrol kartı olan Shell Card Pamukbank tarafından çıkarılmıştır. Shell Card’dan akaryakıt, bakım, yıkama, yağlama gibi hizmetlerden nakit ödeme yapmaksızın faydalanılmaktadır.

⁹⁹ AYDIN, s.39.

Prestij Card gibi, Shell Card'da masraf kartı niteliği taşımakta olup, yapılan harcamaların bedeli belirli gün içinde ödenmektedir ¹⁰⁰.

Ülkemizde kredi kartları genellikle bankalar tarafından kullanıma sunulmakla birlikte azda olsa mağaza kartlarında bulunmaktadır. Bu konuda Atalar mağazasının çıkardığı Altın Kart örnek verilebilir ¹⁰¹.

Türkiye'de gerçek anlamda kredi kartı olgusu 1980'li yıllarda başlamıştır. Gerçekte sistemin gelişmesi ve aktivite kazanması 1983 yılının sonlarında olmuştur. 1983-1988 yılları arasında kredi kartı sisteminde yer alan bankaların küçük ve az şubeli olması nedeniyle kart kullananların sayısında oldukça azdı. 1989 ve 1990 yıllarında sisteme büyük bankalarında girmesiyle kart hamili sayısında hızlı artışlar olmuştur ¹⁰².

Kredi kartı ile mal alan bir müşteri, satış sözleşmesinden sonra, borcunu para olarak ödemez onun yerine belirli bir kredi kurumu tarafından verilmiş olan kredi kartını işletmeye ibraz eder ve malı satan işyeri kartı olarak, öncelikle bu kartın bazı geçerlilik koşullarını taşıyıp taşımadığını araştırır. İşyeri kendisine daha önceden kredikartı kuruluşu tarafından gönderilmiş olan listelere (stop-list) bakarak müşterinin kartının ödeme yapılmasına yasaklanıp yasaklanmadığını inceler, bunun dışında, yapılan satım sözleşmesinin belirli bir tutarı aşması durumunda, işyeri kredi kartını çıkaran kurumu telefonla arayarak müşterinin bu harcama tutarını onaylayıp onaylamadığını sorar; bir başka deyişle otorizasyon ister.

¹⁰⁰ Ayşe DAĞİSTANLI, "Kredi Kartının Tarihçesi", **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, Nisan 1990, s.11.

¹⁰¹ TEOMAN, s.29.

¹⁰² Mutlu TOPRAK, "Türkiye'de Kredi Kart Uygulaması 1968 Yılında Diners Kart ile Başlamıştır", **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, Haziran 1989, s.13-14.

Bu işlemlerden sonra, işyeri kredi kartını müşterinin imzalamak zorunda olduğu satış belgesiyle birlikte “Imprinter” adı verilen bir aletin içine yerleştirir. Imprinter, kredi kartının üzerinde basılı olan kart hamilinin adı ve soyadı, kart numarası ve kartın geçerlilik süresine ek olarak işletmenin ticaret ünvanı, adresi ve telefonu gibi çeşitli bilgileri satış belgesinin üzerine aktarır. Genelde birden fazla nüsha şeklinde basılan satış belgesinin müşteri tarafından imzalanmasından sonra, bu belgenin bir nüshası müşteriye verilir.

Nakit tahsil etmeksizin mal satan işyeri daha önceden imzaladığı sözleşmede öngörülen belirli dönemlerde topladığı tüm satış belgelerinin birer suretini kredi kartını çıkaran kuruma vererek, aslında müşterinin ödemekle yükümlü olduğu parayı kredi kartını çıkaran kurumu belgelerin toplamından belirli bir miktar iskontoyu indirdikten sonra öder.

Bir ay içerisinde yapılmış olan bütün alışverişlerin fişlerinin toplanmasından sonra kredi kartını ihraç etmiş olan kuruluş kart hamiline bir hesap özeti (ekstre) göstererek belirli bir süre içinde ödemeyi yapmasını ister. Yapılan tüm alışverişlerin ay sonunda banka transferiyle kapanmasından dolayı kredi kartları kimi zaman ödeme araçlarından sayılmamaktadır.

2.1. Kredi Kartını Kimler Alabilir?

Günümüzde kredi kartı verirken şahıs veya firmalara Bankalarca vadesiz tasarruf mevduatı veya diğer bir deyişle kredi kartı ile yaptığı harcamaları takip amacıyla kredi kartı mevduat hesabı açılmaktadır. Kart hamilinin şubedeki diğer hesapları arasında yapılan mahsup işlemleriyle bütün harcamalar ve ödemeler bu hesaptan geçirilmektedir.

Kart hamillerinin yapmış oldukları harcamaların bedellerinin bankalarca hazırlanan hesap özetlerinde belirtilen ödeme günleri içerisinde hesaba yatırılması istenilmektedir. Bu konuda bankalar arasında ödeme günleri açısından

bir standart olmamakla birlikte genelde harcamanın yapıldığı tarih ile ödeme tarihi arasında 1 ay ve 15 gün bir süre vardır. Bu süre arasında bankalar müşterilerden herhangi bir faiz almadıklarından, bu dönem müşteri için faizsiz ve ödemesiz bir dönem olmaktadır. Bu dönemdeki bankalarca yüklenen maliyet üye işyerlerinden alınan komisyonlarla karşılanmaktadır. Ödeme tarihinin son gününde kart hamilinin kredi kartı mevduat hesabında ise bu hesaptan, yoksa ödemeye müsait olan diğer hesaplarından (kart sahibinin bankada borçlu cari hesabı var ise ve ödeme limiti müsait ise bu hesaptan), sözkonusu bu hesaplardan müsait değilse kredi kartı sözleşmesine istinaden, kredi kartı mevduat ödeme tutarı kadar virman yapılır. Kredi kartı sahibi “overdraft” yapmış ve hesabında ödeme gününde yeterli bakiye bulundurmamış ise, mevduat hesapları borç bakiye vermeyeceğinden bu tutar bankaca muhtelif Alacaklar Hesabına alınır ve kart hamiline borcunun engeç 1 ay içerisinde ödemesi için ihbarname gönderilir. Kart hamili bu borcunu ödediğinde, borcun anılan hesaba alındığı tarih ile ödeme tarihi arasındaki süreye gecikme faizi uygulanmakta, ayrıca kaynak kullanım destekleme fonu ve banka sigorta muameleleri vergisinde tahsil edilmektedir.

Uygulamada kredi kartlarında, kart hamilinin bankalarda mevduat hesabı bulundurma zorunluluğu aranmakta, belli bir limit içerisinde borçlu geçici bir hesap açılmaktadır. Kredi kartı ile ilgili bu hesap, aracı hesaplarda takip edilir. Bu takibin diğer kredi kartlarının “overdraft” yapma halindeki durumunun takibi arasında pek farkı bulunmamaktadır¹⁰³.

Kredi kartı uygulamalarında bankalar tarafından gerçek veya tüzel kişilere vadesiz bir tasarruf mevduatı hesabı açılmaktadır. Bazı bankalar kredi kartı ile yapılan harcama ve ödemeleri takip edebilmek amacıyla normal tasarruf mevduatı yanında birde kredi kartı mevduat hesabı açmaktadır. Kredi kartı hesabı ile müşterinin bankadaki diğer hesapları arasında yapılan virman mahsupları

¹⁰³ AYDIN, s.66.

yoluyla kredi kartı kullanılarak yapılan ödeme ve harcamalar bu hesaptan geçirilmektedir. Buna ek olarak kart verilirken hamillerden kart başına belirli bir ücrette alınmaktadır¹⁰⁴.

Kredi kartlarında ayrıca, bir kısım bankalarca kart hamiline gönderilen ekstrede belirtilen borcun ödeme gününde belli bir oranın (enaz, Pamukbank %10, Yapı Kredi Bankası %15, Vakıflar Bankası %25 gibi) ödenmesi halinde kalan kısmı için kredilendirme yapılmaktadır.

Netice olarak, kredi kartı için açılan mevduat hesabı bir borçlu cari hesap gibi işlemekte ise de, sözleşme yönünden bakıldığında banka ile kart hamili arasında kredi kartı sözleşmesi bulunmaktadır. Her ne kadar kredi kartı sözleşmesi bir kredi sözleşmesi değil ise de, taşıdığı hükümler ve kapsam yönünden aynı hususları içerdikleri görülmektedir¹⁰⁵.

Kredi kartı verilirken tüketicinin gelir düzeyine ve ödeme gücüne göre banka tarafından bir harcama limiti ve üye işyerlerinde sunulan mal ve hizmetin cinsine göre bir defada yapılabilecek harcama limiti belirlenmektedir¹⁰⁶.

2.2. Kredi Kartı Sözleşmesinin Yapılışı ve İçeriği

Kredi kartlarıyla ilgili yasal düzenlemelerin olmaması nedeniyle bankalar kredi kartı sözleşmelerinde kendi iç düzenlemelerini uygulamaktadır. Bu nedenle müşteri ile banka arasında yapılan sözleşme tarafları bağlayıcı nitelikte olmaktadır. Her bankanın kredi kartı sözleşmeside ayrıdır. Bu sözleşmelerde hesap özeti düzenlemeleri faiz tahakkuku, azami harcama limitleri, kartın geçerlilik süresi, kartın mülkiyeti, sözleşmenin feshi ve iptali, üyelerin sorumluluğu, bankanın sorumluluğu, üyelik ve giriş aidatı hamilin değişiklikleri

¹⁰⁴ ALPERGİN, s.33.

¹⁰⁵ AYDIN, s.66.

¹⁰⁶ Nurhan AYDIN, **Tüketici Kredileri**, Eskişehir 1991, s.90.

bankaya bildirme zorunluluğu ve uyuşmazlıklarda yetki merciinin neresi olduğu gibi konularda ayrıntılı açıklamalar yer almaktadır ¹⁰⁷.

Bundan önceki açıklamalarımız sırasında birçok kez belirttiğimiz üzere, kredi kartı hamilinin bu sıfatı elde edebilmesi kredi kartını çıkaran kurum ile bir üyelik sözleşmesi imzalamasına bağlıdır. Üyelik sözleşmesinin metnide, tıpkı üye işyeri sözleşmesi gibi kredi kartı kurumu tarafından hazırlanır.

Sisteme dahil olmak ve kredi kartı almak isteyen bir kişi, kredi kartını çıkaran kurum tarafından bastırılmış bulunan bir talep formu doldurur ve burada mali ve medeni durumu ya da iş ilişkileri hakkında kendisine yöneltilen soruları cevaplandırır. Talep formunu alan kredi kartı kuruluşu başvuru sahibi tarafından verilen bilgilerin doğruluğunu araştırarak elde ettiği sonuca göre ona kredi kartı verip vermemeyi kararlaştırır.

Kanımızca burada aydınlığa kavuşturulması gereken en önemli husus, hamil ve kredi kartını çıkaran kuruluş arasındaki sözleşmenin ne zaman kurulmuş sayılacağı ve özellikle kartı çıkaran kuruluşun tek yanlı olarak belirlediği genel işlem şartlarının hangi andan itibaren yürürlüğe gireceğidir. .

Banka ile kart hamili arasında kredi kartı sözleşmesi kartı çıkaran kurum banka tarafından düzenlenen kredi kartı sözleşmesi ve garantör yani kefalette bulunan kişi ve kart hamilinin her türlü geliriyle ve ailevi durumuyla ilgili bilgiler sözleşmeyle birlikte imzalanıp bankaya teslim edilir.

Kartı çıkaran bankanın uygun görmesiyle, kredi kartı kart hamiline verilir. Banka tarafından kart verilmesi uygun görülmeyen talep sahibinin talebi red edilir ¹⁰⁸.

¹⁰⁷ ALPERGİN, s.31.

¹⁰⁸ TEOMAN, s.154.

Kredi kartı almak isteyen veya kredi kartı verilmek istenen müşteriler içinde bu alanda faaliyet gösteren bankalarca hazırlanmış kredi kartı başvuru formları ve sözleşmeler bulunmaktadır. Söz konusu başvuru formları ve sözleşmelerde de üye işyeri formları ve sözleşmelerinde belirtildiği gibi bir standart yoktur. Ayrıca, bu konuda bankalar arasında prensip kararda bulunmamaktadır. Fakat uygulamada genellikle söz konusu formlar ve sözleşmeler gerçek ve tüzel kişi olarak tek sahife halinde hazırlanmakta ve ön yüzünde başvuru formu, arka yüzünde ise kredi kartı üyelik sözleşmesi yer almaktadır.

Başvuru formlarında;

- Kişisel Bilgiler,
- Adres Bilgileri,
- Aileye ilişkin bilgiler,
- İş ve meslek bilgileri,
- Parasal bilgiler,
- Kredi kartı bilgileri,
- Geri ödeme bilgileri,
- Ek kredi kartı bilgileri,

gibi bilgiler istenmektedir. Bu formların arka yüzünde bulunan kredi kartı üyelik sözleşmelerinde ise;

- Tanımlar,
- Sözleşmenin amacı,
- Üyeye kredi kartının verilmesi,
- Sözleşmenin imzalanması,
- Üye adına Banka'da kredi kartı hesabı açılması,
- Kredi kartının kullanımı,
- Otomatik veznelerden nakit para çekme işlemi (ATM),
- Faiz, vergi ve masraflar,
- Satış belgelerinin düzenlenmesi ve hesaba borç kaydı,
- Nakit çekme, nakit ödeme belgesinin düzenlenmesi ve hesaba borç kaydı,

- Alacak belgesinin düzenlenmesi ve hesaba alacak kaydedilmesi,
- Hesap özeti,
- Geri ödeme,
- Temerrüt faizi oranı,
- Avukatlık ücreti, dava ve icra masraflarının üyetafından ödenmesi,
- Bankanın rehin, hapis ve mahsup hakkı,
- Azami harcama limiti,
- Kartın geçerlilik süresi,
- Giriş ve üyelik aidatı,
- Kartın mülkiyeti,
- Sözleşmenin feshi ile kartın iptali,
- Üyenin sorumluluğu,
- Bankanın teminatsız ihtiyati haciz talep hakkı,
- Üyenin itiraz hakkı ve Banka'nın detay ve kayıtlarının kesin delil olma niteliği,
- Üyenin bilgi değişikliklerini Banka'ya bildirme zorunluluğu ve yasal ikametgahı,
- Yetkili mahkeme ve icra daireleri gibi hususlar ve hükümler yer almaktadır.

Formları doldurarak kredi kartı talebinde bulunan şahıslarda koşul olarak, 18 yaşını bitirmiş ve Türk vatandaşı olmak şartları aranmaktadır. Bu özellikleri taşıyanlar kredi kartı talep edebilirler ¹⁰⁹.

2.3. Kredi Kartının İşleyişi

Kart hamiline önceden belirlenmiş limitler dahilinde kredi kartları kısa vadeli kredi kullanma olanağı sağlarlar.

¹⁰⁹ AYDIN, s.44.

Banka, belirli günlerde kart hamiline yaptığı alışverişlerin detayını bildiren bir hesap cetveli yollayarak bir önceki aya ait hesabını ödemesini ister. Bu cetvelin gelmesinden sonra kart hamili yurt dışında genelde ortalama 25 gün Türkiye’de ise en fazla 45 gün içinde herhangi bir faiz ödemeksizin borcunun tümünü geri ödeyebilir ya da borcunun belli bir yüzdesini ödedikten sonra geri kalanını zaman içine yayarak belirli faizle birlikte geri ödemeyi yapar. Bankadaki bu hizmet dolayısıyla kredi kartlı satış yapan işyerlerinden komisyon alırlar. Buna ek olarak banka getirisi içinde verilen kredinin faizide yer almaktadır. Ayrıca ülkemizde kredi kartına sahip olabilmek için kart başına belirli bir ücret ödemekte gerekmektedir.

Bankalar imzaladıkları lisans sözleşmesi uyarınca kredi kartı sistemini oluşturan kurumdan bulunduğu ülkede bu kartı çıkarıp pazarlama yetkisi alırlar. Lisans anlaşmaları nedeniyle bir kart birden fazla banka tarafından çıkarılabilir. Bu durumda bankalar hem kendilerince hem de diğer bankalarca çıkarılan aynı kartla yapılan alışverişlerin satış belgesini üye işyerlerine ödemek zorundadır. Bir süre sonra bankaların birbirlerine ödemeleri bir takas bürosu aracılığıyla yapıp hesaplar kapatılır. Bankalar arasındaki bu ödemelerden dolayı kredi kartları evrensel bir nitelik kazanmıştır. Bu tür banka kredi kartlarının üzerinde her bankanın kendisinin hemde anlaşmalı olduğu kuruluşun amblemi yer alır.

Eğer bir banka kendi kredi kartını sunmak istiyorsa önce yeterli sayıda işyeri ve aynı zamanda o işyerlerinden alışveriş yapacak yeterli sayıda müşteri havuzunu oluşturmak zorundadır. Sistemin kârlı bir biçimde işlemesi her iki tarafın aynı anda varlığı sözkonusudur. bankadan aldıkları kredi kartını kabul eden üyelerinin az olması müşterilerin hoşnutsuzluğuna öte yandan bir bankanın çıkardığı kredi kartını kabul eden işletmelere o kartı taşıyan hamil sayısının az olması nedeniyle az müşteri gelmeside işyerlerinin hoşnutsuzluğuna neden olur.

Banka kredi kartı uygulamalarının maliyeti hitap edilen kitlenin büyüklüğüne göre değişmesine rağmen tecrübe ve tanıtım gibi faktörlerin kredi kartı kullanımının başarıya ulaşmasına da önemli etkileri vardır. Bu nedenle dünyada kredi kartı ihraç eden kuruluşların sayısı artmış ve piyasa önemli ölçüde yoğunlaşmıştır. Günümüzde Visa ve Master Card en yaygın kullanımı olan kartlardır¹¹⁰.

2.4. Kredi Kartı Verilirken Alınan Teminatlar

Bankalara form doldurarak kredi kartı talebinde bulunan sahalarda ön koşul olarak 18 yaşını bitirmiş ve Türk vatandaşları olmak şartları aranmaktadır. Bu özellikleri taşıyanlar kredi kartı talep edebilirler.. Kredi kartı talep edenlerden de yaklaşık olarak aşağıdaki belgeler veya benzerlerinin usul ve teminat olarak istenildiği görülmektedir.

- Kredi kartı başvuru formu ve sözleşme,
- Başvuru sahibine ve kefil/kefillerine ait nüfus cüzdanlarının fotokopisi,
- Başvuru sahibi ve kefil/kefilleri ücretli çalışıyor ise maaşlarını belgeleyen ve maaşları üzerinde haciz olup olmadığını gösteren kurumdan onaylı belge/belgesi.

Bu belgeleri tamamlayıp başvuruda bulunulması halinde ilgili banka tarafından değerlendirmeye tabi tutulur. Başvuru sahibi hakkında istihbarat yapılır. Bu istihbarat neticesi olumlu ise bu kredi kartı başvurusu ilgili banka bünyesinde oluşturulan kredi kartı komitesine sunulur. Bu komitede uygun görülürse başvuru sahibine kredi kartı verilmesi karara bağlanır. Bu günün şartlarında kredi kartı ile ilgili başvurular yaklaşık bir aylık süre zarfında olumlu veya olumsuz olarak neticelendirilmektedir.

¹¹⁰ ALPERGİN, s.21.

Kredi kartı kullanmak üzere bankaya müracaat eden kart hamilinden banka, kart hamili ile imzalamış olduğu sözleşme gereğince yaptığı hizmetler karşısında bir defaya mahsus olmak üzere başlangıçta belirlenecek tutarda bir giriş ücreti adı altında bir ücret talep eder. Kredi kartı kullanılmaya başlandıktan sonra her yıl kart hamili veya ekkart hamillerinden kart yenileme ücreti adı altında enflasyonist ortama göre bankaca belirlenen miktarda bir ücret talep edilir.

Uygulamada kredi kartını piyasada kullanıma sunan tüm bankalarca kart talebinde bulunan müşterilerinden yeterli bir ödeme gücüne sahip olması yanında kart hamiline kefalet verebilecek kişileri istemektedirler. Kart hamilinin borcunu ödememesi durumunda kartı kullanıma sunan banka kanuni yollarından alacağını tahsil etme imkanına sahip olmaktadır. Dolayısıyla kredi kartı kullanımında bankaların en büyük teminatları kart hamilinin belgelemiş olduğu geliri ve almış olduğu garantör kişiler veya kefillerdir ¹¹¹.

2.5. Kredi Kartı Uygulamasında Güncel Sorunlar

Kredi kartı kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte bazı sorunlarda ortaya çıkmıştır. Özellikle kredi kartıyla ödeme talebinin işyerleri tarafından reddedilmesi, satın alınan malın ayıplı (bozuk) çıkması sebebiyle kart hamilinin kuruma ödeme yapmaktan kaçınması ve kredi kartının kaybı veya çalınması sonucunda yetkisiz kişiler tarafından harcamalarda kullanılması bu sorunlardan başlıcalarını oluşturmaktadır ¹¹².

Dünyada 36 bin üye bankanın katıldığı 460 milyon adet kredi kartının ihraç edildiği ülkemizde ise 1992 yılı sonu itibariyle yurt içi ve dışı toplam kart sayısının sadece Visa ve Eurocard/Mastercard'da 900 bin adeti bulunduğu yine aynı yılın

¹¹¹ AYDIN, s.46.

¹¹² ÇEKER, s.52.

sonuunda 20 bin adet üye işyerininde sisteme dahil olduğu dikkate alındığında, tabiki bu büyüklükle orantılı olmasada uygulamada bazı sorunlarda karşılaşılması olasıdır. Özellikle Türk Hukuk mevzuatı yönündende bu kartların hukuksal niteliklerinin veya sistemde yeralan kavramların tanımlanmamış olmasıda bu sorunların artmasına neden olmaktadır ¹¹³.

Özellikle 1988 yılından itibaren yaygınlaşmaya başlayan kredi kartı uygulaması birçok sorunuda beraberinde getirmiştir. Bu sorunlardan ilki üye işyerlerinin, kredi kartıyla ödeme yapmak isteyen müşterlerinden nakit talep etmeleridir. Kredi kartını çıkaran kurumlarla imzaladıkları sözleşmelerde, kredi kartını ödeme aracı olarak kabul etmeyi taahhüt eden işyerlerinin bu tür davranışlara başvurmaları, genellikle indirimli satış tasfiye satışlarında sözkonusu olmaktadır. Kredi kartı kurumlarının kestikleri komisyon oranlarının yüksekliğinden kaynaklanan bu sorunun çözümü, üye işyeri sözleşmelerinde bu oranların indirilmesinde yatmaktadır.

Öte yandan, kredi kartı aracılığıyla satın alınan malın ayıplı çıkması üzerine kartı çıkaran kuruma başvurarak işyerlerine ödemenin yapılmasını durdurmak mümkün değildir. Bu durumda kart hamili, alışverişi yaptığı işyerine müracaat ederek imzalamış olduğu harcama belgesinin iptalini ya da alacak belgesi düzenlenmesini sağlamak zorundadır.

Kredi kartının kaybı veya çalınması sonucunda yetkisiz kişilerin eline gemesi halinde, kart hamili kredi kartı kurumuna kayıp bildiriminde bulunmak, kurum ise bu konuda gerekli önlemleri alarak kartın kullanılmasını yasaklamakla yükümlüdür. Bu yükümlülükleri hiç ya da gereği gibi yerine getirmeyen tarafın yapılan harcamalarından bizzat sorumlu olacağı şüphesizdir. Kart hamili ile kartı çıkaran kurum arasında imzalanan üyelik sözleşmesinde, kartın kayıp veya çalınmasından doğan zararlardan kart hamilinin tek başına sorumlu olacağını öngören düzenlemeler, B.K.md.99 uyarınca hükümsüzdür ¹¹⁴.

¹¹³ AYDIN, s.68.

¹¹⁴ ÇEKER, s.54.

Türk hukuk mevzuatında tarif edilmeyen kredi kartları ile ilgili karşılaşılan problemlerin Borçlar veya Ticaret Kanunu hükümleri çerçevesinde çözüme kavuşturulmaya çalışılması bu söktörün karşılaştığı sorunların başında gelmektedir.

Ayrıca sürekli olarak gelişen kredi kartı sistemi üzerinde hukuki sorunların çözümü için yetkili kişilerin, sistem hakkında yeterli bilgi ve yoruma sahip olmamaları,, ülkemizde sisteme katılan ve kart ihraç eden bankaların bu alanda kendi aralarında belirli bir prensiplerinin olmaması, örneğin her bankanın üye işyeri veya kart hamilleriyle yapmış oldukları sözleşmelerinin kendi iç kuralları veya düzenlerine göre belirlemeleri nedeniyle bankalar arasında bu yönde bir standart bulunmaması gibi sorunların yanısıra, bu alanda yeterli bir alt yapı tesis edilmeden sistemin oluşturulmasına çalışılması, uluslararası kredi kartı ihraç eden kuruluşların koymuş olduğu bazı kuralların ülkemiz koşullarına adapte edilmeye çalışılmasından, diğer bir deyişle ülkemiz koşullarına uygun esasların henüz daha belirlenmemesinden kaynaklanan sorunlar yer almaktadır ¹¹⁵.

Bankaların ortaklaşa kullanıma sunmaları gereken ödeme sistemi cihazlarını, otomatik vezne makinaları (ATM), Satış Noktası Terminalleri (POS) veya benzeri teknolojik yeniliklerin, mevcut pastadan daha çok pay alabilmek için yapılan kısayısı rekabet yüzünden her bankanın bu sistemleri birbirinden bağımsız olarak kullanıma sunmalarının getirdiği anlamsız rekabet ve bu rekabet sonucu oluşan ekonomik kayıplardan dolayı ortaya çıkan sorunlar.

Bankalararası ortak otorizasyon hizmeti verecek sistemin tam anlamıyla kurulmamış olması. Kredi kartı sistemine ortaya çıkan dolandırıcılık veya sahtekarlığa karşı etkili tedbirlerin geliştirilmemesi gibi sorunlarla karşılaşılmaktadır ¹¹⁶.

¹¹⁵ AYDIN, s.68.

¹¹⁶ ÇEKER, s.52.

2.6. Kredi Kartlarının Ülkemizde Değerlendirmesi

Bankaların Kredi kartı sayıları (1996 yılı sonu itibariyle)

	VISA	MasterCard	AFFINITY		Diğer
			VISA	MasterCard	
ADABANK	11	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
AKBANK	134.130	140.048	Uyg. yok	Uyg. yok	6.111
AKK	Uyg. yok	41	Uyg. yok	467	Uyg. yok
BANK EKSPRES	1.027	374	Uyg. yok	Uyg. yok	0
CITIBANK	25.094	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
DEMİRBANK	3.025	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
EGEBANK	4.760	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
ESBANK	11.471	9.752	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
FİNANSBANK	Uyg. yok	3.619	Uyg. yok	Uyg. yok	43
İKTİSAT BANKASI	4.010	800	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
İNTERBANK	175	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
KENTBANK	3.370	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
KOÇBANK	12.595	4.449	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
MİLLİ AYDIN BANKASI	9.484	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
OSMANLI BANKASI	8.422	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
PAMUKBANK	240.333	27.534	Uyg. yok	Uyg. yok	24.682
ŞEKERBANK	20.897	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
T.İŞ BANKASI	307.672	111.970	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
T. İMAR BANKASI	100	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
T.C. ZİRAAT BANKASI	150.577	70.377	Uyg. yok	2	Uyg. yok
T. DIŞ TİCARET BANKASI	7.250	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
T. EMLAK BANKASI	47.190	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
T. GARANTİ BANKASI	88.521	13.042	Uyg. yok	811	7.118
T. HALK BANKASI	51.239	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
YAŞARBANK A.Ş.	22.352	24.053	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
T. TİCARET BANKASI	18.440	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
T. VAKIFLAR BANKASI	146.702	39.787	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
TEKSTİL BANKASI	9.743	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
TOPRAK BANK	9.918	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
YAPI VE KREDİ BANKASI	800.014	122.703	3.931	Uyg. yok	Uyg. yok
TOPLAM	2.138.522	568.549	3.931	1.280	37.954

Kaynak: BKM: Bankalararası Kart Merkezi AŞ.

Kart sayısı bakımından 800.014 adet Visa kartıyla Yapı ve Kredi Bankası ilk sırada yer almaktadır. İkinci sırada ise, 307.672 adet kartla T.İş Bankası, yer almaktadır. Master Card'da ise 140.048 adet kartla Akbank ilk sırada yer almaktadır. 1996 yılı sonu itibariyle bankaların kart hamillerinin kullanımına sunduğu kredi kartı sayısı Visa Kart 2.138.522 adet, Master Kart 568.549 adettir.

Banka Kredi kartıyla bankaların toplam ciroları (1996 yılı sonu itibarıyla)

Kredi Kartı (Ciro/Milyon TL)

KREDİ KARTI	YURTIÇİ						YURTDİŐİ					
	ALİŐVERİŐ		NAKİT		TOPLAM		ALİŐVERİŐ		NAKİT		TOPLAM	
	DÖNEMSEL BİLGİ	YILBAŐINDAN İTİBAREN	DÖNEMSEL BİLGİ	YILBAŐINDAN İTİBAREN	DÖNEMSEL BİLGİ	YILBAŐINDAN İTİBAREN	DÖNEMSEL BİLGİ	YILBAŐINDAN İTİBAREN	DÖNEMSEL BİLGİ	YILBAŐINDAN İTİBAREN	DÖNEMSEL BİLGİ	YILBAŐINDAN İTİBAREN
T.C.ZİRAAT BANKASI	3.142.759	9.190.450	1.408.182	4.238.070	4.550.941	13.428.520	135.93	369.117	597	10.836	135.527	379.953
T.HALK BANKASI A.Ő.	1.150.732	3.276.663	356.465	968.795	1.507.197	4.245.458	65.282	176.57	1.038	12.143	66.32	188.713
T.VAKIFLAR BANKASI T.A.O.	4.094.712	11.861.352	2.068.221	5.087.721	6.162.933	16.949.073	373.619	1.755.885	31.921	117.209	405.54	1.873.094
İKTİSAT BANKASI T.A.Ő.	601.090	1.952.624	32.280	99.446	633.379	2.043.070	389.137	1.198.043	21.275	72.173	410.412	1.270.216
AKBANK T.A.Ő.	6.760.304	19.243.226	2.303.035	6.855.816	9.063.389	26.109.042	724.862	2.056.175	44.033	122.536	768.895	2.178.711
DEMİRBANK T.A.Ő.	296.345	771.721	11.585	30.974	308.030	802.695	198.176	468.552	4.861	13.221	203.577	481.773
EGEBANK A.Ő.	258.820	607.35	40.557	103.003	299.377	910.361	36.415	110.729	11.326	28.532	47.741	139.252
ESBANK T.A.Ő.	1.663.413	4.240.541	2.007	7.284	1.665.420	4.247.825	80.72	476.891	14.109	88.392	94.829	565.283
TARIŐBANK T.A.Ő.	362.110	1.026.976	153.399	475.52	515.509	1.502.496	36.818	86.183	9.333	13.172	46.151	99.355
PAMUKBANK T.A.Ő.	7.793.328	21.854.788	3.323.557	7.878.269	11.116.885	29.733.057	691.081	1.924.694	27.704	93.466	718.785	2.018.160
ŞEKERBANK T.A.Ő.	815.550	2.200.674	404.711	847.182	1.220.261	3.047.856	56.6	174.742	7.517	24.231	64.117	198.973
T.TİCARET BANKASI A.Ő.	1.031.781	3.009.354	421.052	1.017.063	1.452.833	4.026.417	100.387	293.031	9.524	26.563	109.911	319.594
T.GARANTI BANKASI A.Ő.	4.470.399	12.960.272	1.474.744	4.309.136	5.945.143	17.269.408	787.862	2.297.517	57.896	171.915	845.758	2.469.432
İMAR BANKASI A.Ő.	18.354	53.281	0	1.88	18.954	55.161	13.373	58.745	1.11	1.905	14.483	60.652
T.İŞ BANKASI A.Ő.	8.007.168	22.679.288	4.735.718	12.779.507	12.742.886	35.458.795	943.872	3.715.701	178.788	706.369	1.122.660	4.422.070
T.TÜTÜNCÜLER BANKASI A.Ő.	1.087.736	3.321.170	459.713	1.471.271	1.547.449	4.792.441	74.623	6.184.783	8.89	32.33	83.513	313.303
YAPI VE KREDİ BANKASI A.Ő.	24.786.811	69.010.415	14.813.008	36.742.569	39.599.819	105.752.984	2.200.273	280.973	122.181	383.655	2.322.454	6.568.438
T.DİŐ TİCARET BANKASI A.Ő.	407.311	1.117.665	441	756	407.752	1.118.421	146.163	505.869	17.127	44.666	163.29	550.535
OSMANLI BANKASI A.Ő.	561.686	1.711.918	162.316	478.454	724.002	2.190.372	149.83	443.572	17.233	39.957	167.063	483.529
CİTİBANK N.A.TÜRKİYE	1.549.108	2.411.772	483.203	800.828	2.032.311	3.212.600	267.279	430.465	11.842	17.216	279.121	447.681
KOÇBANK A.Ő.	1.138.203	2.664.417	161.117	543.882	1.299.320	3.208.299	350.031	847.925	12.006	26.144	362.037	874.069
ADABANK A.Ő.	1.781	2.730	0	0	1.781	2.730	37.430	92.699	1.056	1.673	38.486	94.372
TEKSTİL BANKASI A.Ő.	966.886	2.455.217	93.26	289.109	1.060.146	2.744.326	224.926	671.612	17.078	49.748	242.004	721.360
FINANSBANK A.Ő.	431.615	826.911	3	3	431.618	826.914	143.374	263.181	8.969	14.113	152.343	277.294
T.EMLAK BANKASI A.Ő.	1.680.022	4.940.112	64	75	1.680.086	4.940.187	112.455	414.478	16.487	75.764	128.942	490.242
BANK EKSPRES A.Ő.	228.315	603.564	0	175	228.315	603.739	97.104	243.303	8.624	45.78	105.728	289.083
TOPRAKBANK A.Ő.	758.177	2.122.565	109.909	287.401	868.086	2.409.966	161.236	445.297	12.665	61.065	173.901	506.362
KENTBANK A.Ő.	393.335	902.701	112.011	207.848	505.346	1.10.549	102.995	237.486	7.404	17.458	110.399	254.944
AKK TURİZM VE TİCARET A.Ő.	106.667	418.136	890	4.133	107.557	422.269	231.534	514.703	15.314	36.907	246.848	551.61
İNERBANK A.Ő.	50.626	151.849	1.291	4.229	51.917	156.078	38.411	117.924	824	5.116	39.235	123.04
TOPLAM	74.615.753	207.589.710	33.132.839	85.531.399	107.748.592	293.121.109	8.972.338	26.856.845	698.732	2.354.248	9.671.070	29.211.093

Kaynak: BKM Bankalar Arası Kart Merkezi A.Ő.

1996 yılı sonu itibarıyla 1 yıllık süre zarfında yapılan kredi kartıyla alışveriş ve nakit toplamı 293 trilyon 121 milyar 109 milyon TL olarak gerçekleşmiştir.

Yurtdışı alışveriş nakit toplamı 29 trilyon 211 milyar 93 milyon TL olarak gerçekleşmiştir

Türkiye’de kredi kartının ilk temsilcileri 1963-64’lü yıllarda”Le Diners Club” ve Carte Blanche” olmuştur. O zamanlar “İstanbul Turizm” isimli firmanın, Beyrut’taki Middle East temsilciliğine bağlı olarak başlattığı bu çalışma, ilk kez ciddi ve geniş biçimde 1968 yılında Koç grubuna bağlı, Servis Turistik (Setur) Diners Club Kredi Kartları ve Turizm A.Ş. tarafından ele alınmış ve “Diners Club” kredi kartı çıkarılmıştır.

Bugün Türkiye’de, Diners’in yanısıra Eurocard/Mastercard, Visa ve American Express dolaşımdadır. Ayrıca Pamukbank tarafından çıkarılan Türkiye orijinli “Prestige Card”da tutunmuştur ¹¹⁷.

3. ELEKTRONİK FON TRASFER (EFT) UYGULAMALARI

Elektronik bankacılığın en önemli ürünlerinden olan Elektronik Fon Transfer Sistemlerinin (Elektronic Funds Transfer Systems/EFT) kullanılmaya başlamasıyla bankacılık işlemleri büyük hız kazanmıştır. EFT, geleneksel bankacılıkta olduğu gibi fonların bir yerden başka bir yere banknot, çek, ödeme emri gibi şekillerde fiziki olarak değil modern haberleşme teknikleri ve bilgisayarların kullanılmasıyla çok kısa bir sürede kaydi olarak elektronik yöntemlerle transfer edilmesidir ¹¹⁸.

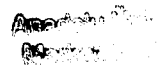
3.1. EFT Sistemi

EFT sistemi EFT merkez sistemi, Merkez Bankası sistemi ve Katılımcı Bankalar Sistemi olmak üzere 3 ana birimden oluşuyor.

EFT Merkez Sistemi mesajların iletileceği, rezerv kontrol sisteminin (Bankalararası fon transfer işlemlerinde bankaların borç/alacak durumlarının

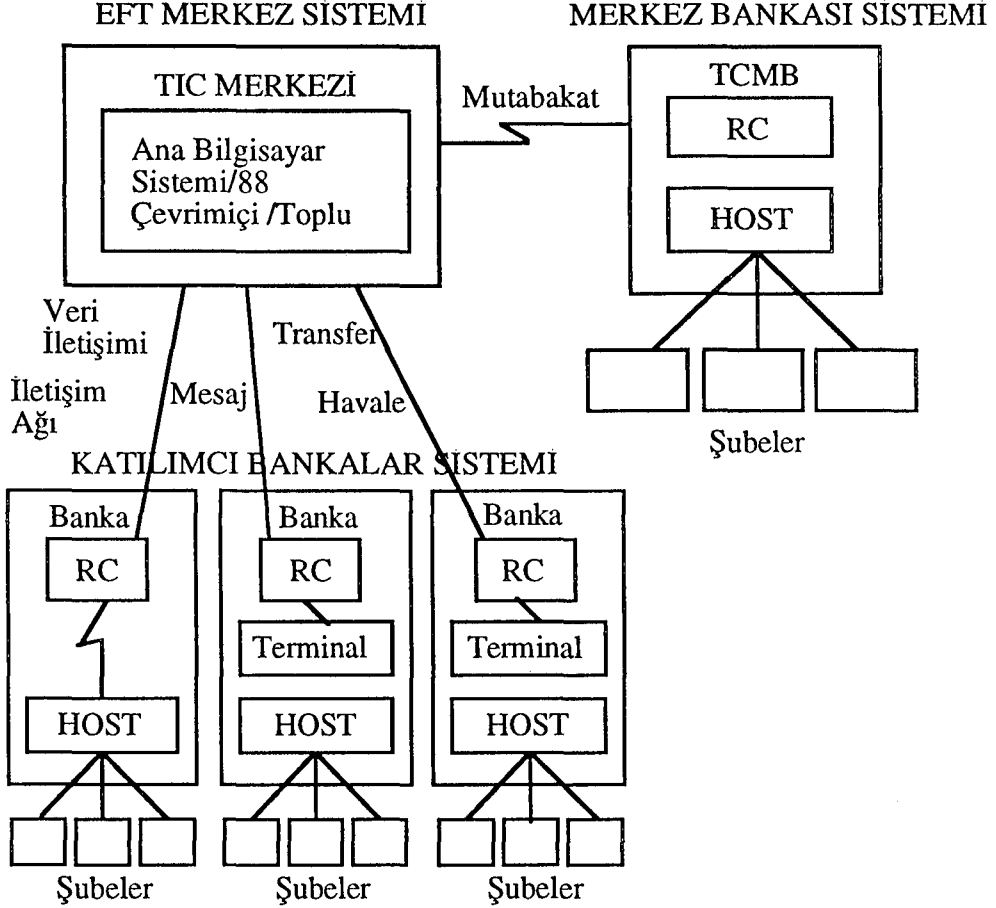
¹¹⁷ ULUER, s.74.

¹¹⁸ Fatoş TUGAY, “Elektronik Fon Transferi”, **Türkiye Bankaları Birliği Yayını**, Sayı.6, s.19.

işlendiği, gün başında ilk rezerv değerlerinin belirlendiği ve Overdraft limitlerinin tutulduğu sistem) bulunacağı, istatistiki rapor ve analizlerin hazırlanacağı, mutabakat dökümanlarının üretileceği ve iletişim ağının denetleneceği sistemdir.

EFT Sisteminin Şematik Olarak Gösterimi:

Kaynak: KARATAN, s.60.

EFT Sisteminin kapsamında yer alan işlemleri çeşitli gruplarında ele alınabilir. İşlemler yürütülme biçimlerine göre çevrimiçi ve çevrimdışı olarak gruplanıyor. EFT sistemi çerçevesinde yürütülecek işlemlerin büyük bir çoğunluğunun yapıldığı ortam çevrimiçi (On line) ortamdır. Normal şartlar altında EFT aracılığı ile yapılan bankalararası tüm transferler çevrimiçi olarak gerçekleştirilecektir. Ancak çevrimiçi iletişim ortamında meydana gelecek arıza durumlarında transferleri çevrimdışı yollardan yapmakda mümkündür. Çevrimiçi dönemi, iş gününün başında TCMB'nin EFT merkezi'ne katılımcı bankaların o

günkü başlangıç rezerv değerlerini bildirmesi ile başlar. Rezervlerin bildirimi tamamlandıktan sonra sistem katılımcı bankalarla mesaj alışverişi yapmaya hazırdır. İş günü sonunda yapılacak gün sonu işlemlerinin tamamlanması ve bankanın o gün ile ilgili mutabakat mesajlarının yollanması ile çevrimiçi süreci sona erer. Sistem kapsamında sistemle ilgili istatistiksel amaçlı bilgilerin toplanması, ücretlendirme çalışmalarının yapılması gibi çalışmalar bulunur. Bu işlemler tamamlandıktan sonra sistem yeni gün için açılmaya hazır hale gelir.

Merkez Bankası Sistemi rezerv kontrol sistemi için başlangıç değerlerinin verileceği ve burada tutulan değerlere göre gün sonunda bankaların TCMB nezdinde tutulan hesapları üzerinden mutabakatın gerçekleştirileceği sistemdir. Bankalar bu sistemde fon aktarımını gerçekleştirebilmek için gün başında kendi belirleyecekleri miktarı TCMB. Ankara Şubesi nezdindeki hesaplarından EFT sistemine aktarılması yolunda talimat vereceklerdir. Bu miktar bankanın EFT sistemindeki başlangıç rezerv değerini oluşturacaktır. Bankanın sistemde gün boyunca yapacağı tüm fon aktarımları EFT'deki rezerv hesabına borç, kendilerine yöneltilen ödemeler ise alacak olarak işlenecektir. Gün sonunda oluşan bakiye yine TCMB Ankara Şubesi nezdindeki hesaba aktarılacaktır.

EFT sistemi'nin üçüncü ana birimi ise TCMB'nin de aralarında bulunduğu Katılımcı Bankalar sistemi'dir. Katılımcı Bankalar ile EFT Merkezi arasındaki fon transferi ve mesaj iletişimi, bankalara yerleştirilecek olan aktarıcı bilgisayarlar (RC) yolu ile gerçekleştirilecektir. Bu nedenle sistem RC sistemi olarak da adlandırılmaktadır. Bankaların aktarıcı bilgisayarları, EFT merkezi ile hem çevrimiçi hemde çevrimdışı olarak aktarıcı bilgisayara bağlı terminaller aracılığı ile de mesaj alt sistemi kullanılarak EFT merkezine mesaj yollayabilme, EFT'den gelen mesajları alabilme olanağı mevcuttur ¹¹⁹.

Elektronik Fon Transfer işlemlerinde bir banka şubesine EFT için talepte bulunan mudiler EFT talimatı alınmakta yurt içinde hangi bankanın hangi

¹¹⁹ TUGAY, s.17.

şubesine ve hangi hesabına fon transfer etmek istediği hakkında mudinin talebi alınmaktadır. Bu talebine karşılık mudinin herhangi bir hesabından yada herhangi bir belgesine karşılık bankaların programlarında yer alan menülerinden fon müdürlükleri nezdine hesaplar arası talimat işlemi gerçekleştirilmektedir. Bankaların her türlü fon transfer işlemlerini takip eden fon müdürlüklerinde her gün saat saat 14.30'a kadar genel olarak tüm bankalar 14.30'a kadar Elektronik Fon Transfer taleplerini kabul etmektedirler. Bu zaman zarfına kadar fon müdürlükleri nezdine ulaşan talimatlar otomatik sistemlerle hangi banka şubesine istenmişse o banka fon müdürlüklerine ve TCMB kayıtlarına geçilmektedir. Parasal transfer işlemleri tüm bankaların TCMB Ankara şubesi nezdindeki hesaplarından yapılmakta ve işlemler aynı gün gerçekleşmektedir.

Sistemin yarar ve sakıncaları ise;

Müşteriler açısından yararları, talepleri anında gerçekleşmekte para taşıma riskinden kurtulmakta ve çok çüzi EFT masraflarına karşılık istedikleri banka şubesindeki hesaplarına ya da kişilere para transferlerini sağlıklı bir biçimde gerçekleştirmektedirler.

Bankalar yönünden yararları ise; Bankalar şubelerindeki ankeslerini daha kolay ayarlayabilmektedirler. Müşterileri artmaktadır, vb. faydalarını sayabiliriz. Sakıncaları ise; sistemin kurulması aşamasında bankalara maliyet yüklemesinden başka sakıncasından söz edemeyiz.

4. OTOMATİK VEZNE MAKİNALARI (ATM) VE PARA VERİCİLER (CD) UYGULAMALARI

Elektronik Fon Transfer Sistemleri içinde yer alan ve müşterilerin istedikleri gün ve saatte para çekebilme ve yatırabilmelerini sağlayan, kendilerine ait hesaplar arasında fon transfer edebilme, düzenli ödemelerini gerçekleştirme.

hesap durumlarını kontrol edebilmelerine olanak veren otomatik vezne makinaları (Automated Teller Machines (ATM)) müşterilerin zorunlu olarak banka şubelerine gitme gereksinimlerini de ortadan kaldırmıştır ¹²⁰.

Otomatik vezne makinaları (ATM), ilk ortaya çıktıklarında kullanıcılara sadece para çekmeye izin veren para vericiler (CD) şeklindeydi. Bu makinalar, genelde off-line çalışır ve sadece para çekmeye izin verirdi.

Günümüzde teknolojik gelişmeler sonucunda, ATM'ler para çekmenin yanında hesaba para yatırma, hesaplar arasında fon transferikullanıcılara hesap durumları hakkında bilgi verme, seyahat çekleri çıkarma ve kredi başvuru kabul etme gibi bir çok fonksiyona sahiptirler. Off-line ve on-line olarak veya ikisinin özelliklerine sahip otomatik vezneler kullanılmaktadır. Otomatik veznelerin niteliklerine göre, gün içinde yapılan işlemler işlem anında veya gün sonunda güncel hale gelmektedir.

ATM fonksiyonlarına bağlı olarak hizmetlerden faydalanmak için plastik kartlardan yararlanılmaktadır. Bu kartlar genelde bankalar tarafından veya bankalar aracılığı ile verilmektedir. Plastik kartlar elektronik terminalleri çalıştırmaya ve böylece sunulan hizmetlere daha kolay ve çabuk ulaşmak için verilmelerine karşın günümüzde başka amaçlı olarakta kullanılmaktadırlar. Plastik kartlar tüketiciye modern ödeme sistemlerinin tüketicilere sunduğu çok sayıda hizmetlerden yararlanma olanağı vermelerine karşın, çalınma kaybolma ve taklit edilmeye açık olduklarından, sistemin emniyet ve güvenliğinin artırılması sürekli olarak gündemde kalmaktadır.

Plastik kartlar ATM kartları genelde tüm banka şubelerine vadesiz tasarruf mevduatı ya da ticari mevduat hesabı bulunan müşterilerine kişisel bilgileriyle ilgili form doldurultmakta ve kart tanzim edilmektedir. Genel olarak mudilerin

¹²⁰ KARATAN, s.60.

vadesiz hesaplarıyla bağlantılı olarak işlem yapmaktadır.

Plastik kartların arkasında manyetik bir şerit bulunmaktadır. Ön tarafta ise kullanıcının adını, hesap numarasını ve banka şubesinin ayrıntılarını veren kabartma karakterler vardır. Bu karakterler optik okuyucular aracılığıyla okunmaktadır. Böylece elektronik fon transferleri mümkün olmaktadır ¹²¹.

Plastik kartlar (Debit Kart) olarakta adlandırılmaktadır. Para çekilme isteğinde bu kart ATM'de var olan yere yerleştirilmekte, kart sahibine ait şifre numarasını takiben çekilmek istenen miktar makinaya girilmektedir. Kart sahibi daha sonra istediği miktarı -hesabında bulunan paraya ve var olan para çekebilme limitine bağlı olmak kaydıyla- nakit olarak elde edebilmektedir. Eğer varsa ve isteniyorsa diğer hizmetlerden de aynı şekilde faydalanılabilmektedir.

Modern ATM'ler hergün daha da ilerleme göstermekte olan elektronik çağının bir ürünü olup, sunulmakta olan hizmetlerin gün geçtikçe daha gelişip çeşitleneceği belirlenmektedir. On-line elektronik olanaklarının sağlanması günümüzde anında veya gün sonunda kart sahibi hesabından banka hesabına fon transferleri yapılmasını veya düzenli fatura ödemelerinin yapılmasında mümkün kılmaktadır ¹²².

Banka ile kartı kullanan mudi arasında ATM kullanımıyla ilgili sözleşme yapılmaktadır. Banka hesabı üzerinde ATM'ler aracılığıyla tasarrufla bulunulması, ortaya yeni bir tür bankacılık işlemi çıkarmaz bu halde sadece para çekme, havale gibi klasik bankacılık işlemlerinin yapılabilmesi için müşteri tarafından açıklanması gereken irade beyanı bankaya yazılı, sözlü usulde değil elektronik sistemler aracılığıyla ulaştırılmaktadır.

¹²¹ YETİM, s.74.

¹²² KARATAN, s.16.

ATM aracılığıyla işlem yapılabilmesi için herşeyden önce müşterinin banka ile arasında bir mevduat yada kredi ilişkisinin bulunması gerekir. Vadesiz mevduat, genellikle bir usulsuz tevdi (BK.472) olarak nitelendirilir. Ancak hesapla ilgili bir takım işlemlerin yapılmasında (örneğin; hesaptan havale yapılması) söz konusu olduğundan vadesiz mevduat ilişkilerine aynı zamanda vekalet hükümleride uygulanır.

Tarafların ayrıca bankaya yatırılmış mevduat ya da banka tarafından müşteriye açılmış kredi üzerinde ATM aracılığıyla tasarrufta bulunulabileceği konusunda anlaşmış olmaları da gerekir. Bunun içinde bankalar tarafından ATM'lerle ilgili olarak hazırlanmış, sözleşme örneği müşteri tarafından imzalanır ve banka tarafından müşteriye ATM'lerde kullanılmak üzere kart ve şifre verilir, mudi bankadan almış olduğu bu kartla ATM'yi kullanarak işlemlerini yapabilir.

ATM kullanımında Bankanın yükümlülükleri;

- Bilgi verme,
- Müşterileri koruyucu önlemler alma,

Müşterinin yükümlülükleri ise;

- Kart ve şifreyi dikkatle saklama,
- Kartın kaybedilmesi (çalınması halinde durumu bildirme gibi yükümlülükleri vardır ¹²³.

Banka açısından ATM'ler;

- Banka duvarları, bankaların içi, havaalanları, üniversiteler, tren istasyonları ve fabrikalar gibi herkesin kolayca ulaşabileceği yerlere yerleştirilen ATM'ler vasıtasıyla banka müşterileri, satın aldıkları malların bedelini kendi hesaplarından çekerek veya naklederek ödeyebilmektedirler. Kişiyeye özel plastik kart ve şifre

¹²³ ARKAN, s.12-14.

numarası ile kullanılabilen otomatik veznelere, gece gündüz açık olmaları sayesinde müşteriye büyük kolaylık sağlamanın yanında, bankaların gider kalemlerinin en büyükleri olan personel ve şube masraflarını ortadan kaldırdıkları için oldukça faydalı görülmektedir.

Elektronik bankacılık, bankacılık hizmetlerinin pazar alanını ulusal sınırların dışına genişletmiş ve bankayla müşterisi arasında mesafe kavramını ortadan kaldırmıştır. Bankalar dış ülkelerde de şube açmak zorunda kalmaksızın müşteri çekebilme ve kendi ülkelerinden başka ülkelere gitmiş olan müşterilerine çeşitli hizmetleri sağlamaktadırlar. Örneğin uluslararası kredi kartlarıyla dış ülkelerdeki ATM'lerden nakit çekmek bu hizmetlerin arasında sayılabilir.

Müşteriler açısından ATM'ler;

ATM'lerin bireylere sağladığı en büyük yarar rahatlık ve esneklik olmuştur. Önceleri banka kapanmadan bankadaki işlemlerini yapmak için acele eden müşteriler ATM'ler sayesinde günün 24 saati ve haftanın 7 günü belirli bankacılık hizmetlerinden yararlanma imkanına kavuşmuştur. Bankaların açık olduğu zamanlarda dahi kullanıcılar, otomatik vezne makinaları sayesinde basit işlemlerini çok daha hızlı bir şekilde halledebilmektedirler. Bunlara ek olarak bankalar, ATM'lerle yapılan işlemlerden tezgah üzerinde yapılan işlemlere göre daha az ücret almaktadırlar.

Bununla birlikte, ATM kullanımının bazı olumsuz yönleride yok değildir. Elde olmayan nedenlerle makinaların konusunda ve işlem yapmamaları güvenilirlikleri konusunda sorunlar yaratmaktadır. Kartların kaybolması ve çalınması diğer bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Kart kullanıcıların kişisel şifre numaralarını unutmamak için cüzdanlarında, çantalarında veya çalınabilecek diğer eşyalarında yazılı bulundurmaları sonucunda, kartları çalanın bu kişilerin

hesaplarından para çekmeye çalışması gibi durumlara günümüzde sıkça rastlanmaktadır¹²⁴.

ATM'ler konusunda beklenen gelişmeler;

Gittikçe artan şekilde kullanılmaya başlanan ATM'lerin optimum seviyelerinde kullanılmaya başlaması artık olasıdır. ATM'lerin yerleştirilmesi için gerek yatırım miktarı daha aşağı seviyelere çekilebilirse bankalar şubeleri içinde de nakit dağıtıcılara yer verebilirler. Aslında bu noktada elemanların ve işçi sendikalarının bir tepkisi sözkonusudur, çünkü kullanımı artan ATM'ler nedeniyle veznedarlar ve geri plan elemanlarına olan talep azalacaktır. Günümüzde ATM'lerin çoğu one-line olarak işlem görmektedir. One-line sistemlerde güvenlik ve kontrol mekanizmalarının çok iyi bir şekilde yürütülmesi gerektiği unutulmamalı, fakat bunun getireceği maliyetler ve ihmal edilmesi durumunda yol açacağı zararda detaylı biçimde hesaplamalıdır. ATM kullanımında sahtekarlık yapılmasına karşı savaş devam edecektir ve önlemler artarak sürdürülecektir. Plastik kartları kötü niyetle kullananların gelecekte daha sofistike ve becerikli bilgisayar kullanıcıları olabilecekleri de düşünülerek bankaların birbirleriyle ve müşterileriyle işbirliği yapmaları kaçınılmaz olacaktır¹²⁵.

4.1. Otomatik Vezne Makinaları (ATM ve Para Vericiler (CD)

Ülkemizdeki Değerlendirmesi

1996 yılı sonu itibariyle bankaların ATM sayıları, günlük para çekme limitleri ve verilen hizmetler için alınan ücretler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

¹²⁴ ALPERGİN, s.36.

¹²⁵ KARATAN, s.20.

Bankaların ATM sayıları (1996 yılı sonu itibariyle)

	Off-line	On-line	Toplam
ADABANK	Uygulama yok	Uygulama yok	0
AKBANK	105	362	467
AKK	Uygulama yok	Uygulama yok	0
BANK EKSPRES	1	14	15
CITIBANK	0	4	4
DEMİRBANK	0	0	0
EGEBANK	0	13	13
ESBANK	9	74	83
FİNANSBANK	0	24	24
İKTİSAT BANKASI	0	1	1
İNTERBANK	Uygulama yok	Uygulama yok	0
KENTBANK	Uygulama yok	Uygulama yok	0
KOÇBANK	10	52	62
MİLLİ AYDIN BANKASI	Uygulama yok	Uygulama yok	0
OSMANLI BANKASI	0	1	1
PAMUKBANK	266	228	494
ŞEKERBANK	3	57	60
T.İŞ BANKASI	300	679	979
T. İMAR BANKASI	Uygulama yok	Uygulama yok	0
T.C. ZİRAAT BANKASI	177	678	855
T. DIŞ TİCARET BANKASI	4	29	33
T. EMLAK BANKASI	30	192	222
T. GARANTİ BANKASI	168	25	193
T. HALK BANKASI	9	188	197
YAŞARBANK A.Ş.	3	56	59
T. TİCARET BANKASI	Uygulama yok	54	54
T. VAKIFLAR BANKASI	192	268	460
TEKSTİL BANKASI	0	11	11
TOPRAK BANK	Uygulama yok	Uygulama yok	0
YAPI VE KREDİ BANKASI	491	563	1.054
TOPLAM	1.768	3.573	5.341

Kaynak: B.K.M. Bankalararası Kart Merkezi A.Ş.

1996 sonu itibariyle ülkemizde 5.341 adet ATM makinası mevcut olup, 1.054 adet ATM makinasıyla Yapı ve Kredi Bankası en üst sırada yer almakta, İş Bankası 979 adet makinayla ikinci sırada yer almakta, T.C. Ziraat Bankası 855 adet makinayla üçüncü sırada yer almaktadır, 5.341 adet makinanın 1.768 adetini off-line ATM makinaları oluşturmakta, 3573 adet ATM makinası ise on-line olarak işlem yapmaktadır.

Banka Kartı ATM günlük para çekme limiti (1996 yılı sonu itibariyle)

	Kredi Bankasının ATM'den	Diğer Bankaların ATM'den
ADABANK	Uygulama yok	Uygulama yok
AKBANK	30.000.000	30.000.000
AKK	Uygulama yok	Uygulama yok
BANK EKSPRES	40.000.000	40.000.000
CITIBANK	35.000.000	diğer bankaların kararlarına bağı
DEMİRBANK	20.000.000	0
EGEBANK	30.000.000	0
ESBANK	40.000.000	40.000.000
FİNANSBANK	50.000.000	50.000.000
İKTİSAT BANKASI	30.000.000	Uygulama yok
İTERBANK	30.000.000	Uygulama yok
KENTBANK	20.000.000	Uygulama yok
KOÇBANK	50.000.000	50.000.000
MİLLİ AYDIN BANKASI	Uygulama yok	Uygulama yok
OSMANLI BANKASI	Hesap bakiyesi kadar	ATM limiti kadar
PAMUKBANK	40.000.000	40.000.000
ŞEKERBANK	30.000.000	Uygulama yok
T.İŞ BANKASI	50.000.000	Yurtdışında hesap bakiyesinin tümü
T. İMAR BANKASI	Uygulama yok	Uygulama yok
T.C. ZİRAAT BANKASI	30.000.000	Uygulama yok
T. DIŞ TİCARET BANKASI	30.000.000	30.000.000
T, EMLAK BANKASI	40.000.000	Uygulama yok
T. GARANTİ BANKASI	40.000.000	40.000.000
T. HALK BANKASI	30.000.000	30.000.000
YAŞARBANK A.Ş.	40.000.000	40.000.000
T. TİCARET BANKASI	40.000.000	Uygulama yok
T, VAKIFLAR BANKASI	40.000.000	15.000.000
TEKSTİL BANKASI	30.000.000	Uygulama yok
TOPRAK BANK	Uygulama yok	Uygulama yok
YAPI VE KREDİ BANKASI	40.000.000	40.000.000

Kaynak : B.K.M. Bankalararası Kart Merkezi A.Ş.

1996 yılı sonu itibariyle 50.000.000.- TL günlük para çekme limitiyle Finansbank, Koçbank, T.İş Bankası ilk sıralarda yer almakta. Endüşük günlük para çekme limiti ise 20.000.000.- TL ile Demirbank ve Kentbank'tadır. Bunun yanında diğer bankaların ATM'lerindende kart sahipleri para çekebilmektedirler. Fakat bu durum kart sahiplerine ek maliyetler yüklemektedir.

ATM'den kart hamiline verilen hizmetler için alınan ücret

1996 yılı sonu itibariyle)

	Havale (Şehir içi)		Havale (Şehirlerarası)		Ekstre	
	TL +%	Minimum	TL +%	Minimum	TL +%	Minimum
ADABANK	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
AKBANK	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
AKK	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
BANK EKSPRES	0	0	0	0	0	0
CITIBANK	0	0	0	0	0	0
DEMİRBANK	0	0	0	0	0	0
EGEBANK	0	0	0	0	0	0
ESBANK	0	0	0	0	0	0
FİNANSBANK	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
İKTİSAT BANKASI	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
İNTERBANK	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
KENTBANK	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
KOÇBANK	0	0	0	0	0	0
MİLLİ AYDIN BANK.	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
OSMANLI BANKASI	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
PAMUKBANK	0	0	0	0	0	0
ŞEKERBANK	0	0	0	0	0	0
T.İŞ BANKASI	%0.3	80.000	%0.3	80.000		10.000
T. İMAR BANKASI	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
T.C. ZİRAAT BANKASI	20.000	0	20.000	0	Uyg. yok	Uyg. yok
T. DIŞ TİCARET BANK.	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
T, EMLAK BANKASI	0	0	0	0	0	0
T. GARANTİ BANKASI	0	0	0	0	0	0
T. HALK BANKASI	0	0	0	0	0	0
YAŞARBANK A.Ş.	0	0	0	0	0	0
T. TİCARET BANKASI	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
T, VAKIFLAR BANKASI	0	0	0	0	0	0
TEKSTİL BANKASI	0	0	0	0	0	0
TOPRAK BANK	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok	Uyg. yok
YAPI VE KREDİ BANK.	30.000+%0.4	40.000	35.000+%0.4	45.000	Uyg. yok	Uyg. yok

Kaynak: B.K.M. Bankalararası Kart Merkezi A.Ş.

Bankalararası Kart merkezinin sunduğu tablodan görüldüğü üzere ATM makinalarından müşterilere verilen hizmetler karşılığı bankaların almış olduğu ücretler görülmektedir. Genellikle çoğu banka bu hizmetlerden masraf almamakta ya da cüzi rakamlarda masraf almaktadırlar.

5. ELEKTRONİK FON TRANSFERLERİ İÇİN SATIŞ NOKTASI TERMİNALLERİ (EFTPOS) UYGULAMALARI

EFTPOS hizmetleri geniş çapta çeşitli işlemleri kapsamaktadır. Önceleri bu sistemler, banka cari hesapları arasında satış anında gerçekleştirilen transferler - yani müşteriden satıcıya fon transferleri şeklinde düşünülmüşse de artık gerçek transferin istenildiğinde satış günü sonunda veya satıştan birkaç gün sonra yapılabileceğide kabul edilmiştir. Ayrıca fon transferlerinin sadece vadesiz banka hesaplarıyla sınırlı kalmayabileceği, böylece elektronik transferlerin kolaylıkla bir kredi kartı hesabına yapılabileceği konusu önem kazanmıştır¹²⁶.

Ülkemizde satış noktasından elektronik fon transferleri konusu üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Satış noktası terminallerin sayılarındaki artışın hesaba erişim ve kredi kartlarının artışlarına paralel olarak süreceği düşünülmektedir. Nakitle veya çekle yapılan ödemelerin yerini alacak bu kartların artışıyla birlikte, satıcılar satış noktası terminallerinin sağladığı kolaylıklara daha çok ihtiyaç duyacaklardır.

Teknolojik gelişmelerle birlikte, satış noktasından elektronik fon transferlerinin gerek bölgesel, gerekse ulusal çerçevede önemi artacaktır. Ancak endişe duyulan noktalardan biri müşterilerin bu yeni ödeme yöntemini ne derece çabuk kabul edecekleridir.

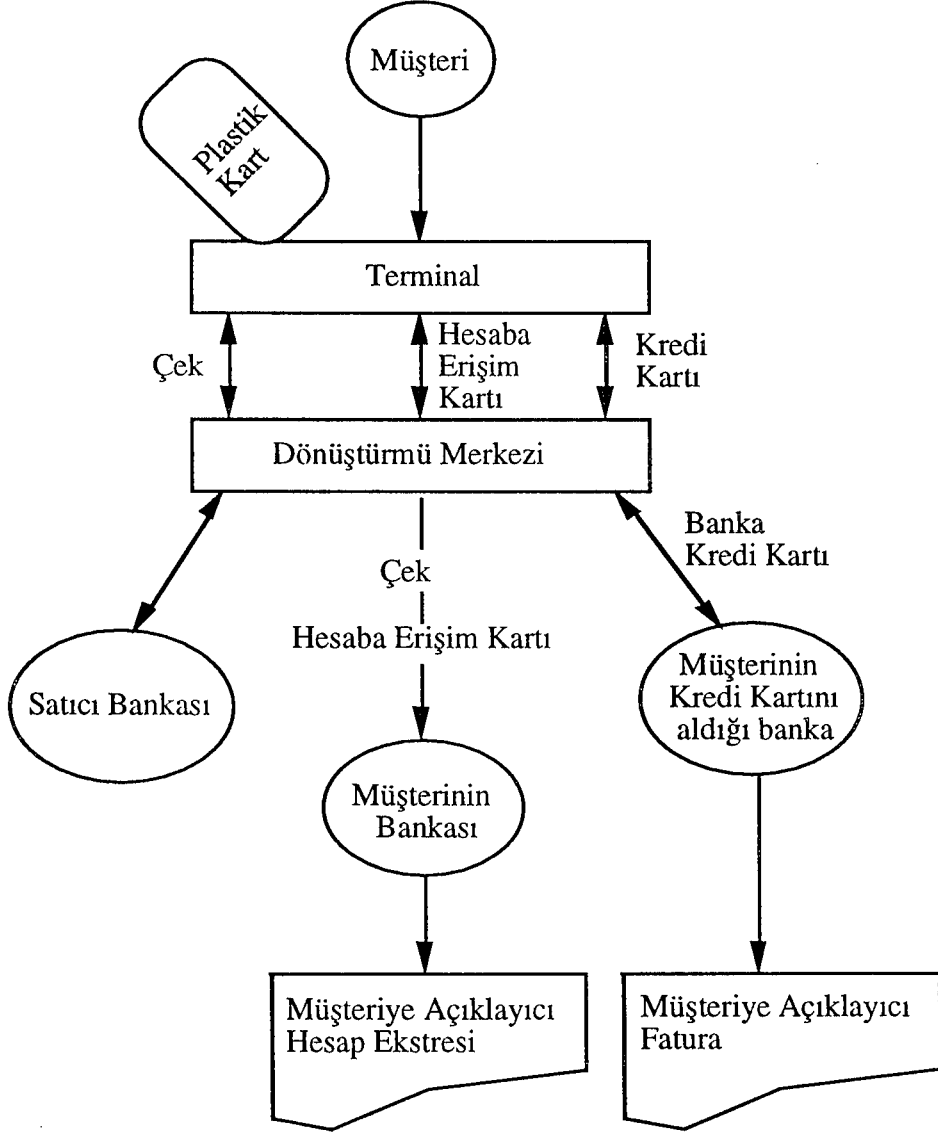
Satış noktasından elektronik fon transferlerine birçok ülkenin hükümetleri de ilgi göstermekte ve hibe, sübvansiyon ve devlet kaynaklarından kredi verme gibi konularda sistemi destekleyici bir yaklaşım sergilemektedirler. Sistemin yerleşmesiyle, uzun vadede ortaya çıkabilecek yasal sorunların halledilmesinde ve uygun yasal bir düzenlemenin getirilmesinde belli ölçülerde hükümetin katılımı gerekebilir.

¹²⁶ KARATAN, s.22.

Günümüzde ödeme sistemleri, ileride bir değişim sürecinden geçecektir. Veri alışverişini sağlayacak iletişim sistemleri ve kart teknolojisi, daha kolay verimli ve güvenilir yollarla ödeme yapma olanağını tanıyacaktır ¹²⁷.

5.1. Satış Noktasından Fon Transfer Sistemi

Satış noktasından Fon Transferi sisteminin şematik gösterimi:

Kaynak: KARATAN, s.23.

127 ALPERGİN, s.45.

- POS Terminalleri;

POS terminalleri satış marketlerinde yer almaktadır. Satış işleminin yapılmasında işlemi ve verileri dönüştürme merkezine ve banka bilgisayar sistemine aktarılmasını sağlar.

Terminal Kontrol Birimleri;

Tektek terminal ileşitim hatlarından gelen mesajların birleştirilerek ilgili yerlere aktarılmasını sağlar.

İletişim Ağı;

Kullanılacak iletişim ağı; terminallerin işleyişi, işlemlerin hangi rotaları takip ederek banka bilgisayar sistemiyle iletişim sağlamaya yarar.

Dönüştürme Merkezi;

Terminal kontrol birimleri ile banka bilgisayar sisteminde ki işlemleri müşterilere ilişkin bilgisayar sistemine dönüştürme işlemi yapar.

Banka Bilgisayar Sistemleri;

Müşterilerin hesaplarına ilişkin gerçekleştirmek ve müşterilere yapılan işlemler sonucunda satıcıların hesaplarının kredilendirilmesi işlemlerini yapar ¹²⁸.

¹²⁸ KARATAN, s.22.

5.2. Elektronik Fon Transferleri İçin Satış Noktası Terminalleri (EFTPOS) Ülkemizdeki Değerlendirilmesi

Bankaların satış terminallerine koymuş oldukları POS makinaları sayısı
(1996 yılı sonu itibariyle)

ADABANK	Uygulama yok
AKBANK	13.184
AKK	1.568
BANK EKSPRES	Uygulama yok
CITIBANK	Uygulama yok
DEMİRBANK	0
EGEBANK	Uygulama yok
ESBANK	Uygulama yok
FİNANSBANK	Uygulama yok
İKTİSAT BANKASI	Uygulama yok
İNTERBANK	1.568
KENTBANK	Uygulama yok
KOÇBANK	409
MİLLİ AYDIN BANKASI	Uygulama yok
OSMANLI BANKASI	222
PAMUKBANK	2.749
ŞEKERBANK	Uygulama yok
T.İŞ BANKASI	3.063
T. İMAR BANKASI	Uygulama yok
T.C. ZİRAAT BANKASI	12
T. DIŞ TİCARET BANKASI	Uygulama yok
T, EMLAK BANKASI	Uygulama yok
T. GARANTİ BANKASI	5.597
T. HALK BANKASI	0
YAŞARBANK A.Ş.	282
T. TİCARET BANKASI	Uygulama yok
T, VAKIFLAR BANKASI	5.040
TEKSTİL BANKASI	274
TOPRAK BANK	Uygulama yok
YAPI VE KREDİ BANKASI	4.900
TOPLAM	38.868

Kaynak B.K.M. Bankalar Arası Kart Merkezi A.Ş.

Akbank satış noktası terminallerine koymuş olduğu POS makinaları 13.184 adet makina ile en fazla terminale sahip olup, onu 5.597 adet POS makinası ile Garanti Bankası takip etmektedir. Üçüncü sırada ise 5.040 adet POS makinası ile

T. Vakıflar Bankası takip etmektedir.

Taraflar açısından EFTPOS kullanımının değerlendirilmesi:

- İşyerleri açısından;

Bankaların yeterince danışmanlık hizmeti vermeden bu sistemleri yerleştirmeye çalışmaları, iş yerleri tarafından tepki görmektedir. Ayrıca, sistemin büyük yatırım harcamalarını gerektirmesi, buna karşın mevcut donanımın sürekli teknolojik değişime uğraması yatırım harcamalarının işyeri ve banka arasında ne şekilde paylaşılacağı konusundaki anlaşmazlıklar sistemden kaynaklanan temel sorunlar arasında dikkat çekmektedir.

İş yerlerine sistemle ilgili donanım yerleştirilen satıcı açısından sistemin faydaları şunlardır;

- Ödemelerde hızın artması,
- Sistemin yaygınlaşması sonucunda maliyetlerdeki düşüşlerin, bankaların işyerlerinden aldıkları işlem ücretlerine de yansımaları,
- Satıcının sattığı malın bedelini işlem anında tahsil etmesi,
- İşlem maliyetinin ve kağıtla işlem hacminin azalması,
- Ödemelerin garanti edilmesi, bir başka deyimle, hırsızlık sahtekarlık gibi olaylar sonucunda doğabilecek kayıpların azaltılması¹²⁹.

Müşteri açısından;

Olası sorunlar;

- Yasal konular,
 - Fon yeterliliği,
 - Gizlilik,
 - Hizmetlerin kullanımında yetki durumu,
- gibi sorunlarla karşılaşmaları olasıdır.

¹²⁹ YETİM, s.78.

Müşterilere sağlayacağı olası faydalar;

- Çıkış noktasında para ödenmesi ve mağazadan çıkış süresinin kısılması,
- Nakit bulunmadığı zamanlarda da alışveriş olanağının bulunması,
- Hırsızlık gibi olaylara karşı daha iyi korunma,
- Bankaya ödenen ücretlerin azalması,
- Çeşitli indirim olasılıkları,

gibi avantajlarını sayabiliriz ¹³⁰.

¹³⁰ KARATAN, s.28.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE BİREYSEL BANKACILIK UYGULAMALARININ EKONOMİK ETKİLERİ

Bankaların bireysel bankacılık uygulamaları bu kurumların dışında üreticilere ve alıcılara da çeşitli olanaklar sağlar. Bireysel bankacılık ürünlerinden tüketici kredileri ve kredi kartlarında hizmetten faydalanan yani kullanıcı nakit ödemek zorunda kalmaksızın satın alma olanağına kavuşurken, üretici malını peşin olarak satma olanağına kavuşur. Bankalar ise bu tür uygulamalarla riski geniş bir tabana yaymakta, sektörel dalgalanmalardan etkilenmeyen sağlam ve yaygın bir kredi potansiyeline kavuşmaktadırlar.

Bireysel bankacılık ürünleri ülkede perakende ticaretin canlanmasına ve bu canlılığın devamına katkı sağlayan bir vasıtadırlar. Ticari hayatın mevsimlik arz talep ve fiyat dalgalanmalarına maruz kalmadan sürdürülmesine yardımcı olurlar.

Aynı zamanda kredi kartlarının kullanılması ve finansal hizmet aracı kart türlerinin kullanılmasıyla kağıt paranın günlük alışverişlerde yıpranmasından doğan kayıplar azaltılabilir. Ayrıca yapılan her harcama belgeye dayandırıldığı için devletin vergi kayıplarında önemli ölçüde önlenebilmektedir. Diğer taraftan alışverişin kredi kartıyla yapılması nakit paranın elden ele dolaşarak küçük parçalar halinde ve atıl tasarruf şeklinde tedavülünü ortadan kaldırarak ödemeleri kaydi ödemeler haline dönüştürdüğünde ülke açısından kullanılabilir tasarrufun bankalarda toplanmasında katkıda bulunmaktadır.

Kredi kartı sistemi ise uluslararası seyahati kolaylaştırması nedeniyle, özellikle turizm sektöründe yoğun olarak kullanılması ve ülke dövizinin artmasına önemli katkı sağlamaktadır ¹³¹.

1. BİREYSEL BANKACILIK UYGULAMALARININ EKONOMİK VE SOSYAL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bireysel bankacılık uygulamaları yaygın olarak ikinci Dünya Savaşından sonra ABD’de uygulanmaya başlanmış, ekonomik alandaki olumlu etkileride ilk defa bu ülkede görülmüştür. Gelişmiş piyasa ekonomisine sahip ülkelerin en önemli özelliklerinden birisi, hem yatırımları ve üretimi hem de tüketicilerin finansman ihtiyaçlarını karşılayacak finansal kurum araç ve kurumların gelişmiş olmasıdır. Finansör kurumlardaki bu çeşitlilik tüketicilere finansman sağlayan kurumlarında çeşitli olmasına yol açmıştır. Ticari bankalar tüketim finansman ihtiyaçlarını karşılayan tek mali kuruluş değildir. bu alanda faaliyet gösteren satış finansman şirketleri, endüstri bankaları ve kredi birlikleri vardır.

Burada üzerinde önemle durulması gereken hususlardan birisi, kalkınma süreci içinde tüketici finansmanı, yatırımların ve üretimin finansmanı kadar önemlidir. Mali piyasaların ekonomiye iyi hizmet edebilmeleri için mali piyasalarda oluşan paranın maliyetinin hem yatırımların kârlılıklarını hemde tüketicilerin zaman tercihlerini yansıtması gerekir. Yani belirli faiz üzerinden üretim faaliyetleri için kredi bulunabiliyorsa, aynı koşullarda tüketim ihtiyaçlarını karşılamak içinde kredi bulunabilmelidir.

Refahın yaygınlaşması için bu şarttır. Üretimde başlı başına amaç değil, refahın artırılmasının bir aracıdır. Bu açıdan bakıldığında refahın artırılmasında

¹³¹ Osman OĞUZTÜRK, “Tüketici Kredisi”, *Para ve Sermaye Piyasası Dergisi*, Haziran 1989, s.25.

hem üretim hem tüketim kredileri önemli araçlardandır (132).

Nitekim gelişmiş ülkelerde bu gerçeğin farkına varılmış, mali piyasaların bu yönde de gelişmesi teşvik edilmiştir.

Ülkemizde bankalar, kredilerini uzun zamandan beri ticari müesseselere yöneltmişlerdir. Bireyleri gerçek kişiler olarak ele alıp çeşitli tüketim ihtiyaçlarını finanse etmek için kredilendirme anlayışı gelişmemiş, halkın tasarruflarından topladıkları mevduatı, dolaylı olarak ticari kurumlar aracılığıyla yine halka aktarmayı uygun görmüşlerdir. İkinci yöntemin daha kolay olması bankaları bu kolaycı yönetime sevk etmiştir. Çünkü tüketici kredileri ve kredi kartları uygulaması beraberinde bir takım sorunlar ve yeni tekniklerin ve dolayısıyla yatırımların yapılmasını gerektirecekti. Bu yatırımların belki de en önemlisi bankaların otomasyona geçmesi gereği ve bu sistemi uygulayacak teknik bilgi ve beceriye sahip nitelikli personel ihtiyacıdır.

Batının gelişmiş kurumlarında bankaların ticari ve sınai kurumlara yönelttikleri krediler daha ziyade yatırım kredisi niteliğinde olmuş, bu kurumların işletme sermayelerini güçlendirecek finans kaynaklarını halka verilen bireysel krediler vasıtasıyla güçlendirmelerini yeğlemişlerdir ¹³³. Türkiye’de gerçek anlamda finansal hizmet aracı kart türlerinin uygulanmaya başlaması 1980’li yıllarda başlamakla birlikte, sistemin gelişimi ve aktivite kazanması 1983 yılının sonlarında başlamıştır. Daha önce birkaç az şubeli banka sınırlı sayıda kart vermiş, fakat kredi kartı konusuna bankalar daha çok döviz girdisinin cazibesi ile Türkiye’de kullanılan yabancı kartların işyerlerine ödemelerini yapıp karşılığında döviz girdisi elde etmek açısından bakmışlardır. Ancak çok şubeli bankalar, vadesiz mevduatı artırma ve plasmanların bir bölümünü bireylere yayma konusunda kredi kartlarını uygun bir unsur olarak görmüşlerdir.

¹³² Özer ERTUNA, *Dünya da ve Türkiye’de Tüketici Finansmanı, Türkiye Bireysel Bankacılığın 3. Yılı*, s.31.

¹³³ Üzeyir GARİH, “Ekonominin Gelişmesinde Tüketici Kredisi (4)”, *Barometre Gazetesi*, Sayı 102-103, 7 Ocak 1991, s.6

Son yıllarda izlenen liberal ekonomi politikaları bankacılık sistemini kabuk değiştirmeye zorlamış ve bu değişim çerçevesinde özellikle de yabancı turistlerin ülkemizdeki harcamalarını kredi kartıyla yapmak şeklindeki yoğun baskıların artması bankaları kredi kartı uygulama fikrine yöneltmiştir. Türkiye’de bireysel bankacılık uygulamalarının yaygınlaşması (tüketici kredisi, kredi kartları ve diğer bireysel bankacılık ürünleri) toplumumuzun sosyo-kültürel ve ekonomik yapıları ile yakından ilgilidir. Avrupa ve Amerika’da kartı kullanıma sunan kurumlar açısından kredi kartı uygulaması riski bize göre daha azdır. Türkiye’de kredi kartına sahip kişiler kartlarını bir krediye sahip oldukları için değil kullanım rahatlığı olduğu için tercih etmektedirler. Bu nedenle ülkemizde kredi kartı uygulamasından yeteri kadar randıman alınamamaktadır ¹³⁴.

Türkiye’de her bankanın hitap ettiği müşteri kitlesi farklıdır ve her bankanın kendine has portföyü vardır. Bu nedenle çok sayıda bankanın bir uygulamayı başlatması, bireysel kredilerin toplumun tüm kesimine yayılıp kabul görmesini sağlayacak önemli ve olumlu bir etkidir.

Türkiye’de bireysel bankacılık sisteminin özel ve yasal çerçevesi henüz mevcut değildir. Uygulanan kurallar halen bankalararası centilmenlik anlaşmaları düzeyinde oluşturulmaktadır. Bankalar bireysel kredi ve kredi kartı sözleşmelerinde kendi iç düzenlemelerini uygulamaktadırlar. Her bankanın bireysel kredi ve kredi kartı sözleşmeleri farklıdır.

Türkiye’de banka kredi kartı uygulaması ilk olarak tek ödemeli kredi kartı şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu şekilde kredi kartı ile ilgili ödemeler bankada açılan tasarruf mevduatı hesabından karşılanmaktadır. Türkiye’deki bankalar ilk zamanlarda batıdan farklı olarak kredi kartlarını getirili aktif yaratan bir ürün yerine mevduat getiren yani pasif arttırıcı bir ürün olarak görmüşlerdir. Krediden elde edilen gelirin yalnızca işletmelerden alınan komisyon ve yıllık aidatlardan

¹³⁴ “Kredi Kartı Uygulamasına Giren Bankalar Arasında Centilmenlik Anlaşması Yapılmalı”, *Dünya Gazetesi*, 29 Ocak 1990, s.6.

oluşması da bu düşünceyi güçlendirmiştir.

Bireysel kredilerin ülkemizde ilk uygulanmaya başlanmasında kredi ödemesi malı tüketiciye satana yapılmaktaydı. Zaman içinde malın kredilendirmesi yöntemi yerini kişilerin kredilendirilmesine bırakmıştır. Bugün bireysel krediler özellikle nakit kredileri çoğu bankada satın alınacak malla ilgili sınırlama olmadan kişinin herhangi bir ihtiyacını karşılamasını teminen doğrudan tüketiciye ödenmektedir ¹³⁵. Ayrıca başlangıçta bankaların kredi verdikleri kişiler memur, işçi ve serbest meslek sahipleri ile sınırlıyken bugün bankaların pekçoğu emekli tarım sektörü çalışanları ve tüzel kişilere de kredi imkanı sağlamaktadır. Bugün mali piyasalardaki ve özellikle bankacılık dalındaki gelişmeler birçok bankayı bireysel kredi vermeye yönlendirmektedir. Pekçok gelişmiş ülkede olduğu gibi ülkemizde de tüketici kredileri enflasyonla mücadelede reeskont, açık piyasa işlemleri gibi merkez bankası'nın para politikası aracı olarak görülmektedir. Ülkemizde bireysel bankacılık hususundaki en büyük eksiklik özellikle bireysel krediler konusunda yeterli kanunun olmayışıdır. Bireysel kredi uygulamasında, Ticaret Hukuku, Bankalar Kanunu, İcra İflas Hukuku gibi kanunlarımızdan faydalanılmaktadır. Bu konuda tam anlamıyla çalışan bir bilgi bankası mevcut değildir. Bu durum bankaları riskli bir duruma sokmaktadır ¹³⁶.

Bireysel kredilerin ekonomik ve sosyal açıdan etkilerini şu başlıklar altında toplayabiliriz.

- Bireysel krediler ekonomiyi canlandırır. Faizi satıcının vadedeceği vadeye oranla çok düşüktür ¹³⁷.

¹³⁵ OĞUZTÜRK, s.13.

¹³⁶ **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, "Tüketici Kredileri Risk Santralizasyon Merkezi Tasarısı", Sayı 4 Mart 1991, s.6.

¹³⁷ ERTUNA, s.31.

- Bireysel kredilerin kullanıcı tarafından aksatılması olasılığı diğer ticari kredilere nazaran daha azdır.
- Bireysel bankacılık uygulamaları kreditor kurumların otomasyona geçiş sürecini hızlandıracaktır.
- Bireysel kredilerin ekonomiyi sürükleyici yönü vardır.

Bunları kısaca açıklarsak;

Bireysel kredi faiz oranının düşük olması, bankalar bireysel kredi vermek üzere topladıkları fonlardan, mevduat munzam karşılığı ve disponibiliteler yükümlülüklerin azaltılması suretiyle fon maliyetlerinin azaltılması, dolayısıyla bireysel kredi faizlerinin indirilmesine yol açacaktır. Bugün bankalarda toplanan fonların büyük bir kısmı devlet tarafından yönlendirilmektedir. Faizlerin daha aşağıya çekilmesinin en büyük nedeni bankacılık sektörünün topladığı kaynaklar üzerinde devletin çok büyük baskısı olmasıdır.

- Bireysel kredilerin kullanıcı tarafından aksatılması olasılığı diğer ticari kredilere nazaran daha azdır.

Bireysel kredilerin kullanıcı tarafından aksatılması olasılığının diğer ticari kredilere nazaran daha düşük olduğunu belirtmek gerekir. Ekonominin sıkıntılı olduğu 70'li yılların son dönemlerinde, bazı gazetelerce yapılmış bulunan dayanıklı tüketim mallarının taksitli ve kur'alı satışlarında ödenmeyen veya geciken taksitin ortalama binde ikiyi geçmemiş bulunması, bu olayın gerçekçi bir kanıtıdır. Tüketici genelde büyük güçlüklerle yaptığı tasarruf sonucu elde ettiği konut, otomobil veya dayanıklı tüketim malının geri alınmasını kesinlikle istemez. Ayrıca sade tüketici vatandaş, dava mahkeme, avukat, icra, polis veya kısacası "devlet" ile olacak ve kendisinin suçlandırılacağı olaylarla karşılaşmak istemez. Yılların deneyimi onun bu tür olaylardan zararlı çıkacağını göstermiştir. Ayrıca bir süre sonra alacağı mal ve mülk için daha malı görmeden ödediğide çok

aşıkardır¹³⁸.

Bütün bu psikolojik unsurlarda bireysel kredi riskinin daha az olduğunu açıklamaya yardımcı olmaktadır.

- Bireysel bankacılık uygulamaları kreditor kurumların otomasyona geçiş sürecini hızlandıracaktır.

Bankalar ticari müesseselere verdikleri döner sermaye güçlendirici kredileri kişilere bölüp dağıttıkları takdirde daha fazla işlem yapma zorunluluğu ile karşı karşıya kalacaklardır. Bu aynı zamanda kırtasiye masaraflarını artıracak, işlemleri takip etmek, zamanında tahsil etmek ve edildiğini denetlemek ayrı bir ihtisas ve sistem gerektirmektedir.

Böyle bir organizasyonu yapabilmek için bireysel kredi veren kreditor kurumun çok geniş bir bilgisayar kapasitesi olması ve bu kapasiteyi kullanacak, sistemi uygulayacak deneyimli ve eğitilmiş personelede sahip olması gerekmektedir.

Nitekim bireysel kredi veren bankalarımız hızlı bir otomasyon faaliyetine girişmişlerdir. İlk önce of-line olarak kurulan sistemler daha sonra on-line'na dönüştürülmüştür.

Bankalarımız alt yapı yatırımları sayılabilecek ileri teknolojiyi isteyen bu yatırımlarıyla Türkiye'de yoğun bilgisayar kullanımının da öncüsü olmuşlardır. Ayrıca bu sistemi kullanabilecek nitelikli, eğitilmiş personel ihtiyacında doğmuştur¹³⁹.

- Bireysel kredilerin ekonomiyi sürükleyici yönü;

Ekonomik kalkınma süreci içinde, genel olarak kredilerin önemli bir yer

¹³⁸ GARIH, s.12.

¹³⁹ GARIH, s.12.

işgal ettiği bilinmektedir. Konjonktür politikalarında kredi araçlarından geniş ölçüde yararlanılmakta, kredi musluklarının şu veya bu şekilde ayarlanması ile çeşitli ekonomik neticelerin elde edilmesine çalışılmaktadır¹⁴⁰.

2. BİREYSEL BANKACILIK UYGULAMALARININ PARA ARZI VE TALEBİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Breysel bankacılık uygulamalarından özellikle kredi kartı uygulaması ve finansal hizmet aracı kart türleri yönünden olaya baktığımızda;

Rezerv bankacılığı sisteminde, halkın nakit talebi banka mevduatlarını belirleyen faktörlerden birisidir. Halkın nakit talebi sifıra yaklaşırsa, sabit bir rezerv oranı uygulaması altında belirli bir miktardaki nakdin daha geniş bir hacimde mevduata neden olması gerekir. Ancak bunun kötü tarafı halk tarafından artık kullanılmayan nakit para ile rezerv oranının ne işe yarayacağı sorununun gündeme gelecek olmasıdır. Eğer nakit için halkın bir talebi yoksa, yasal bir kısıt altında olmayan bir bankacının elinde niye para tutmayı tercih ettiğini anlamak güçleşecektir.

Kredi kartlarının ve finansal hizmet aracı kart türlerinin kullanımının yaygınlaşması halinde çeklerin daha fazla yaşama şansı kalmayabilir. Bankalar açısından çek ve kredi kartı için iki ayrı provizyon sistemini yanyana kullanmanın ticari olarak anlamsız olduğu iddia edilmektedir. Kredi kartı kullanımının yaygınlaşması konusundaki baskıların büyük bölümü bankalardan geldiği için bankaların ortadan kalkmasını istedikleri unsur çek kullanımı olmalıdır. Aynı şekilde, mağaza sahibinde müşterinin kredi kartı yerine çekle ödemede bulunmasını tercih etmeleri için fazlaca bir neden yoktur. Mağaza sahipleri ve kredi kartı anlaşmalı kuruluşlarının kart sistemiyle yapılan alışverişlerin değeri üzerinden bankaya bir komisyon ödemeleri gerektiği doğrudur; ancak anlaşmalı kuruluşların komisyonu müşterilerine aktarmaları

¹⁴⁰ Kapital Dergisi, Sayı:44, Aralık 1989, s.46.

mümkün olabilmektedir. Bankalar kredi kartı harcamalarının ödemesini garanti ettiğinden anlaşmalı kuruluş için çek'in karşılıksız çıkması riskinden kurtulmaktadırlar. Satın alma işlemini gerçekleştirenlerde muhtemelen çek yerine kredi kartını tercih edeceklerdir. Zira kredi kartı ile istedikleri takdirde her zaman kredi olanağına sahip olmaktadır.

Bizim için konu çek karşısında nakit talebini belirleyen unsurlar değil kart karşısında nakit talebini belirleyen unsurlardır. Bir toplumda nakit talebini belirleyen faktörlerden birisinin seyahat etme derecesi olabileceği ifade edilebilir. Kredi kartı sisteminin yaygınlaşmasının önemli bir nedeni kredi kartlarının kart sahibinin ya da kartı veren bankanın tanınmadığı bölgelerde bile geçerli bir ödeme şekli olması olabilir. Bu yüzden kredi kartı sahibi bir kişi yerel bölgenin dışındaki işlemleri için nakit kullanmak zorunda değildir ve kredi kartları nakit gereksiniminin yerini almaktadır.

Kaydi Para Ekonomisinde:

Nakit paranın kullanılmadığı bir ekonomi literatürde “kaydi para” ekonomisi olarak adlandırılmaktadır. Bu tür bir ekonomide para arzı bankaların her hangi bir kısıtlamaya tabi olmayan kâr maksimizasyonu davranışını yansıtır. Bu tür bir durum Don Patinkin tarafından ele alınmaktadır. Patinkin'e göre “kaydi para miktarının dışsal olarak belirlendiği varsayılmaktadır. bu tür bir varsayım kâr maksimizasyonu amacıyla çalıştığı kabul edilen bankacılık sisteminin faaliyetleriyle uyumlu değildir. Aksine sistemin reel ücretler ve faiz oranı tarafından belirlenen bir para arzı fonksiyonuna sahip olduğunun varsayılması gerekir.

Kaydi para arzının reel ücretlere ve faiz oranlarına bağlı olduğunu kabul eden Patinkin ticari bir bankanın para arz etme kararını tamamiyle bir firmanın fiziki mal arz etme kararına benzetmektedir. Ancak bir kaydi para ekonomisinde para arz etme kararlarının daha yakından incelenmesini gerektiren parayla ilgili

bazı özellikler vardır.

Parayı çıkararak birçok banka olsa bile paranın üretilmesinde tam rekabet şartları hiçbir zaman geçerli olmayacaktır. Bunun nedeni çıkararak bankanın borcunu ifade eden paranın homojen bir mal olmayışıdır. Para her zaman için çıkararak bankanın adını taşıyacak ve böylece her banka kendi parasını basma yönünde tekelleri bir güce sahip olacaktır. Sistemde birçok banka varsa her bankanın parası başka bir bankanın parası için bir ölçüde ikame malı durumunda olacaktır. Fakat tekelleri unsuru ortadan kaldırmak mümkün olmayacaktır.

Bu durumda tekelleri bir kaydi para üreticisinin durumunu ele alalım; Bu tekelleri kısa dönemli kâr maksimizasyonu ile ilgileniyorsa marjinal hasıla marjinal maliyete eşit oluncaya kadar para arzını arttıracaktır. (Marjinal hasıla parayı talep edenlerin çıkarılan son birim parayı talep ederken vazgeçecekleri kaynakların reel değeri ile ölçülmektedir.)

Söz konusu marjinal maliyet muhtemelen son birim paranın basılma masrafıdır ve son derece küçüktür. Kısa dönem kâr maksimizasyonu ile ilgilenen bir tekelleri bu durumda para arzını çok yüksek bir miktarda arttırmak isteyecektir.

Tekelleri uzun dönem kâr maksimizasyonu ile ilgileniyorsa, devletin enflasyondan elde ettiği gelirin maksimize etmesiyle aynı konumda bulunacaktır. Bu yüzden Milton Friedman'ın analiz biçimini uygulayabiliriz. Tekelleri reel balans talep esnekliğine nüfus ve gelirin büyüme oranına ve reel balans talebinin gelir esnekliğine bağlı olarak bir parasal genişleme oranı seçecektir.

Aynı genel hususlar birçok bankanın olması durumunda da geçerlidir. Bankaların tümü kısa dönem kâr maksimizasyonu ile ilgileniyorlarsa tüm bankalar çıkartabilecekleri kadar çok para çıkartma eğiliminde olacaklardır. Bu konudaki tek kısıt her bankanın diğer bankalara göre çok para çıkartması

halinde paranın deęerinin dūŖeceęinin ve dolayısıyla mūŖteri kaybedeceęinin farkında olmasıdır. Serbest giriŖ Ŗartları altında sektōrūn dengesi sıfır kār durumunu gerektirmektedir ve bu yūzden para arzında daha da būyūk artıŖlar gōrūlebilir. Eęer bankalar uzun dōnem kārlarını maksimize etme eęiliminde iseler, her banka sadece belirli bir andaki mūŖteri kaybını deęil zaman ięerisindeki mūŖteri kayıplarını da gōz Ŗnūne almak zorunda kalacaktır.

Buna gōre nakit para ortadan kalkarsa bankaların iŖletilmesinde būyūk deęiŖiklikler beklenebilir. Bu deęiŖiklikler bankacılık sisteminin dūzenlenmesi ve kontrolū ile ilgili deęiŖiklikleri de beraberinde getirebilir. Kredi kartları ve finansal hizmet aracı kart tūrleri bankacılık sektōrūnū parasal hizmetler teknolojisindeki deęiŖiklik olasılıęını gōzōnūnde tutmaya zorlanmaktadır. Bu tūr bir olasılıęın daha geniŖ kesimler tarafından gōrūlmesi halinde ise nakit paranın ortadan kaldırılmasında mantıklı bir adım olabilir ¹⁴¹.

Bireysel bankacılık uygulamalarının para arzı Ŗzerindeki etkilerini Ŗu Ŗekilde açıklayabiliriz;

Para arzını T.C. Merkez Bankası son dōneminde benimsemiŖ olduğu para arzı tanımıyla incelemeye ęalıŖırsak;

En dar para arzı tanımı iŖlemler yaklaŖımına gōre;

$M1 = \text{DolaŖımdaki para} + \text{Vadesiz mevduat (resmi mevduat dıŖında)}$

DolaŖımdaki parayı= Hazinesin ęıkardıęı ufaklık paralar+Merkez bankasının ęıkardıęı kağıt paralar olarak tanımlanmaktadır.

Vadesiz mevduatları ise Bankalardaki vadesiz mevduat hesapları ve Ŗzerine ęek yazılabilen vadesiz mevduat hesapları.

¹⁴¹ ATAY, s.40-41.

- Üzerine çek yazılabilen tasarruf mevduat hesapları,
- Üzerine çek yazılabilir süper tasarruf mevduatı hesapları,
- Ticari bankalardaki otomatik transfer sistemi hesapları,
- Kredi birliği payına dayalı çek hesapları,
- Seyahat çekleri oluşturmaktadır ¹⁴²

Bireysel bankacılık uygulamalarının özellikle kredi kartları ve finansal hizmet aracı kart türlerinin yaygınlaşması ve kullanımının artması bankalardaki vadesiz mevduatın artmasına bu da para arzındaki artışa etki edecektir. Bankalardaki çek kullanımının yaygınlaşması, transfer kartları kullanımının yaygınlaşması, ATM makinalarının kullanımının yaygınlaşması, EFT sisteminin yaygınlaşması kısacası bireysel bankacılık uygulamalarının yaygınlaşması, vadesiz mevduat artışlarına neden olacak bu da para arzı artışlarına neden olacaktır. Aynı şekilde tüketici kredisi kullandırımındaki artışta kaydi para yani bankaların yaratmış olduğu para da artış sağlayacaktır. Bankaların tüketici kredisi şeklinde vermiş olduğu bireysel krediler sonucunda bu verilen kredilerin tekrar bankalara dönmesi sonucunda ayrılan munzam karşılıklardan sonra tekrar kredi olarak verilmeleri söz konusudur. Bu şekilde defalarca verilen krediler nedeniyle bankalar kaydi para yaratmaktadırlar. Bankaların yarattığı kaydi paralarında para arzı üzerindeki etkisi söz konusudur. Bankaların bireysel kredi uygulamalarının yaygınlaşması ve bunu halkın çoğunluğunu benimsemesi durumunda bireysel ihtiyaçlarını mal ve hizmet alımlarını bireysel kredilerle sağlayacak dolayısıyla bireylerin nakit para ihtiyaçlarında azalmaya yol açacaktır.

Para Talebi Üzerindeki Etkisi:

1970’li yıllardan günümüze kadar geçen sürede bireysel kredilerde, kredi kartları, finansal hizmet aracı kart türleri, elektronik fon transferi sistemlerinin kullanımında büyük gelişmeler ve artışlar olmuştur. Burada bireysel bankacılık uygulamalarının toplam para talebini nasıl etkilediğini inceleyeceğiz ¹⁴³.

¹⁴² PARASIZ, 16-17.

Önce para talebinin tanımını yapıp bireysel bankacılık uygulamalarının para talebini nasıl etkilediğini inceleyelim.

Para Talebi Bireylerin ve toplumun ekonomik birimlerin ellerinde tutmak istedikleri para miktarıdır. Keynes'e göre para üç şekilde talep edilmektedir. İşlem, ihtiyat ve spekülasyon amaçlarıyla para talep edilmektedir. İşlem amaçlı ödemelerde gereksinme duyulduğunda talep edilir. ihtiyat ve spekülatif para talepleri beklenmedik gereksinmeler ya da kâr fırsatları nedeniyle talep edilir. Keynesgil yaklaşımda stok para kavramı, akım kavramının yerini almıştır. Yani kişilerin elinde mal ve hizmet satın alımları dışında da para tutulmaktadır ¹⁴⁴.

Burada bireylerin, firmaların ve hane halkının para talep etme nedenlerini işlem amacıyla para talep etmeleri yönünden incelersek işlem amacıyla para talebi günlük işlemler ve harcamalar için para talep edilmektedir. Günlük işlemler ve ihtiyaçlar için para talebine bireysel bankacılık uygulamalarından kredi kartlarının ve finansal hizmet aracı kart türlerinin ve elektronik fon transferi sistemlerinin nakit kredilerin etki ettiği söylenebilir. Kullanıcılar ve bireysel bankacılık uygulamalarından faydalananlar bu sistemler sayesinde işlem amacıyla daha az para talep edecekler yanlarında nakit para taşımadan bu tür kartlar sayesinde ihtiyaçlarını karşılayabileceklerdir. tüketici kredileri uygulamaları ise para talep edenlerin spekülatif amaçlı para talebine etki ettiğini söyleyebiliriz. Tüketicilerin enflasyonist bir ortamda gelecekte mal ve hizmet fiyatlarındaki çok fazla artış beklentisi bireyleri tüketici kredilerini kullanımına itebilmekte ve mal ve hizmete bugünden sahip olarak ödemelerini sabit bir şekilde uzun vadeye yayabilmektedirler. Dolayısıyla spekülatif amaçlı para talepleri azalmaktadır.

¹⁴³ ATAY, s.47.

¹⁴⁴ PARASIZ, s.389.

3. BİREYSEL BANKACILIK UYGULAMALARININ ENFLASYON ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Konuya bankacılık sektörü açısından bakıldığında; bireysel kredilere talebin, konjonktürel dalgalanmalara duyarlılığı, ticari ve sanayi kredilerine oranla daha yüksek olduğu bilinmektedir.

Toplam talebin daralmasıyla beraber yatırım hacminin düştüğü dönemlerde bireysel kredileri, finansal sektörde faaliyetlerin belli bir hacmin altına düşmesini engelliyor. Bunun yanısıra bireysel bankacılık hizmeti diye adlandırılan tüketici kredileri, kredi kartları, elektronik fon transferi sistemleri riskin daha geniş bir tabana yayılmasında önemli araçlar olarak kullanılmaktadır. Tümü şirketler üzerinde yoğunlaşan riski dağıtarak, sektörel dalgalanmalardan etkilenmeyecek sağlam ve yaygın bir kredi portföyü yaratılması mümkün olmaktadır. Ayrıca hizmetin yaygınlaşması suretiyle bankaların müşteri hacmini genişletmeside bireysel kredilerin bir avantajıdır.

Bankalar bireysel kredi vermekle toplumsal bir işlevi de yerine getiriyor. Hane halkından genellikle mevduat yoluyla elde edilen fonlar, bireysel kredi şeklinde ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile tekrar hane halkına aktarılıyor.

Ancak sağlıklı uygulanan bir bireysel kredi politikası, bankaların krediden doğan kayıplarının artmasına, mali güçlerinin zayıflamasına ve kredi arzının düşmesine neden olabilir.

Bireysel kredilerin efektif talebi yukarı çekmek suretiyle toplam arz üzerindeki olumlu etkiside belirtilmelidir. Toplam talebi karşılamaya yönelerek bir üretim artışı, yeni yatırımları zorlayarak aynı zamanda istihdam düzeyinide genişletecek bir zincirleme reaksiyonda başlatabilir.

Diğer taraftan sağlıklı bir bireysel kredi uygulamasının ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği görüşleri vardır. Örneğin üretimi kolaylıkla arttırılamayan yani arz esnekliğinin az olduğu sektörlerdeki aşırı talebin ekonomi üzerinde enflasyonist bir baskı yaratacağı, tüketim mallarına olan talebin ithalat artışına neden olacağı, kaynakların ihracata yönlendirilmesine engel olarak ödemeler dengesine olumsuz etkiler yapacağı gibi görüşler yaygındır. Ayrıca bireysel kredilerin tüketimi daha az istikrarlı sektörlerle kaydırarak ekonomide genel bir istikrarsızlığa neden olacağı görüşü de oldukça yaygındır ¹⁴⁵.

Bireysel kredilerin kullanıcılara sağladığı en önemli fayda enflasyonist ortamda bugünden sahip olamayacağı mal ve hizmete sahip olabilmekte, enflasyonist ortamlarda mal ve hizmet fiyatlarındaki büyük artış beklentisi, mal ve hizmete hemen duyulan ihtiyaç veya bunların çeşitli nedenlerle ortadan kalkması ihtimali bireysel kredilerin önemini arttıran faktörler arasındadır. Enflasyonun izlediği seyir bu tezin Türkiye açısından da geçerliliğini ortaya koymaktadır.

Bireysel krediler, birçok mala geniş kitlenin sahip olmasını sağlayarak bu kitlelerin yaşam standardını ve refahını iyileştirmelerine yardımcı olmaktadır.

4. ELEKTRONİK BANKACILIĞIN VERİMLİLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Bankacılık sisteminde teknolojik yenilik dendiğinde ilk akla gelen elektronik bankacılık olmaktadır. Özellikle bilgisayar kullanımı ile iş yoğunluğu büyük ölçüde azalmış ve verimlilik artmıştır.

Bankalarda entegre çevrimiçi bilgisayar sistemlerinin gelişimi ile daha önceleri insan gücüyle mümkün olmayan miktarda bilginin hızlı olarak işlenmesi,

¹⁴⁵ AYAROĞLU, s.51.

kayıt ve nakli mümkün olmuştur. Bu ve diğer şekillerde bankalara giren teknikler, bu sektörde verimliliği önemli ölçüde arttırmıştır. Bankalarda işlemlerin yaygın olarak elektronik sistemler sayesinde ürünlerin emek yoğunluğunu düşürmekte olduğu ve bu eğilimin devam edeceği tahmin edilmektedir.

Bankacılıktaki verimlilik artışı, yeni teknolojilerin bu sektöre yüksek bir yayılma hızıyla girerek hizmetleri kolaylaştırması ve geliştirmesi ile mümkün olmuştur. Ancak işçi başına düşen çıktı miktarı, teknolojik değişmeden başka diğer girdilerdeki verim artışı , talep, ekonomide finans sektörünün yapısındaki değişme, reel faiz oranı ve diğer spekülasyon yatırım sektörlerinin durumundanda etkilenmektedir. Emeğin verimliliğinde istikrarlı artışın uzun dönemde, büyük ölçüde ekonomide finans sektörünün giderek önemini arttırmasına ve teknolojik değişmeye bağlamak mümkündür.

Teknolojik gelişmelerin bankacılıkta işlem hızını arttırması ve büro işlerindeki yoğunluğu azaltması daha az elemana ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte özellikle banka gerisi işlerde çalışan personelin azaltılmasına yol açacağı öngörülmüştür. Bilgi İşlemin merkezileşmesi otomatik para makinaları, elektronik çek işleme makinaları, elektronik para transferinin bu sektörde istihdamı azaltacağı görüşü hakim olmuştur.

Teknolojik gelişmede finansal yeniliklerin ortaya çıkmasında rol oynayan en önemli faktörlerden biridir. Bu alanda gelişmeler özellikle 1980'lerden sonra hızlanmış, iletişim alanında bilgisayarların yaygın kullanımı neticesinde ulusal ve uluslararası piyasaların işleyişindeki etkinlik artmıştır. Yaygın teknoloji sayesinde, bilginin piyasalarda hızla transfer edilebilmesi sonucunda da karar alabilme ve yatırım yapabilme süreçlerinde hızlilik yaşanmıştır. Bu sayede piyasalarda etkinlik artışı sağlanmıştır.

Bilgisayarların yaygın kullanımı ile ödeme sistemlerinde büyük gelişmeler yaşanmıştır. Günümüzde ödemeler dünyanın her yerine yapılabilmektedir. Bu

sayede işlemlerin maliyeti önemli ölçüde azalmıştır. Otomasyona geçişin en büyük nedenlerinden biride selfservis bankacılığının bankacılıkta verimliliğin artmasında çok büyük bir etken olmasıdır. Bu duruma, bir bakıma personel artışından kaçınmanın bir yolu olarakta bakılabilir. Bankacılıkta bilgisayar desteği ne kadar büyük olursa, elde edilen kârda o kadar yüksek olmaktadır. Bankacılık sektöründe rasyonalizasyonun başarısını yansıtan, bilgisayar ve iletişim aracılığıyla sağlanan verimliliğin çalışan başına işlem sayısının arttığını buna karşılık şube çalışanlarının sayısının azaldığını söyleyebiliriz.

Elektronik bankacılığın iş aleminin geleneksel yapısını çok anlamlı bir şekilde değiştirdiği bir gerçektir. Modern bankacılığın etkinliğindeki temel değişimlerden üçü elektrondur. Bunlar; bilgisayar, kominikasyon ve yazılım (software) alanlarındadır. Diğer önemli değişimde stratejik planlama, etkin pazarlama ve bilgisayarlardan faydalanma gibi esasları içeren örgütsel yapıdadır. Bütün bunların sonucunda bankacılık, telebankacılık ve self-servis bankacılığı şekline dönüşmüştür.

Yatırım sektörlerinin durumundanda etkilenmektedir. Emeğin verimliliğinde istikrarlı artışı uzun dönemde, büyük ölçüde ekonomide finans sektörünün giderek önemini artırmasına ve teknolojik değişmeye bağlamak mümkündür.

Teknolojik gelişmelerin bankacılıkta işlem hızını arttırması ve büro işlerindeki yoğunluğun azalması daha az elemana ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. bununda özellikle banka gerisi işlerde çalışan personelin azaltılmasına yol açacağı öngörülmüştür. Bilgi işlemin merkezileşmesi, otomatik para makinaları, elektronik çek işleme makinaları, elektronik para transferinin bu sektörde istihdamı azaltacağı görüşü hakim olmuştur ¹⁴⁶.

Teknolojik gelişmede finansal yeniliklerin ortaya çıkışında rol oynayan en önemli faktörlerden biridir.

¹⁴⁶ Dilek GÜLMEZ, **Teknolojik Gelişmelerin Türkiye’de Bankacılık Sektörüne Etkisi**, Yüksek lisans Tezi, Uludağ Üniv. Sosyal Bil. Ens., Bursa, 1998, s.75.

Bu alanda gelişmeler özellikle 1980'lerden sonra hızlanmış, kominikasyon alanında bilgisayarın yaygın kullanımı neticesinde ulusal ve uluslararası piyasaların işleyişindeki etkinlik artmıştır. Yaygın teknoloji sayesinde, bilginin piyasalarda hızla transfer edilebilmesi sonucunda da karar alabilme ve yatırım yapabilme süreçlerinde hızlilik yaşanmıştır. Bu sayede piyasalarda etkinlik artışı sağlanmıştır. Bilgisayarların yaygın kullanımı ile ödeme sistemlerinde büyük gelişmeler yaşanmıştır.

Elektronik bankacılık yalnızca işlem yapma sürecini değiştirmekle kalmayıp, aynı zamanda bankacılık sektörüne bir çekicilikte getirmiştir. Bu sadece bankacılık sektöründe olmayıp, teknolojinin girdiği ekonominin her alanında olmuştur ¹⁴⁷.

Elektronik bankacılığın kullanımının yaygınlaşmasından amaçlanan bankaların hizmetlerinin olabildiğince çok müşteriye pazarlanması, müşteriler hakkında daha kapsamlı ve yararlı bilgilerin şubelerde tutulup (müşteri bilgi dosyası) herbir müşterinin tüm faaliyetleri sonucu banka için verimini ve önemini izleme ve değerlendirme, toplanan bu bilgiler yardımıyla müşterileri banka için önemlerine göre ayırabilme, belli müşteri gruplarına banka hizmetlerini doğrudan ve bilerek pazarlama ve tüm bu işlemleri güvenli ve sürekli bir ortamda sağlamaktır.

Elektronik bankacılık sayesinde, müşteri hizmetlerinin yanı sıra gişe önünde işlem yapılırken gişe gerisi şube içi işlemlerin ve merkezdeki ana bilgisayardaki bilgi girişinin anında sonuçlanması ve muhasebe defterlerinin sistemden üretilmesi mümkün olmakta, ayrıca günsonu ve yılsonu işlemlerine getirdiği kolaylıklar dolayısıyla gişe gerisinde gerçekten önemli verimlilik artışları sağlanmaktadır ¹⁴⁸. Bu nedenle bankalar faaliyetlerini çok hızlı bir şekilde

¹⁴⁷ Tamer AKSOY, "Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye'de Uluslarüstü" **Bankacılık Sermaye Piyasası Kurulu**, Ankara, Ocak 1998, s.57.

¹⁴⁸ Selçuk ABAÇ, **Ticari Bankalarda IBM Şube Bankacılığı Çözümleri**, IBAR, İstanbul,

bilgisayarlarla donatma yoluna gitmektedirler ¹⁴⁹.

5. ELEKTRONİK BANKACILIĞIN ŞUBE SAYISI VE İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Teknolojik gelişmeler her sektörde emek yoğun üretim biçimi yerine sermaye yoğun üretimi gündeme getirmiştir. Emegın yerini makinalar almıştır. Bankacılık sektöründe de aynı şekilde teknolojinin istihdam üzerinde negatif etkisi olacağı düşünülmüştür. Bunun hem şube sayısında azalmaya hem de personel sayısında eksilmeye sebep olacağı söylenegelmiştir. Ülkemizde de özellikle 1990'lı yıllarda bankaların şube sayılarını buna paralel olarakta personel sayılarını azaltmaya başladıkları gözlenmiştir. Ancak düşünüldüğü gibi teknolojik gelişmenin şube sayısında ve personel sayılarında azalmaya yol açmadığı 1995 yılından sonraki gelişmeler ile gözlenmiştir. Özellikle bireysel bankacılıktaki gelişmelerden daha çok pay kazanmak isteyen bankalar hızla şube sayılarını arttırmaya başlamışlar, dolayısıyla personel alımını arttırmışlardır¹⁵⁰.

1987, s.47.

¹⁴⁹ AKSOY, s.62.

¹⁵⁰ GÜLMEZ, s.76

SONUÇ

Bireysel bankacılık hizmetleri ve çağdaş ödeme sistemleri 1960'larda başlayan gelişimine halihazırda son hızla devam etmektedir. Çağdaş Bireysel Bankacılık hizmetlerinin yeni ürünlerin gün geçtikçe artmakta ve önem kazanmaktadır.

Bireysel Bankacılık hizmetleri kamu ve özel teşebbüs bankalarının tümü için çok önemle eğilmeleri gereken bir sektör haline gelmiştir. bu konuda iyi hizmet veren ve piyasa koşullarına uygun hizmet sunan bankalar pastalardan paylarını fazlasıyla alabilmektedirler. Bireysel Bankacılık gelirleri bankaların bilançolarındaki kâr kalemlerinin önemli bir bölümünü teşkil etmektedir.

Plastik kartlar bu sistemlerin vazgeçilmez unsurlarıdır. Plastik kartlar içerisinde, kredi kartları niteliği nedeniyle özel önem taşımaktadır. Ülkemizde genel kabul gören yaygın niteliğe sahip kredi kartları, Mastercard, Visa kart, Diners Club, American Ekspress, gibi kredi kartlarıdır. Ülkemizde bankaları bu kredi kartı kuruluşlarıyla anlaşma imzalayarak bu kartları bireylerin ve firmaların kullanımına sunmaktadırlar.

Ödeme türleri olarak; kredi, ödeme, transfer, para çekme, çek, euroçek ve garantili çek kartları kullanılmaktadır. Ayrıca, perakendeci tüketici açısından da üç ödeme sistemi vardır; otomatik vezne makinaları (ATM) ve para vericiler (CD), satış noktasından Elektronik Fon Transfer Terminalleri (EFTPOS) ve Ev/Ofis Bankacılığıdır.

Ülkemizde, tüketici kredilerinin geçmişi kredi kartlarına nisbetle daha eskidir.

Bireysel Bankacılık, bankaların diğer faaliyetleri içerisinde önem kazanmaya devam etmektedir. Kredi kartlarının ve tüketiciler kredilerinin bankalar, ye işyerleri ve tüketiciler açısından olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Ancak, sistemin avantajlarının fazla olduğu kuşkusuzdur. Ayrıca, ekonomi üzerindeki etkilerinin kontrol edilmesi ve uygulanan politikalarda konunun içerilmesi gerekmektedir. Bireysel Bankacılık konusunda gerekli olan kanunların henüz ıkmayışı uygulamada çeşitli kanunlardan faydalanılması ve tek taraflı olarak bankaların sözleşmeleri kendi lehlerine düzenlemeleri aksaklıklara neden olmaktadır.

Elektronik aletlerin ve bilgisayar sistemlerinin gelişmesiyle birlikte önceden bireylerle bankalardaki memurlar arasında yüzyüze bir ilişkiyi gerektiren işlemlerin çoğunluğunu, günümüzde bireyler doğrudan doğruya otomatik vezne makinalarını (ATM) kullanarak gerçekleştirmektedirler.

Bugün bireyler bu elektronik makinalar ve bunlara uygun hazırlanmış plastik kartları sayesinde hesaplarından para çekebilmekte hesaplar arası virman yapabilmekte, havale işlemi yapabilmekte, cari hesaplarındaki bakiyelerinden daha fazla para çekebilmekte (overdraft), fon alıp satabilmekte, hisse senedi alıp satabilmekte vb. birçok işlemi yapabilmektedirler. Fakat bankalar bu işlemlerin bir kısmından bu hizmetlerden yararlanan bireylerden ek maliyet talep etmektedirler.

Satış noktasından elektronik fon transferi sistemlerinin kullanıma sunulmasıyla alışveriş anında müşterinin kendi banka hesabından satıcının banka hesabına transfer yapılması mümkün olmaktadır. Dünyada ve ülkemizde yeni yeni uygulama alanı bulan Ev/Ofis bankacılığı ise bireylerin evlerinden ve işyerlerinden bilgisayarlarını ve özel televizyonlarını kullanarak, bazı bankacılık hizmetlerini banka şubelerine gitmelerine gerek kalmaksızın yapabilmektedirler.

Sayılan bu hizmetlerin tümünde otomasyonun payı çok önemlidir. Bu sistemler sayesinde bankaların hizmet sunumu hız kazanmış ve bu hizmetlerden yararlanan bireyler, firmalar hizmet sürecine doğrudan katılmaya başlamışlardır.

Bankaların bireysel bankacılık hizmeti yapmaya yönelmeleri faiz gelirleri ve komisyonlar gibi ek gelir elde etmelerine ve kâr marjlarının artmasına neden olmuştur. Bankalar için sabit yatırım gerektiren bireysel bankacılık için otomasyon ağırları önemli maliyet unsuru oluşturmasına rağmen kullanılmaya başlamasıyla birlikte maliyetleri önemli ölçüde azaltmıştır.

Bireysel bankacılık uygulamalarının ekonomi üzerinde etkileri sözkonusudur. Bu etkiler; ekonomiyi canlandırma, bankaların otomasyona geçiş sürelerini hızlandırma, toplam arz, toplam talep ve enflasyon üzerindeki etkileri olarak kendini göstermektedir

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ABAÇ, Selçuk : **Ticari Bankalarda IBM Şube Bankacılığı Çözümleri**, IBAR, İstanbul, 1987.
- AKSOY, Tamer : “Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye’de Uluslarüstü” **Bankacılık Sermaye Piyasası Kurulu**, Ankara, Ocak 1998.
- ALPARSLAN, Melike: “Perakendeci Bankacılık Piyasaları”, **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, Sayı.14, Temmuz 1994.
- ALPERGİN, Pelin : “Bireysel Bankacılık”, **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, Ankara 1991.
- ARKAN, Sabih : “Tüketici Kredileri”, **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, Sayı.1-2,1995.
- ARKAN, Sabih : “Bankacılıkta Kullanılan Yeni Elektronik Sistemlerle İlgili Hukuki Sorunlar”, **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, 1991.
- AYAROĞLU, Pınar : “Riskli Tabana Yaymak”, **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, Sayı.1, Nisan 1990.
- AYDIN, Nurhan : **Tüketici Kredileri**, Eskişehir 1991.
- AYDIN, Savaş : **Kredi Kartları**, Ankara, 1994.

- BABACAN, Muazzez: “Bankacılıkta Çağdaş Ödeme Sistemleri ve Otomatik Vezne Makinalarının Kullanım Etkinliği”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Sayı.7, Temmuz 1993.
- ÇEKER, Mustafa : “Bireysel Bankacılık”, **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, Sayı.10, Ekim 1992.
- ÇEKER, Mustafa : “Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun ve tüketici Kredileri Açısından Bankalara Getirdiği Yükümlülükler”, **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, Sayı.1, 1990.
- DAĞISTANLI, Ayşe : “Kredi Kartının Tarihçesi”, **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, Nisan 1990.
- ERTUNA, Özer : **Dünya da ve Türkiye’de Tüketici Finansmanı, Türkiye Bireysel Bankacılığın 3. Yılı.**
- GARİH, Üzeyir : “Ekonominin Gelişmesinde Tüketici Kredisi (4)”, **Barometre Gazetesi**, Sayı:102-103, 7 Ocak 1991.
- GÖNENLİ, Atıla : “Bankacılığın Otomasyonu ve 1990’lı Yıllara Bakış”, **Nixdorf Genel Müdürlüğü Yayınları.**
- GÜLMEZ, Dilek : **Teknolojik Gelişmelerin Türkiye’de Bankacılık Sektörüne Etkisi**, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniv. Sosyal Bil. Ens., Bursa, 1998.
- KARATAN, Figen : “Bankacılıkta Ödeme sistemlerinin Otomasyonu”, **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, Mayıs 1990.
- KIRVAL, Ali : “Pamukbank Bilgi Sistemleri”, **Pamukbank Genel Müdürlüğü Yayınları.**
- KUMCU, Ercan : “EFT Projesi”, **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, Sayı.6.

- OĞUZTÜRK, Osman : “Tüketici Kredisi”, **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, Haziran 1989.
- PARASIZ, M. İlker : **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, (5.Baskı) Bursa, Ekim 1994.
- TEOMAN, Ömer : **Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması**, İktisat Bankası Eğitim Yayınları, No.12, Nisan 1989.
- TİRYAKİ, Çiğdem A. : “Elektronik Fon Transferi”, **T.C.M.B. Bankacılık Genel Müd. Yayını**, Seri.7, 1989.
- TOPRAK, Mutlu : “Türkiye’de Kredi Kart Uygulaması 1968 Yılında Diners Kart ile Başlamıştır”, **Para ve Sermaye Piyasası Dergisi**, Haziran 1989.
- TUGAY, Fatoş : “Elektronik Fon Transferi”, **Türkiye Bankaları Birliği Yayını**, Sayı.6.
- TUGAY, Fatoş : “Elektronik Fon Transferi”, **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, Sayı.6.
- ULUER, Ayşenur : “Bireysel Bankacılık”,**Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Sayı.20, Mart 1994/1.
- YETİM, Sedat : “Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri”, **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Sayı.8, 1991.
- YETİM, Sedat : “Türkiye ve Dünya Uygulamasında Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri”, Sorunları, Öneriler, **Hazine ve Dış Ticaret Dergisi**, Sayı.11, 1991/4.
- : **Bankacılık ve Sigortacılığa Giriş**, AÖF, İş İd.151.
----- : **BKM**,Bankalar Arası Kart Merkezi A.Ş. İstanbul, 1996.

- : “Kredi Kartı Uygulamasına Giren Bankalar Arasında Centilmenlik Anlaşması Yapılmalı”, **Dünya Gazetesi**, 29 Ocak 1990.
- : **Para Dergisi**,”Banka, Banka Tüketici Kredileri”, The Economist, Sayı.126, (26 Ocak-1 Şubat 1997).
- : **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, “Tüketici Kredileri Risk Santralizasyon Merkezi Tasarısı”, Sayı:4 Mart 1991.
- : **T. Emlak Bankası A.Ş.**, Eğitim Müdürlüğü Seminer Notları, “Bireysel Krediler ve Yuva Kredileri”.
- : **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, “Bireysel Bankacılık”,Seminer Notları, Kasım 1989.
- : **Türkiye Bankalar Birliği Yayını**, “EFT Projesi”, Ocak 1992, Sayı.7.
- : **Yaşarbank A.Ş.** Eğitim Müdürlüğü Seminer Notları, 1996.